

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОРУСОВСЬКИЙ МИХАЙЛО ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343. 353

ДИСЕРТАЦІЯ

ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ
ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ
СУДДЕЮ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. В. Борусовський

Науковий керівник – Кунтій Андрій Ігорович, кандидат юридичних наук,
доцент

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Борусовський М. В. Основи методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» (081 – Право). Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню криміналістичної характеристики та організації розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. На базі положень загальної теорії криміналістики, результатів узагальнення та аналізу судово-слідчої практики розроблено основи методики розслідування зазначеного різновиду кримінальних правопорушень.

Висвітлення зазначеної тематики дослідження полягає у визначенні поняття та змісту елементів криміналістичної характеристики цього виду кримінального правопорушення, кола обставин, що підлягають встановленню, в окресленні типових слідчих ситуацій та обранні відповідного алгоритму дій слідчого в процесі розслідування, визначенні тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використанні спеціальних знань під час розслідування. Окрім цього, у розвідці сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, що характеризуються науковою новизною.

Здійснено огляд літературних джерел у галузі кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності стосовно зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, їх виявлення та розслідування. Аналіз монографічних, дисертаційних та інших наукових праць з окресленої проблематики засвідчив, що основи методики розслідування зловживання

владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя досі залишається не розробленою. Запропоновано методологічну основу дисертаційного дослідження, в основу якого лягли загальнонаукові, міждисциплінарні, спеціально-наукові методи.

Проаналізовано поняття та складові криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. З'ясовано, що до її структури належать такі елементи: особа злочинця, особа потерпілого, спосіб учинення, предмет кримінального правопорушення, обстановка, час і місце вчинення, мотив та мета кримінального правопорушення, механізм слідів. Наявність взаємозв'язків між елементами криміналістичної характеристики обумовлює можливість використання системного підходу в дослідженні цієї проблеми.

Встановлено, що вивчення особи злочинця, котрий вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 364 КК України, доцільно здійснювати з погляду взаємозв'язку з особою потерпілого, а також мотиву та мети злочину. Особою злочинця, який може вчиняти досліджуваній нами вид кримінального правопорушення, є суддя, що здійснює розгляд справи одноособово, судді, що діють у складі колегії, та слідчий суддя.

Дослідження особи потерпілого внаслідок зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя дає підстави вважати, що нею є фізична чи юридична особа, державна або громадська організація, що може перебувати у спеціальному процесуальному статусі, якій через зловживання владою або службовим становищем завдано майнової, моральної чи фізичної шкоди, в результаті чого спричинено істотну шкоду або завдано тяжких наслідків.

Наголошено, що спосіб зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя розглядається як комплекс дій, які виконуються злочинцем у певному порядку і спрямовані на досягнення злочинної мети. Отож таким способом поведінка особи, що здійснює правосуддя до, під час та після прийняття нею рішення. Зазвичай

така поведінка проявляється в розумовій діяльності суб'єкта, котрий приймає судові рішення.

Констатовано, що спосіб досліджуваного нами злочину є повноструктурним та включає в себе дії з готування, вчинення та його приховання. Повноструктурність способу вчинення визначається в криміналістичному аспекті виходячи з того, що дії з приховування злочину обиралися та планувалися ще в процесі готування до зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. Спосіб підготовки до вчинення злочину передбачає дії, пов'язані: з отриманням неправомірної вигоди; з розподілом функцій судді у конкретному провадженні; зі складанням відповідного процесуального документа суб'єктом, що здійснює правосуддя; підписання його суб'єктом, що здійснює правосуддя. Способом безпосереднього вчинення є проголошення судового рішення та ознайомлення учасників процесу з його текстом. Водночас обов'язковими елементами для безпосереднього способу вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення є спричинення істотної шкоди або тяжких наслідків у результаті його вчинення. Приховування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя можна розглядати з позиції приховування його слідів, що характеризуються певними особливостями.

З'ясовано, що предметом зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя виступає який-небудь об'єкт матеріальної обстановки, що став змістом протиправного інтересу, через який реалізується розглядуваний спосіб учинення досліджуваного нами виду злочину. З огляду на це предмет аналізованого кримінального правопорушення вирізняємо як безпосередній та опосередкований.

Обстановкою досліджуваного нами виду кримінального правопорушення є умови, які спонукали суддю вчинити зловживання владою або службовим становищем. Такі умови характеризуються прямим умислом із метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для себе чи іншої

фізичної або юридичної особи з використанням службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби і в кінцевому результаті – прийняття судового рішення з ознаками незаконності, необґрунтованості і невмотивованості.

Час учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя містить у собі фактичні відомості, що вказують на період здійснення правосуддя, та може охоплювати час прийняття пропозиції, одержання неправомірної вигоди, проголошення судового рішення, а також час, коли учасники, зокрема потерпілий, ознайомилися з його текстом.

Здійснено розгляд опосередкованого місця готування до вчинення зловживання владою або службовим становищем, яким може вважатися місце вчинення підготовчих дій, скажімо, місце отримання неправомірної вигоди. А безпосереднім місцем вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення є нарадча кімната, а також зала судового засідання, в якій відбувається проголошення прийнятого судового рішення.

Метою вчинення зловживання владою або службовим становищем є одержання будь-якої неправомірної вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи. Мотивами аналізованого нами кримінального правопорушення розглянуто корисливі та в інших особистих інтересах.

Завдяки дослідженню слідової картини зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя констатовано, що вона відбиває механізм злочинної діяльності та відображає особливості способу, обстановки, а також ознаки інших елементів структури злочинної діяльності. Джерелами формування слідової картини зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя у більшості випадків є документи.

Підкреслено важливість типової слідчої ситуації для побудови теоретичної концепції методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя та реалізації

на практиці її принципів, оскільки саме вони становлять основу розроблення рекомендацій щодо обрання найбільш раціональної програми дій слідчого, оптимальної системи проведення слідчих (розшукових) дій та форми використання спеціальних знань. Типові слідчі ситуації сформовано залежно від етапу розслідування. Розглянуто типові слідчі ситуації початкового та наступного етапу розслідування.

З'ясовано наявність спеціальних процедур щодо повідомлення про підозру судді, його затримання або обрання запобіжного заходу та одержання дозволу на проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, що обумовлені специфічним процесуальним статусом судді, який, своєю чергою, пов'язаний зі суддівською недоторканністю.

Результати узагальнення слідчо-судової практики кореспондуються із результатами опитування практичних працівників, завдяки чому встановлено, що найбільш проваджуваними слідчими (розшуковими) діями в процесі розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя є допит та обшук.

З урахуванням поділу на етапи розслідування на початковому етапі розглянуто тактику допиту потерпілого та свідків зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, в процесі чого з'ясовано обставини, які слід встановити під час їх допиту, а також розроблено алгоритм допиту свідків. На наступному етапі розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя передбачено проведення таких слідчих (розшукових) дій, як обшук, допит підозрюваного, призначення експертиз.

Одержані дисертантом наукові результати дають підстави для формулювання висновків і рекомендацій, що мають і теоретичне, і практичне значення.

Ключові слова: суддя; зловживання; влада; службове становище; правосуддя; неправомірна вигода; рішення.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Борусовський М.В. Типові слідчі ситуації під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 84. С. 35–42. URL : http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2021/01/Borusovskyi_84.pdf (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).
2. Борусовський М. В. Особливості проведення окремих процесуальних дій та прийняття рішень під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя. *Наукові перспективи*. 2021. № 1 (7). С. 346–356. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/135/136> (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).
3. Борусовський М. В. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. *Підприємництво, господарство та право*. 2021. № 1. С. 249–253. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/43.pdf> (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).
4. Borusovskyi M. The tactics of interrogation of witnesses during the investigation of abuse of authority or official position by a judge during a judgment. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Volume 7. Issue 6. P. 364–368. URL : <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-6/49.pdf> (стаття в періодичному науковому виданні іноземної держави, яка є членом Європейського Союзу).

які додатково відображають наукові результати дисертації:

5. Borusovskyi M. State of scientific development of investigation of delivery a deliberately wrongful verdict, judgment, resolution or order by a judge (judges). *Polish journal of science*. 2019. Vol. 2. № 24. С. 42–47. URL : <https://www.polish-science.com/wp-content/uploads/2020/02/POLISH-JOURNAL-OF-SCIENCE-%E2%84%9624-2020-VOL.-2.pdf>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Борусовський М. В. Елементи криміналістичної характеристики постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів* : збірник статей за матеріалами Першої міжнародної конференції. Львів, 2020. С.105–111.

7. Борусовский М. В. Личность потерпевшего как элемент криминалистической характеристики вынесения судьей (судьями) заведомо неправосудного приговора, решения или постановления. *Борьба с преступностью: теория и практика* : тезисы докладов VIII Международной научно-практической конференции (г. Могилев, 23 апреля 2020 г.) / Министерство внутренних дел Республики Беларусь; Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь; редкол. : Ю. П. Шкаплеров (отв. ред.). Могилев : Могилев. институт МВД, 2020. С. 443–446.

8. Борусовський М. В. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Травневі правові читання* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти (м. Черкаси, 7 травня 2020 р.). Черкаси : ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. С. 406–408.

9. Борусовський М. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Проблеми та перспективи*

розвитку сучасної науки : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти (м. Рівне, 21–22 травня 2020 р.) : у 2 ч. Ч. 2. Рівне : НУВГП, 2020. С. 59–64.

10. Борусовський М. В. Спосіб вчинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : тези доповідей учасників науково-практичного семінару (м. Львів, 30 жовтня 2020 р.) / упор. А. Я. Хитра. Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 118–121.

11. Борусовський М. В. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 29–30 січня 2021 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 116–119.

SUMMARY

Borusovskyi M.V. Fundamentals of investigation technique of abuse of power or official position judges during justice execution. Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy (Candidate of Law) in the specialty 081 – Law. Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2021.

The thesis is devoted to a study of the forensic characteristics and features of the investigation of the abuse of power or the official position of a judge in the administration of justice. On the basis of the provisions of the general theory of forensic science, the results of the generalization and analysis of the judicial-investigative practice, the bases of the methodology for investigating this type of criminal offence have been developed.

It has been established that the structure of the methodology for investigating the abuse of power or official position by a judge in the administration of justice includes a criminal characterization of this type of crime and the basis for the organization of its investigation, Regulations on tactics for conducting individual investigative (search) actions and the use of special knowledge.

The scope of the study consists in defining the concept and content of the elements of the forensic characterization of this type of criminal offence of the range of circumstances to be established, defining typical investigative situations, Defining the tactics of conducting individual investigations (searches) and the use of special knowledge in investigations. There are also a number of provisions, conclusions and recommendations that are scientifically new.

A study has been carried out of literary sources in the field of criminal law, criminal procedure, forensic science and investigative activities concerning the abuse of power or official position by a judge in the administration of justice, their detection and investigation. The analysis of monographic, dissertation and other scientific papers on the issues identified confirmed that the basis of the methodology for investigating the abuse of power or office by a judge in the administration of justice has still not been developed. The methodological basis of the dissertation study based on general scientific, interdisciplinary and specialized scientific methods is proposed.

It has been determined that the criminalistic characterization of the abuse of power or office by a judge in the administration of justice should be based on the criminal law characteristic and the practice of investigating crimes in this category. Its importance in the pre-trial investigation has been emphasized, which is the source of information for determining the circumstances to be established, the algorithm of the investigation.

The concept and criminalistic characterization of the abuse of power or the official position of a judge in the administration of justice have been studied. Its structure consists of the following elements: the identity of the offender; the identity of the victim; the method of commission; the subject of the criminal

offence; the context, time and place of commission; the motive and purpose of the criminal offence; and the mechanism of traces. The existence of links between the elements of the forensic characterization of crimes makes it possible to use a systemic approach in the study of the problem.

It has been established that the examination of the identity of an offender who has committed a criminal offence is provided for in article 364 Criminal Code of Ukraine, it is advisable to implement from the point of view of the relationship with the victim's personality, as well as the motive of the crime.

It has been established that the offender may commit the type of criminal offence under investigation by a judge sitting alone, and judges sit on a panel and an investigating judge.

The victim of an abuse of authority or office by a judge in the administration of justice is a natural or legal person, a State or a public organization, which may have special procedural status, Where, as a result of the abuse of power or official authority, property, moral or physical harm has been caused, the Chogos has caused substantial harm.

It was noted that the manner in which a judge abused his or her authority in the administration of justice was viewed as a combination of actions carried out by an offender in a particular manner and aimed at achieving a criminal objective. This is the behaviour of the person administering justice before, during and after its decision. This behaviour usually manifests itself in the mental activity of the adjudicator.

It has been established that the method of the crime under investigation is complete and includes actions to prepare, commit and conceal it. The completeness of the modus operandi is determined from the forensic perspective, on the basis that the concealment of the crime was selected and planned during the preparation for the abuse of power or office by a judge in the administration of justice. The method of preparation for the abuse of power or office by a judge in the exercise of his or her functions in the administration of justice includes acts related to: obtaining an improper advantage; assigning the functions of the judge in a particular proceeding; drawing up the relevant procedural document by the person

administering justice; signing it by the person administering justice. Such actions take place at the stage of the trial, called the courtroom exit, and continue until the court returns from there to the courtroom to be declared participants in the trial.

The direct abuse of power or office by a judge in the administration of justice is the proclamation of the judgement and the presentation of its text to the parties. In addition, the infliction of substantial harm or serious consequences as a result of the commission of a criminal offence under investigation is a mandatory element in the direct manner in which the offence is committed. Concealment of the abuse of power or office by a judge in the administration of justice may be considered from the point of view of concealment of its distinctive features.

It has been proved that the abuse of power or official position of a judge in the administration of justice involves an object of material circumstances and the content of an unlawful interest, In connection with which the method of commission of the type of crime under investigation is being considered. Despite this, we consider the subject of the criminal offence under investigation to be direct and indirect. Typical direct targets of the criminal offence of abuse of authority by a judge in the administration of justice were: money, including taxes payable on the basis of a court decision, real property and land; intangible assets: cars, equipment, etc.; other property or non-property rights of citizens. In examining the indirect subject of the criminal offence under investigation, it is established that this is a judicial decision that infringes upon certain benefits of a person, which may be both material and intangible.

The circumstances of the type of criminal offence under investigation are those that led the judge to abuse of authority or official position. Such conditions shall be characterized by direct intent, with the aim of obtaining any undue benefit to oneself or another natural or legal person, The use of authority or official position against the interests of the service and, in the final analysis, the adoption of a judicial decision with signs of illegality, unreasonableness and lack of motivation. In our view, the development of the element of the context of a criminal offence is significantly influenced by various factors, which can be

divided into external and internal, that is, existing at the time of the preparation and commission of the offence in the environment, regardless of the identity of the offender, as well as those determined by the very identity of the offender.

The time of commission of an offence, as an element of the forensic characteristic of the abuse of power or office by a judge in the administration of justice, includes factual information indicating the period of justice. The time of commission of the criminal offence provided for in the article. The 364 Criminal Code of Ukraine accepts the offer, obtains an undue benefit, is invited by a court decision, as well as the time when the participants, etc. the victim has familiarized himself with the text. The significance of the time of commission of the offence under investigation may lie in the possibility of appeal.

An indirect place of preparation for abuse of power or official position may also be considered the place of preparatory acts, such as the place of undue benefit. And the immediate place of commission of the criminal offence under investigation is the council room, as well as the courtroom, where the proclamation of the court decision takes place.

The purpose of the abuse of power or official position is to obtain an undue advantage for oneself or another natural or legal person. In criminal proceedings, the motive of abuse of power or office by a judge in the administration of justice, the motive, purpose and conduct of the offender are essential for the determination of all cases of criminal activity, The role of each of the participants in the crime, etc. It has been established that the motive and purpose of the criminal act determine the choice of means and tactics to achieve the criminal purpose and determine the nature of the main acts of the offender, which consist in the final decision before the court decision. The motives of the criminal offence we are investigating were mercenary and other personal interests.

A trace study of the abuse of power or office by a judge in the administration of justice, the latter reflecting the mechanism of criminal activity and reflecting the characteristics of the environment as well as other elements of the structure of criminal activity. The sources of the trace of the abuse of authority or office by a

judge in the administration of justice are documents; the forms of recording of a court hearing – a log or record of a court hearing ;, information carriers (accumulators; media on which court proceedings are recorded; computers and their systems; banknotes, on the person, as a result of documentation of the fact of obtaining an undue benefit; Documents and media containing technical information on the results of covert investigative (search) activities.

The importance of a typical investigative situation for the conceptualization of a methodology for investigating the abuse of power or office by a judge in the administration of justice, and the implementation of its recommendations, was emphasized, Since they are the basis for developing recommendations for the presentation of leads, the choice of the most rational investigator's programme, the optimal system of investigators (investigators) and the way in which expertise is used. Typical investigative situations are formed, depending on the stage of the investigation. Typical investigative situations of the initial and subsequent stages of the investigation were reviewed.

The existence of special procedures for reporting a judge's suspicions, detaining him or her or choosing a measure of restraint and obtaining authorization to conduct separate investigative (search) and secret (search) investigations The acts consist in the specific procedural status of the judge, which consists in the inviolability of the judge.

On the basis of the results of the consolidation of investigative and judicial practice, it has been established that the investigators (investigators) most frequently interviewed In the course of an investigation, an interrogation or search is an abuse of authority or office by a judge in the administration of justice.

In view of the division into stages of the investigation, initial consideration has been given to the tactic of questioning the victim and witnesses by abusing the authority or office of the judge in the administration of justice, during which the circumstances are established, It should be established during their interrogation and an algorithm for the examination of witnesses has been developed. The next stage in the investigation of the abuse of power or official position by a judge in

the administration of justice is the conduct of investigative (search) actions such as search, interrogation of a suspect, appointment of expert opinions.

The scientific results of the dissertation give rise to conclusions and recommendations of both theoretical and practical significance.

Key words: judge; abuse; power; office; justice; wrongful gain; decisions.

LIST OF PUBLISHED WORKS ON THE RESEARCH

*Scientific works in which the main scientific results
of the dissertation are published:*

1. Borusovskyi M. The tactics of interrogation of witnesses during the investigation of abuse of authority or official position by a judge during a judgment. *European political and legal discourse*. 2020. Volume 7. Issue 6. P. 364 – 368. URL : <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-6/49.pdf> (*article in a periodical scientific publication of another state that is a member of the European Union*).

2. Borusovskyi M. V. Typical investigative situations during the investigation of abuse of power or official position by a judge in the course of the administration of justice. *Journal of Eastern European Law*. 2021. № 84. P. 35–42. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2021/01/Borusovskyi_84.pdf (*article in the scientific edition included in the list of scientific professional editions of Ukraine with assignment of category «B»*).

3. Borusovskyi M.V. Peculiarities of conducting certain procedural actions and making decisions during the investigation of abuse of power or official position by a judge in the course of administration of justice. *Scientific perspectives*. 2021. № 1 (7) 2021. P. 346–356. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/135/136> (*article in a scientific publication included in the list of scientific professional publications of Ukraine with the assignment of category «B»*).

4. Borusovskyi M.V. Circumstances to be established during the investigation of abuse of power or official position by a judge in the administration of justice. *Entrepreneurship, economy and law*. 2021. № 1. P. 249–253. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/43.pdf> (*article in a scientific publication included in the list of scientific professional publications of Ukraine with the assignment of category «B»*).

Scientific works that additionally reflect the scientific results of the dissertation:

5. Borusovskyi M. V. State of scientific development of investigation of delivery a deliberately wrongful verdict, judgment, resolution or order by a judge (judges). *Polish journal of science*. 2019. № 24. P. 42–47. URL : <https://www.polish-science.com/wp-content/uploads/2020/02/POLISH-JOURNAL-OF-SCIENCE-%E2%84%9624-2020-VOL.-2.pdf>

Scientific works that certify the approbation of the dissertation materials:

6. Borusovskyi M.V. Elements of the forensic characteristics of the decision of a judge (judges) knowingly unjust sentence, decision, ruling or resolution. *Criminal justice in the training of future judges, prosecutors and investigators in the context of European standards: a collection of articles based on the materials of the first international conference*. Lviv, 2020. P. 105–111.

7. Borusovskyii M. V. The identity of the victim as an element of the forensic characteristics of the judge (judges) deliberately unjust sentence, decision or ruling. *Fight against crime: theory and practice* : abstracts of the VIII International scientific-practical conference (Mogilev, April 23, 2020) / Ministry of Internal Affairs of the Republic of Belarus; Mogilev Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Belarus; editor: Yu. P. Shkaplerov (ed.). Mogilev : Mogilev Institute of the Ministry of Internal Affairs, 2020. P. 443–446.

8. Borusovskyi M. V. The situation as an element of the forensic characteristics of the decision of the judge (judges) knowingly unjust sentence, decision, ruling or resolution. *May legal readings* : materials of the I All-Ukrainian scientific-practical conference of applicants and teachers of higher education institutions (Cherkasy, May 07, 2020). Cherkasy : ChIPB named after the Heroes of Chernobyl NUTSZ of Ukraine, 2020. P. 406–408.

9. Borusovskyi M. V. Typical investigative situations of the initial stage of the investigation of a ruling by a judge (judges) are a knowingly unjust sentence, decision, ruling or resolution. *Problems and prospects of development of modern science* : collection of abstracts of the International scientific-practical conference of young scientists, graduate students and applicants for higher education (Rivne, May 21–22, 2020). Part 2. Rivne : NUVGP, 2020. P. 59–64.

10. Borusovskyi M. V. The manner in which a judge abuses power or official position during the administration of justice. *Procedural and forensic support of pre-trial investigation* : abstracts of reports of participants of the scientific-practical seminar (Lviv, October 30, 2020) / emphasis. and I. Cunning. Lviv : Lviv Department of Internal Affairs, 2020. P. 118–121.

11. Borusovskyi M. V. Trace picture as an element of the forensic characterization of abuse of power or official position by a judge during the administration of justice. *Actual problems of reforming the system of legislation of Ukraine* : materials of the international scientific-practical conference (Zaporizhzhya, January 29–30, 2021). Zaporizhzhya : Zaporizhzhya city public organization «Truth», 2021. P. 116–119.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	20
ВСТУП.....	21
РОЗДІЛ 1	
СТАН ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ СУДДЕЮ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ	30
1.1. Стан дослідження основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.....	30
1.2. Методологічні основи дослідження розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.....	44
Висновки до першого розділу.....	54
РОЗДІЛ 2	
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ СУДДЕЮ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ	55
2.1. Поняття та зміст основних елементів криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.....	55
2.2. Обставини, що підлягають встановленню, типові слідчі ситуації та алгоритм дій слідчого в ході розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.....	90
Висновки до другого розділу	113

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ СУДДЕЮ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ	116
3.1. Особливості здійснення процесуальних дій стосовно судді в ході розслідування зловживання владою або службовим становищем під час здійснення правосуддя	116
3.2. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій в ході розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею у процесі здійснення правосуддя.....	127
3.3. Використання спеціальних знань у рамках розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя	154
Висновки до третього розділу	170
ВИСНОВКИ.....	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	178
ДОДАТКИ.....	202

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК України	– Кримінальний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
КАСУ	– Кодекс адміністративного судочинства України
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
МВС України	– Міністерство внутрішніх справ України
НП України	– Національна поліція України
НПА	– нормативно-правовий акт
ДБР	– Державне бюро розслідувань
САП	– Спеціалізована антикорупційна прокуратура
НАБУ	– Національне антикорупційне бюро України
ВСУ	– Верховний Суд
ВАКСУ	– Вищий Антикорупційний суд України
ОРД	– оперативно-розшукова діяльність
ЗМІ	– засоби масової інформації
ВРП	– Вища рада правосуддя
ЗУ	– Закон України
ЕОМ	– електронно-обчислювальні машини
ОАСК	– Окружний адміністративний суд міста Києва

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до положень Конституції України, судову владу представляє судова система, яка покликана здійснювати правосуддя під час розгляду та вирішення різних конфліктів, пов'язаних з порушенням норм права і правових нормативних актів. Правосуддя здійснюється тільки спеціальними державними органами – судами і від імені держави. Тож Конституція закріплює основні цінності демократичного суспільства, зокрема фундаментальний принцип незалежності судів і суддів, що виступає передумовою верховенства права. Правосуддя є найбільш надійним способом захисту прав і свобод громадян, інтересів громадянського суспільства і держави, а також вирішення конфліктів. Право на справедливий судовий розгляд визнається за кожною людиною, тому наділення суддів широкими владними повноваженнями щодо розгляду й вирішення юридично значущих справ покладає на них додаткові обов'язки перед суспільством, яке очікує від судової гілки влади задоволення однієї з базових суспільних потреб – справедливого вирішення конфліктів.

20 травня 2015 року Президент України своїм Указом № 276/2015 схвалив Стратегію реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, метою якої стало визначення пріоритетів реформування задля практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям і стандартам захисту прав людини [157]. У зв'язку з процесом реформування системи судоустрою особливої ваги набуває судове рішення як акт правосуддя. Отже, окремою обставиною, що обумовила необхідність дослідження обраної теми, є розроблення методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя – з метою задоволення потреб практики.

За статистикою, 2018 р. було зареєстровано 295 кримінальних проваджень за ст. 375 КК України, в яких повідомлено про підозру 1 особу та

направлено до суду 1 обвинувальний акт; 2019-го – 408 (повідомлено про підозру – 3; скеровано обвинувальні акти – 2); 2020-го – 67 (повідомлено про підозру – 0; обвинувальних актів – 0). Що стосується кримінальних проваджень за ст. 364 КК України, то у 2018 р. зареєстровано 3 589 випадків, з яких повідомлено про підозру – 301, складено обвинувальні акти – 250; у 2019-му – 4371 (повідомлено про підозру – 153; обвинувальних актів – 108); 2020-го – 4060 (повідомлено про підозру – 131; обвинувальних актів – 109) [79].

Дані статистики переконливо свідчать про збільшення кількості зареєстрованих кримінальних проваджень за ст. 364 КК України та зменшення кількості притягнення до відповідальності винних осіб. Окрім цього до ВРП дедалі більше надходить скарг на дії, рішення чи бездіяльність суддів та слідчих суддів, а також подань щодо тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя. Скажімо, в порядку застосування дисциплінарного стягнення Дисциплінарні палати ВРП внесли на розгляд 11 подань про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, за результатами розгляду яких прийнято 11 рішень про тимчасове відсторонення 11 суддів від здійснення правосуддя (у 2019 р. – також 11 суддів) [82]. Тому власне і виникла потреба у розробленні алгоритму розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя та виробленні практичних рекомендацій щодо його розслідування.

Значний внесок у дослідження різноманітних аспектів розслідування кримінальних правопорушень зробили такі вчені, як Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, І. В. Гловюк, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, В. Ю. Калугін, О. А. Кириченко, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, О. Н. Колесніченко, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Г. А. Матусовський, А. В. Мовчан, М. В. Салтевський, С. М. Стахівський, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько, Г. В. Щербакова, Б. В. Щур, О. О. Юхно та інші.

Інститут кримінальної відповідальності суддів за кримінальні правопорушення проти правосуддя досліджували С. Є. Дідик, Н. Д. Квасневська, А. Ю. Карташов, В. В. Кузнєцов, О. В. Капліна, Ю. І. Кулешов, Т. О. Кошаєва, М. С. Пономарьова, А. В. Тітова, І. А. Тітко, А. В. Щасний, В. І. Тютюгін, М. І. Хавронюк тощо.

Окремим питанням криміналістичного забезпечення розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею, а також розслідування постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови свої праці присвятили Д. А. Бондаренко, М. А. Погорецький, Н. П. Сиза, М. В. Шепітько, Р. М. Шехавцов та інші.

Однак аналіз спеціальної літератури дає підстави стверджувати, що досліджень основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя не проводилося.

Тож можна зробити висновок, що актуальність теми дисертаційної роботи визначається необхідністю з'ясування особливостей виявлення та розслідування цього виду кримінального правопорушення, визначення оптимальних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, розроблення й упорядкування найефективніших заходів тактичного забезпечення розслідування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ на період 2015–2019 рр., затверджених Наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, відповідає пп. 5, 10, 13, 14, 16, 27 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої Наказом МВС України від 11 червня 2020 р. № 454; напрям дослідження узгоджується зі: Стратегією розвитку прокуратури на 2021–2023 роки (наказ Генерального прокурора від 16 жовтня 2020 № 489); Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); Стратегією національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020); Національною стратегією у сфері

прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015) та планами науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ. Тему дисертації затверджено Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ 30 жовтня 2019 р. (протокол № 3) та змінено Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ 27 січня 2021 р. (протокол № 7).

Мета і завдання дослідження. *Метою* наукового дослідження є розроблення основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. Для реалізації обраної мети окреслено такі *завдання*:

- проаналізувати стан дослідження наукових положень, що є теоретичною основою для формування методичних рекомендацій із розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя;

- визначити методологічні основи власного дослідження;

- назвати та розкрити зміст основних елементів криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя;

- з'ясувати коло обставин, що підлягають встановленню під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя;

- типізувати слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, й відтак запропонувати алгоритми дій слідчого;

- висвітлити проблематику прийняття деяких процесуальних рішень стосовно судді в разі вчинення ним кримінального правопорушення, зокрема зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя;

- узагальнити теорію і практику організації й тактики проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії;

– з'ясувати питання використання спеціальних знань у процесі розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя;

– сформулювати пропозиції щодо вдосконалення положень чинного законодавства з метою оптимізації нормативно-правової регламентації кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, а також проведення слідчих (розшукових) дій в ході розслідування кримінальних проваджень заданої категорії.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі виявлення й розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Предмет дослідження – основи методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Методи дослідження. Основою дисертації є сукупність філософських, загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, вибір яких обумовлений особливостями об'єкта, предмета, мети і задач дослідження. *Діалектичний* метод дав змогу дослідити процес зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя та його розслідування як цілісні явища у взаємозв'язку їх елементів. Використання *формально-логічного* методу допомогло визначити комплекс процесуальних дій, які застосовуються у процесі виявлення та розслідування кримінальних правопорушень розглядуваної категорії (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). У дослідженні наукових позицій щодо теоретичних і практичних аспектів формування криміналістичної характеристики, типології слідчих ситуацій та версій у дисертаційній розвідці використано *порівняльно-правовий метод* (підрозділи 2.1, 3.1). За допомогою методів *аналізу та синтезу* висвітлено основні наукові підходи до поняття криміналістичної характеристики та наукові погляди на структуру її елементів (підрозділ 2.1); проаналізовано поняття слідчих ситуацій, версій та на їхній основі запропоновано авторську класифікацію ситуацій та версій під час розслідування досліджуваного нами виду кримінального

правопорушення (підрозділ 2.1). Завдяки методу *системно-структурного* аналізу визначено зв'язок між елементами криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, обставинами, які підлягають встановленню, та засобами їх з'ясування (підрозділи 2.1, 2.2). Мисленнєве *моделювання, експеримент і прогнозування* забезпечили перевірку суджень автора стосовно особливостей встановлення обставин події зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, використання сформульованих ним наукових рекомендацій (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). *Соціологічні* методи (вибірки, опитування шляхом анкетування) використано для формування комплексу питань та одержання від респондентів відповідей на них з проблем теми дослідження, а *статистичне* зведення – для узагальнення в абсолютних і відносних величинах результатів опитування та вивчення матеріалів практики розслідування розглядуваної категорії злочинів (розділи 2–3).

Нормативно-правову та інформаційну основу дисертації становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, КПК, КК, інші закони й підзаконні нормативно-правові акти України, законодавство іноземних держав.

Емпіричну базу дослідження формують: результати аналізу 52 кримінальних справ (проваджень) за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 364, 375 КК України, що перебувають у провадженні слідчого відділу ДБР, розташованого в м. Хмельницьку, а також ті, що розглядалися судами України впродовж 2012–2020 рр., та опитування шляхом анкетування 73 працівників слідчих підрозділів, які брали безпосередню участь у розслідуванні кримінальних проваджень про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя та постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, постанови, ухвали; власний досвід розслідування кримінальних проваджень щодо зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

У підготовці дисертації використано багаторічний досвід роботи дисертанта в органах досудового розслідування, зокрема на посаді заступника начальника слідчого відділу Залізничного ВП ГУНП України у Львівській області, начальника слідчого відділу Личаківського ВП ГУНП України та начальника Другого слідчого відділу Територіального управління ДБР, розташованого у м. Хмельницькому.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, у якому одержано нові результати у вигляді обґрунтованих висновків щодо особливостей розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. До найважливіших положень, що містять наукову новизну, доцільно віднести такі:

уперше:

– комплексно, згідно з нормативними приписами, які регламентують порядок судового розгляду, сформовано криміналістичну характеристику розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя шляхом виокремлення та розкриття змісту її найбільш значущих для розслідування цих злочинів елементів: обстановки, місць та часу, предмета злочинного посягання, способу вчинення злочину, мотиву й мети, типових носіїв слідів, особи потерпілого та особи злочинця;

– класифіковано і розкрито зміст обставин, що підлягають установленню в процесі розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, які об'єднані у шість груп;

– здійснено класифікацію типових слідчих ситуацій початкового й наступного етапів розслідування та з їх урахуванням сформульовано алгоритми дій слідчого в ході розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя;

удосконалено:

– теоретичні уявлення про повноструктурні та неповноструктурні способи вчинення злочину на прикладі способів розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя;

– наукові рекомендації з тактики проведення обшуку, огляду документів і допиту в руслі використання їх пошуково-пізнавальних можливостей під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя;

дістали подальший розвиток:

– критерії виокремлення різновидів злочинців та потерпілих в результаті зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя;

– концептуальні положення щодо використання спеціальних знань в ході розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Практичне значення одержаних результатів. У дисертації сформульовано й обґрунтовано теоретичні положення, пропозиції та висновки, що спрямовані на вдосконалення практики виявлення, запобігання і розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Викладені у дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення та вдосконалення теоретичних основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя; практичній діяльності – для вдосконалення діяльності з виявлення, запобігання та розслідування злочинів досліджуваної категорії (акт впровадження Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Хмельницькому від 17 лютого 2021 р.); освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів злочинів», а також з метою підготовки відповідних розділів навчальних посібників і методичних рекомендацій із вказаних дисциплін (акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ від 18 лютого 2021 № 24).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні висновки і результати дисертаційної праці отримано на підставі особистих досліджень автора. Дисертацію виконано автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Інституту підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, обговорено на засіданні фахового семінару університету, схвалено ним і рекомендовано до захисту. Окремі положення дисертації оприлюднено на науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки» (м. Черкаси, 7 травня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Боротьба зі злочинністю: теорія та практика» (м. Могилів (Республіка Білорусь), 23 квітня 2020 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти «Травневі правові читання» (м. Рівне, 21–22 травня 2020 р.); науково-практичному семінарі «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (м. Львів, 30 жовтня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 29–30 січня 2021 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, наведені у дисертації, викладені й опубліковані в шести статтях у наукових виданнях, із яких дві – у збірнику зарубіжної держави; три – у наукових фахових виданнях, віднесених до категорії «Б»; одна – у збірнику за результатами наукової конференції та п'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації українською й англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (228 найменувань на 24 сторінках) та 4 додатків на 33 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 234 сторінки, із них основний текст – 158 сторінок.

РОЗДІЛ 1
СТАН ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ
АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ
СУДДЕЮ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

1.1. Стан дослідження основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя

Значущість інституту правосуддя як складової нормального функціонування суспільства є беззаперечною. Учинення злочинів у сфері судочинства призводять до зневіри людей і втрати можливостей повною мірою реалізовувати своє конституційне право на справедливий судовий розгляд. Тому розроблення алгоритмів розслідування негативних явищ, зокрема зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя як різновиду злочинів проти правосуддя, кримінальна відповідальність за яке передбачена у ст. 364 КК України, вважається надзвичайно важливим. Стан дослідження кримінального правопорушення, що аналізується в роботі, розкривається за джерелами суміжних галузей права з проблематики зловживання владою або службовим становищем, а також постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови.

Отож інститут кримінальної відповідальності суддів за злочини проти правосуддя вивчали: С. Є. Дідик, Н. Д. Квасневська, А. Ю. Карташов, В. В. Кузнецов, А. В. Тітова, Ю. І. Кулешов, Т. О. Кошаєва, М. С. Пономарьова, А. В. Щасний, В. І. Тютюгін, М. І. Хавронюк та інші науковці.

Питанням кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем та суміжних злочинів присвятили свої праці А. Ф. Бантишев, М. Й. Коржанський В. П. Коваленко, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк тощо.

Різні аспекти кримінально-правової характеристики такого кримінального правопорушення, як постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, висвітлювали М. Т. Аширбекова, Ф. М. Кудін, Т. У. Олуфинська Х. М. Дадаєв, Ш. Ш. Мусалов, П. С. Метельський, А. В. Тітова, Л. В. Лобанова, С. Ф. Мілюков, П. В. Тепляшин, А. В. Федоров, А. В. Галахова М. М. Китаєв, І.Ф. Альошина, П. П. Андрушко, М. А. Погорецький, М. В. Шепітько, В. Д. Чабанюк, О. П. Слободяник, О. О. Дудоров, Н. М. Мирошніченко та інші.

Окремі питання кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 375 КК України, у своїх працях розглядали М. А. Погорецький, Н. П. Сиза, М. В. Шепітько, Р. М. Шехавцов.

Доцільно провести детальний аналіз найважливіших праць та визначити їхню роль у формуванні наукової позиції щодо основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. Дослідження доречно здійснювати за певною класифікацією.

1. Наукові праці, присвячені питанням відповідальності суддів.

Насамперед зауважимо на розвідках, що стосуються відповідальності суддів, які відбулися за паспортом спеціальності 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. Одними з перших вітчизняних досліджень у цьому напрямі є праці С. В. Подкопаєва («Дисциплінарна відповідальність суддів: сутність, механізм реалізації», 2003) та Л. Є. Виноградової («Юридична відповідальність суддів загальних судів», 2004) [37], в яких авторами розкрито дисциплінарну відповідальність судді.

Подібні роботи з дослідження підстав і процедур притягнення суддів до юридичної відповідальності у різний час виконали такі вітчизняні вчені: А. О. Селіванов («Вдосконалення механізму дисциплінарної відповідальності суддів та його науково-практичне осмислення», 2005) [165], О. С. Захарова («Теоретичні та практичні питання щодо дисциплінарної відповідальності суддів», 2009) [77], А. В. Маляренко («Підстави юридичної відповідальності

суддів загальної юрисдикції України», 2013) [120], А. В. Шевченко («Дисциплінарна відповідальність суддів України», 2013) [206], М. А. Погорецький, О. Л. Польовий, О. Г. Яновська («Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності», 2014) [144]. Вагоме місце у вивченні стану дослідження посіла дисертація О. М. Овчаренко «Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики» (2018), присвячена обґрунтуванню теоретичної конструкції інституту юридичної відповідальності судді. Юридичну відповідальність судді авторка трактує як відповідальність спеціального суб'єкта, наділеного виключними владними повноваженнями з відправлення правосуддя і статутними гарантіями незалежності в системі стримувань і противаг державної влади, яка виконує подвійне призначення у демократичному суспільстві, а саме: забезпечує дотримання носієм судової влади покладеного на нього обов'язку з утвердження принципу верховенства права у правовідносинах і виступає необхідною умовою легітимації ухваленого судового рішення для адресатів останнього [131].

Значущість цих студій у контексті запропонованого дослідження полягає в тому, що в них розкриваються понятійно-категоріальний апарат у сфері правосуддя, види відповідальності судді, правова природа інституту юридичної відповідальності суддів, його сутнісні ознаки, принципи, функції, мета й завдання з точки зору фундаментальних принципів верховенства права, справедливості і незалежності суддів, та критерії відмежування від суміжних правовідносин, а також окреслено напрями вдосконалення правового регулювання підстав і процедур притягнення суддів до різних видів юридичної відповідальності [2].

Безпосередньо ж кримінальна відповідальність судді за вчинення ним незаконних дій аналізується у дисертації за паспортом спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право С. Є. Дідик «Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину» (2008) [68]. Дослідження є особливо

важливим для формування складу криміналістичної характеристики досліджуваного нами виду кримінального правопорушення.

2. Наукові праці, присвячені кримінально-правовим, процесуальним та криміналістичним аспектам постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови.

Насамперед вирізняються розвідки, що стосуються кримінальної відповідальності за постановлення завідомо неправосудного судового рішення.

Однією з перших праць у цьому напрямі є робота Н. Д. Квасневської «Відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)» (2009), у якій: розглянуто історичні, порівняльно-правові аспекти відповідальності суддів за умисне постановлення несправедливого, незаконного судового рішення; проаналізовано ознаки складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України; уточнено розуміння поняття неправосудного судового рішення; досліджено питання доцільності запровадження кримінальної відповідальності за постановлення суддею неправосудного акта через необережність; виявлено чинники детермінації постановлення завідомо неправосудних актів судової влади та сформульовано рекомендації щодо вдосконалення кримінального закону в частині оптимізації правозастосовної діяльності [85].

Своєю чергою, М. С. Пономарьова у своїй роботі «Кримінально-правова характеристика складу злочину постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» (2018) пропонує ч. 2 ст. 375 КК України доповнити обов'язковою ознакою складу злочину – потерпілий від злочину як: неповнолітній, недієздатний, особа похилого віку, невинувата особа, яку засуджено за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [147]. Окремим кваліфікуючим ознакам кримінального правопорушення, передбаченого ст. 375 КК України, присвятив свою працю В. М. Єднак «Кримінальна відповідальність за

постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з корисливих мотивів» (2015) [74].

Із-поміж авторів наукових статей, які працювали в цьому руслі, доцільно назвати А. В. Щасного [222], В. І. Тютюгіна, О. В. Капліну, І. А. Тітка [190], В. А. Козака [89], П. П. Андрушка [6], М. А. Погорецького [145], Шепітька М. В. [216], В. Д. Чабанюка [202], О. П. Слободяника, Р. Ю. Кравця [172], О. О. Дудорова, Л. М. Палюх [72], Н. М. Мирошниченко [124], М. В. Шепітька [214].

З останніх праць, що стосуються кримінально-правової кваліфікації постановлення завідомо неправосудного рішення доречно виокремити статтю Р. А. Волинця «Судові рішення, які не були скасовані чи змінені судами вищої інстанції, як предмет складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України» (2019). У статті проведено аналіз судових рішень, за якими суддів було притягнуто до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України, завдяки якому автор зробив висновок, що здебільшого у вироку, з-поміж іншого, зазначалося, що завідомо неправосудні судові рішення були скасовані або змінені судами вищої інстанції, а в деяких випадках наявність окремих завідомо неправосудних судових рішень констатувалась виключно за рахунок інших доказів [53].

Зі зарубіжних досліджень із зазначеної тематики за спеціальністю 12.00.08 варто виокремити дисертації А. Ю. Карташова «Кримінальна відповідальність за постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення чи іншого судового акта» (2004) [84], В. В. Кузнєцова «Кримінально-правова відповідальність за постановлення завідомо неправосудного судового акта» (2006) [110], А. В. Тітова «Кримінальна відповідальність за постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення чи іншого судового акта» (2010) [186].

Слід також згадати наукові статті та дослідження, апробовані на конференціях різних рівнів. І. А. Гааг у статті «Предмет винесення завідомо неправосудних вироку, рішення чи іншого судового акта» (2014) дійшов висновку, що таким є судовий акт у будь-якій процесуальній формі, винесений

по суті кримінальної, цивільної, арбітражної справи, конституційного та адміністративного провадження і має ознаки явної неправосудності [57].

Окремим аспектам складу досліджуваного виду кримінального правопорушення присвячено статтю І. А. Гаага, Т. У. Олуфинської «Проблема визначення об'єкта винесення завідомо неправосудного вироку, рішення чи іншого судового акта» (2015) [58], де дослідники встановили, що видовим об'єктом злочинів проти правосуддя, зокрема й винесення завідомо неправосудного вироку, рішення чи іншого судового акта, є суспільні відносини, що виникають в ході судової діяльності, спрямованої на реалізацію цілей та завдань правосуддя, а також вирішення питання по суті у кримінальних, цивільних, арбітражних, адміністративних і конституційних справах.

Кримінальній відповідальності за винесення завідомо неправосудних вироку, рішення чи іншого судового акта присвячено однойменні праці Ю. І. Кулешова (2003) [112], Т. О. Кошаєвої (2007) [99]. У дослідженнях авторами проведено комплексне вивчення складу винесення завідомо неправосудного вироку, рішення або іншого судового акта як самостійного злочину проти правосуддя, теоретична оцінка ефективності існуючих правових механізмів притягнення судді до кримінальної відповідальності за винесення завідомо неправосудного вироку або іншого судового акта, а також Х. М. Дадаєва, Ш. Ш. Мусалова (2016), у якому авторами проведено аналіз конструкції норм, які передбачають кримінальну відповідальність судді за КК України та Російської Федерації. Так, авторами відзначено позитивний досвід у побудові відповідальності судді (суддів) за ст. 375 КК України та констатовано, що винесення завідомо неправосудних вироку, рішення або іншого судового акта з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах значно підвищує суспільну небезпеку вчиненого злочину. Тому зазначається, що в цій частині положення диспозиції ст. 375 КК України, які, безумовно, впливають на ступінь і характер суспільної небезпеки самого злочину, є слухними до запозичення [67].

П. С. Метельський у праці «Винесення завідомого неправосудного вироку, рішення чи іншого судового акта: питання кримінально-правової

оцінки і відповідальності» (2007) дійшов висновку, що досліджуваний склад кримінального правопорушення може поєднуватися і з іншими злочинами. Крім згаданого службового підроблення, це можуть бути, зокрема, отримання неправомірної вигоди, а також інші злочини [122].

А. В. Тітова у розвідці «Проблема встановлення умислу судді на винесення завідомо неправосудних рішень» (2009) дійшла висновку, що винесення завідомого неправосудного вироку рішення чи іншого судового акта не є помилкою, а результатом прямого умислу [186].

Науковій увазі також заслуговують роботи, де розкривається аналіз норм за видові правопорушення щодо правосуддя. В цьому аспекті вирізняються праці С. Ф. Мілюкова (1999) [123], Л. В. Лобанової (2000) [117], П. В. Тепляшина (2004) [185], А. В. Федорова (2004) [193], А. В. Галахової (2005) [61].

Кримінально-правовим наслідкам винесення завідомо неправосудного рішення судьями, присвячені праці І. Ф. Альшиної (2003) [5], М. М. Кітаєва (2004) [88], дисертаційна розробка С. В. Калашникової (2011), у якій авторка на підставі судової практики розмежувала судові помилки та винесення завідомого неправосудних судових актів і визначила їх правові наслідки [83]. Варто також звернути увагу на наукову розвідку В. Л. Кудрявцева (2017) [108].

У своєму порівняльному дослідженні «До питання про кримінальну відповідальності за винесення неправосудного судового рішення за законодавством країн близького зарубіжжя: практика законодавчого регулювання» Л. С. Зеніна (2018) висновує, що в законодавстві більшості розглядуваних країн (дев'яти з чотирнадцяти), у санкціях відповідних норм (основний склад) нижня межа покарання у виді позбавлення волі відповідає мінімальному розміру, встановленому для цього виду покарання в Загальній частині кримінального закону («ліберальний підхід»). У законодавстві інших країн нижня межа позбавлення волі дещо вища (у трьох країнах – два роки, в одній – три) («помірно репрес-вибухобезпечний підхід»). Найвищу нижню

межу позбавлення волі передбачено в естонському КК, і становить вона п'ять років («репресивний підхід») [80].

Аналізу міжнародних стандартів щодо кримінальної відповідальності суддів і суддівського імунітету, а також щодо судового рішення та узагальненню підходів законодавців інших держав щодо криміналізації постановлення неправосудного судового рішення присвячена праця М. І. Хавронюка «Кримінальна відповідальність за постановлення суддею неправосудного судового рішення: міжнародні стандарти, законодавство України та інших держав Європи» (2019). Автор на позначення ознак неправосудності вживає терміни, що трапляються в законодавстві інших держав, – «неправосудне, незаконне та/або необґрунтоване чи упереджене судове рішення». У статті здійснено аналіз міжнародних стандартів щодо кримінальної відповідальності суддів, роз'яснено вимоги процесуального законодавства України щодо судових рішень, судову статистику та судову практику і запропоновано власне трактування поняття «неправосудне судове рішення» [199].

З-поміж наукових статей за спеціальністю 12.00.09 за тематикою постановлення завідомо неправосудного судового рішення доречно виділити статтю Н. П. Сизої «Кримінально-процесуальні аспекти поняття неправосудного вироку суду» (2016), в якій авторка на підставі аналізу підходів до поняття неправосудного рішення заявила, що неправосудним є вирок, який не відповідає вимогам законності, обґрунтованості та справедливості внаслідок істотного порушення норм кримінального процесуального права, неправильного застосування норм кримінального права, невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, неповноти судового розгляду або невідповідності призначеного судом покарання ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі, яка його вчинила [168]. У статті «Проблеми розслідування постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» М. В. Шепітьком (2017) на підставі аналізу прокурорської, слідчої та судової практики виокремлено проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та

криміналістичного характеру, що можуть перерости або вже переросли в помилки в прокурорській, слідчій та судовій діяльності в Україні. Також автором наведено способи постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, постанови чи ухвали в Україні. Це допомогло з'ясувати складності, з якими може зіштовхнутися слідчий, прокурор при розслідуванні такого злочину, а також суддя в ході розгляду такої справи в суді [215].

3. Наукові праці, присвячені кримінально-правовим, процесуальним та криміналістичним аспектам розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Доречно зауважити, що в Україні було захищено дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (М. І. Мельник, 2002 р.; О. Ю. Бусол, 2015 р.), у яких частково досліджувалися теоретичні проблеми кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності, та чотири дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (О. О. Дудоров, 1994 р.; В. С. Лукомський, 1996 р.; М. І. Хавронюк, 1997 р.; С. А. Шалгунова, 1999 р.), у яких висвітлювалися питання кримінальної відповідальності за хабарництво, перевищення військовою посадовою особою влади чи посадових повноважень, а також кримінально-правові та кримінологічні заходи попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ. Щодо комплексних досліджень питань кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, то за останні роки в Україні було захищено декілька дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук – це роботи М. С. Туркота («Кримінальна відповідальність за зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем», 2007 р.), В. Г. Хашева («Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем», 2007 р.), В. П. Коваленка («Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, учинене працівником правоохоронного органу», 2009 р.) і Т. І. Слуцької («Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень», 2010 р.) [146].

Важливу роль у формуванні основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя відіграє розвідка В. О. Мартиненка «Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями» (2019). У дисертації автором розроблено кримінологічний портрет сучасної особи злочинця – державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем – це особа чоловічої статі у віці від 30 до 50 років з повною вищою освітою, котра має чітку антигромадську установку – займану посаду розуміє виключно як засіб незаконного збагачення [121, с. 4]. Це положення буде використано при формуванні комплексу особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики досліджуваного нами виду кримінального правопорушення.

У дисертації О. В. Пчеліної «Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності» (2017) авторкою сформульовано поняття злочинів у сфері службової діяльності у криміналістиці, а також розроблено критерії для здійснення криміналістичної класифікації злочинів у сфері службової діяльності, до яких віднесено кримінально-правові і криміналістичні: сферу виникнення відносин, на які посягають злочини; галузеву специфіку; суб'єкта, на інтереси якого посягають конкретні злочинні діяння; різновид служби; форму вини; предмет посягання; злочинну мету; характеристику особи злочинця; способи реалізації злочинного задуму; масштаби злочинної діяльності [159, с. 16]. Окрім цього, важливими визнаються положення про структуру методики й розслідування злочинів у сфері службової діяльності та вчення про окремі її елементи, що стануть підґрунтям у формуванні елементів основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Вагоме місце у визначенні стану дослідження посідає дисертація А. В. Шевчишена «Проблеми доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (2019).

Автором виокремлено обставини, що підлягають доказуванню в процесі розслідування корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; зазначені обставини становитимуть основу у формуванні обставин, що підлягають встановленню в ході зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. Заслуговує на увагу позиція автора стосовно використання типових негласних слідчих (розшукових) дій, які проводяться у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, яке залежить від особливостей механізму скоєння конкретного корупційного злочину, а також посткримінальної поведінки особи, котра його вчинила [208, с. 468]. Варто також відзначити методологію проведення досліджень доказування корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, що слугуватиме підґрунтям у формуванні методології нашого дослідження [207, с. 82–83].

З-поміж дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук вирізняється праця «Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування)» (2009), в якій Д. А. Бондаренко виділив криміналістично однорідну групу злочинів, що складається із двох основних видів: 1) зловживання службовою особою чи представником влади владою або службовим становищем; 2) перевищення службовою особою або представником влади наданих їм у силу займаної посади владних чи службових повноважень. Твердження науковця використаємо під час трактування способу вчинення як елемента криміналістичної характеристики зловживань владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя [22].

А. Б. Балонь у дисертації «Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень» (2015) висловлює думку з приводу обстановки вчинення злочинів з використанням службовою

особою своїх повноважень, що обумовлені: особливостями діяльності установи, організації, відповідного контролю та звітності; наявністю у злочинця службових повноважень згідно з посадою; цілями й мотивами вчинення злочину; особистими якостями службової особи; поведінкою інших осіб, пов'язаних зі злочинцем, особливістю їхніх відносин (наприклад, наявністю корумпованих «верхів», які забезпечують злочинцеві безпеку при вчиненні дій) [10, с. 14].

Доречно наголосити на важливості для визначення стану дослідження дисертації І. В. Бабій «Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище» (2009), у якій авторка пропонує низку законодавчих змін до положень КПК України та деяких законів, що регламентують порядок кримінального провадження щодо судді [8]; зазначені зміни можуть послужити основою для формування законодавчих пропозицій у нашому дослідженні.

Доцільно також відзначити дисертації у цьому руслі В. М. Трепака «Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності» (2011) [189] та А. І. Шила «Методика розслідування хабарництва в контексті нового антикорупційного законодавства України» (2013) [219].

У своїй роботі «Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності» (2016) О. І. Ромців виділила обставини, які негативно впливають на ефективність подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності, а саме: недосконалість розроблення методики розслідування зазначених злочинів, що полягає у неврахуванні фактора протидії під час її формування; корумпованість державних чиновників правоохоронних органів; висока прибутковість від отримання неправомірної вигоди слідчим; недосконалість процесуального законодавства (стосовно необрання запобіжних заходів щодо тримання під вартою основних фігурантів); відсутність спеціального підрозділу зі забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; злочинна посередницька діяльність адвокатського

корпусу у сприянні протидії розслідуванню означених злочинів; створення службовими особами системи захисту від викриття та протидії розслідуванню із використанням корумпованих зв'язків та ін. [162, с. 177].

У дисертації «Правовий статус жертв правосуддя і зловживання владою як особливий вид правового статусу людини» (2004) А. М. Смірнов обґрунтовує, що найнебезпечнішою формою зловживання владою є зловживання правосуддям. Останнє є формою зловживання владою, оскільки йому притаманні всі ті родові ознаки, які властиві зловживанню владою. Основні відмінності зловживання правосуддям від інших зловживань владою криються в суб'єкті зловживання (це судді всіх ланок судової системи) і підвищеної небезпеки таких явищ [174, с. 164]. Автором наведено кілька позицій щодо визначення жертви зловживання правосуддям, які можуть бути використані для ідентифікації особи потерпілого в результаті зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Для характеристики стану дослідження надзвичайно важливе значення має праця «Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування» (2019) [95], створена за загальною редакцією М. І. Хавронюка, вважається практичним посібником з питань кримінально-правової кваліфікації та досудового розслідування корупційних злочинів і злочинів, пов'язаних із корупцією. Один із підрозділів присвячено кримінально-правовій характеристиці та особливостям розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України.

Не менш значущою для нашого дослідження видається дисертація за паспортом двох наукових спеціальностей 12.00.08 та 12.00.09 М. В. Шепітька «Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя» (2018). У роботі здійснено комплексне дослідження теоретико-методологічних засад формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя, а також проаналізовано наукові засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя, кримінальну політику, кримінально-правові та криміналістичні засоби протидії у цій сфері [217].

Однією з останніх дисертацій у досліджуваному нами напрямі є робота М. С. Федоренка «Методика розслідування перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів» (2020). У ній автор сформував структуру окремої криміналістичної методики розслідування перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів, до якої відніс: криміналістичну характеристику; обставини, що підлягають з'ясуванню; специфіку відкриття кримінального провадження і початку розслідування; організацію й планування розслідування; типові слідчі ситуації та версії початкового та наступного етапів розслідування і програму дій слідчого щодо їх вирішення та перевірки; специфіку провадження окремих слідчих (розшукових) дій і забезпечувальних заходів; протидію розслідуванню та засоби її подолання; профілактичні дії слідчого [192, с. 5].

Таким чином, незважаючи на численність наукових праць з питань правової юридичної відповідальності суддів, кримінальної відповідальності за службові злочини, зокрема зловживання владою або службовим становищем, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, а також щодо криміналістичних аспектів розслідування злочинів у сфері службової діяльності в Україні на рівні дисертацій, досліджень, присвячених формуванню основ розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, не проводилося. З огляду на наведене, ми визначили питання, що потребують першочергового розроблення й стосуються змісту криміналістичної характеристики, обставин, що підлягають установленню під час досудового розслідування, типових слідчих ситуацій та алгоритмів дій слідчого, які є характерними для початкового та наступного етапів розслідування цих кримінальних правопорушень, а також особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя.

1.2. Методологічні основи дослідження розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя

Важливу роль у науковому дослідженні відіграють пізнавальні завдання, що виникають у процесі вирішення наукових проблем. Адже одержання результату під час будь-якої дослідницької діяльності базується на застосуванні комплексу методів наукового пізнання. В юридичних науках питання методології входить до числа найбільш значущих та дискусійних на сучасному етапі розвитку юриспруденції. Водночас слід відмітити, що його обговорення відбувається не тільки в діапазоні обрання світоглядних концепцій про право, юридичну діяльність, правопорушення та інші явища правової дійсності, а й у контексті питання про дійсно об'єктивну потребу методології під час здійснення правових досліджень, або ж це застаріла формальність, започаткована в радянські часи для надання наукоподібності певним напрацюванням у галузі гуманітарних дисциплін [115, с. 24].

Слушною вважаємо думку В. Г. Лукашевича, котрий наголошує, що питання методології досліджень є, мабуть, чи не найважливішими за рівнем своєї значимості для юридичної теорії та відповідної юридичної практики. Це пояснюється тим, що залежно від сутності вихідних методологічних принципів, на яких базується правове мислення, здійснюється не тільки наукове пізнання права, а й його практичне втілення в реальну площину життя [119, с. 45].

Тому, перш ніж розпочати розгляд питань, пов'язаних із організацією розслідування досліджуваного нами виду кримінального правопорушення, доцільно вдається до деяких методів наукового пізнання та з їх урахуванням визначити методологію нашого дослідження.

Слід зауважити, що у всіх випадках метод є базовою категорією методології дослідження. Тлумачні словники трактують його як: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2) прийом або систему

прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності [173, с. 692];
 3) спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, обумовлений закономірностями розвитку об'єкта [191, с. 205].

Кожен науковий метод має відповідати таким критеріям, як:

- ясність – загальнозрозумілість методу;
- детермінованість – чітка послідовність використання методу;
- націленість – підпорядкованість методу досягненню певної мети, розв'язанню певних конкретних завдань;
- результативність – здатність методу забезпечувати досягнення певної мети;
- надійність – здатність методу з великою ймовірністю забезпечувати отримання бажаного результату;

– економічність – здатність методу досягати певних результатів із найменшими втратами засобів і часу [91, с. 98].
 Науковці пропонують різні класифікації методів дослідження, однак їхні міркування зводяться до поділу їх на дві групи: загальнонаукові та спеціальні [220, с. 322; 169, с. 11]. Проте більш поширеним, на нашу думку, видається твердження В. І. Зацерковного, котрий вважає, що методи наукового пізнання за ступенем загальності і сфери застосування можуть бути поділені на чотири основні групи:

- 1) загальні (філософські) – діють у всіх науках і на всіх етапах пізнання;
- 2) загальнонаукові – застосовуються в гуманітарних, природничих і технічних науках;
- 3) часткові – для певних наук (внутрішньо- та міждисциплінарні);
- 4) спеціальні – для однієї, конкретної (специфічної) науки [78, с.74].

Ю. О. Баранова, провадячи наукову розробку проблем методології порівняльно-правових досліджень, зауважила, що методологічним правилам притаманні характерні риси, як-от: а) регулюють наукову діяльність та спрямовують дослідника на правильний шлях пізнання істини; б) посідають чільне місце в методології порівняльного правознавства і є надійним інструментом пізнання правової дійсності; в) упорядковують порівняльно-

правове дослідження (незастосування методологічних правил позбавляє дослідницький процес логіки); г) формулюються на основі знань про властивості та зв'язки правової реальності, закономірності функціонування та розвитку правових об'єктів; г) розробляються і проходять апробацію на дослідницькому рівні; д) мають забезпечувати успішну реалізацію наукових завдань; е) їх вибір суттєво залежить від мети дослідження, його об'єкта, предмета, методологічного інструментарію, що використовується в процесі здійснення дослідження; є) є розпливчастими і нестійкими, тобто не вважається абсолютними дослідницької діяльності, через що допускаються випадки відхилення від їхніх вимог, тощо [11, с. 13–14].

Вирішуючи питання про визначення системи методів наукового дослідження в певній галузі науки, вказує, керуватися слід загальноновизнаними методологічними настановами, насамперед принципом взаємозв'язку та взаємозумовленості явищ об'єктивної дійсності, який передбачає те, що в системі методів наукового пізнання функціонують світоглядні принципи (які традиційно називаються всезагальним методом), загальнонаукові, окремонаукові та спеціальні методи [98, с. 281].

Основними програмними компонентами будь-яких наукових досліджень виступають: наукова постановка проблеми, її чітке формулювання; висунення альтернативних ідей щодо можливих шляхів вирішення проблеми; обрання оптимальної ідеї, завдяки якій найреальніше досягти розв'язання проблеми; слідування цій ідеї під час пізнання; послідовне використання всіх інших альтернативних ідей за умови, якщо ідея, що була обрана спочатку, не вирішила проблеми; вихід розв'язаної проблеми на практику шляхом визначення етапів дії [87, с. 94].

Складність нашого дослідження в розрізі постановки проблеми дослідження полягає в тому, що здійснюється воно на стику декількох галузей науки. Тому її вирішення потребує залучення, щонайперше, пов'язаних із нею напрацювань теорії кримінального процесу, криміналістики кримінального права, оперативно-розшукової діяльності. З огляду на вказане, задля

забезпечення об'єктивності постановки проблеми нашого дослідження вона формувалась як результат проведеного нами аналізу слідчої практики шляхом вивчення узагальнень особливостей розслідування зловживання владою або службовим становищем та постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови слідчими підрозділами Державного бюро розслідувань протягом 2018–2020 років, аналізу судових рішень, внесених до Єдиного реєстру судових рішень України протягом 2010–2020 років, інтерв'ювання та анкетування слідчих, оперативних працівників, прокурорів з питань розслідування в заданій категорії кримінальних правопорушень, вивчення проведених наукових досліджень у галузях кримінального, кримінального процесуального права, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, які були присвячені природі зловживання владою або службовим становищем та постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, їх виявленню, розслідуванню, запобіганню.

З метою проведення ґрунтовного дослідження основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя виходимо з того, що воно завжди мусить відповідати специфіці теми, його предмета, мети і завдань. Тому, методологічною основою нашої дисертації ї стали: загальнонаукові методи (формально-логічний; пошуково-бібліографічний; аналізу і синтезу; спостереження, моделювання; експерименту; прогнозування); спеціально-наукові методи (системно-структурний; порівняльно-правовий); філософські методи (діалектичний); міждисциплінарні методи (соціологічний і статистичний).

Так, наскрізним методом усього правознавства вважається логіка, взаємопов'язана з діалектикою. «Юриспруденція від «низу» до «верху» побудована на формальній логіці. Ця ж логіка є основною методологією юриспруденції, а логічні методи є головними в науковому пізнанні, теоретичному і практичному дослідженні. Без формальної логіки юриспруденція стає «картковим» будиночком, який розвалиться при

найменшому подиху критики» [97, с. 12–13]. Тому неабияке значення для нашого дослідження має використання формально-логічного методу, що дав можливість викласти основи методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя з урахуванням наукових підходів до методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (розділи 1–3).

Пошуково-бібліографічний метод забезпечив системний пошук за бібліографічними каталогами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, Львівського державного університету внутрішніх справ, електронних бібліотек у мережі Internet, літературних джерел за темою дослідження (розділи 1–3).

За допомогою методу аналізу та синтезу, які являють собою єдність протилежностей і, відповідно, застосовуються для поділу предмета дослідження на складові та з'єднання окремих частин предмета в єдине ціле, розглянуто основні наукові підходи до поняття «криміналістична характеристика злочину» і наукові погляди щодо структури її елементів (підрозділ 2.1); з'ясовано наукові погляди на поняття слідчих ситуацій, версій, запропоновано авторську класифікацію типових слідчих ситуацій та версій під час дослідження аналізованого нами виду кримінального правопорушення (підрозділ 3.1)

Встановлено, що спостереження в окресленому дослідженні може бути застосоване і в безпосередній, і в опосередкованій формі. Безпосередня форма спостереження має певні обмеження у використанні. Приміром, застосування її через таємницю нарадчої кімнати є неможливим для одержання даних про формулювання висновків щодо оцінки доказів під час розгляду справи, які лягли в основу судового рішення, але може забезпечити одержання відомостей у суді завдяки засаді гласності та відкритості судового провадження й оцінки судом доказів під час його проголошення та ознайомлення з текстом.

Опосередковане спостереження за діяльністю слідчого судді, судді, суду також дало змогу сприймати під час вивчення матеріалів кримінальних проваджень особливості оцінки доказів, що мало вияв в обґрунтуванні ними чи, навпаки, ігноруванні їх в ході прийняття процесуальних рішень.

Фіксування процесу та результатів спостереження в безпосередній та опосередкованій формах здійснювалося методом опису шляхом текстового наповнення підрозділів дисертації, її висновків і додатків на основі наукових публікацій, доповідей на наукових заходах.

Моделювання застосовувалося для мисленнєвого відтворення процесу формування знання щодо достовірності відомостей про обставини, які підлягають доказуванню, що отримані в результаті спостереження за процесом перевірки та оцінки доказів під час судового розгляду, прийняття на їх підставі процесуальних рішень суду (слідчого судді), інтерв'ювання слідчих, прокурорів, суддів, а також з урахуванням даних про особливості постановлення судових рішень, які наводяться в літературі з кримінального права та кримінального процесу.

Із моделюванням тісно пов'язаний *експеримент*, завдяки якому забезпечено перевірку правильності суджень дисертанта про підстави формування внутрішнього переконання судді (слідчого судді) щодо здійснення правосуддя. Експеримент проводився у мисленнєвій формі шляхом відтворення умов, за яких у кримінальному провадженні приймається рішення суддею. Експеримент також відіграв ключову роль у апробації окремих результатів дисертації на практиці та у навчальному процесі. Задля цього автором були розроблені та скеровані для використання до слідчих підрозділів Державного бюро розслідувань узагальнені дані проведеного наукового дослідження питань основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. Також ці напрацювання були направлені до навчальних закладів системи МВС України для використання їх у навчальному процесі. На підтвердження позитивності результатів використання на практиці та у

навчальному процесі наших здобутків за темою дослідження отримано відповідні акти впровадження.

Прогнозування використано для формування умовиводів щодо впливу сформульованих дисертантом пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних зі зловживанням владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Історико-правовий метод вважається традиційним для сучасних правових розробок, оскільки саме за його допомогою можна встановити засади генези й динаміки розвитку досліджуваних явищ. Для нашої розвідки такий метод є особливо важливим, оскільки зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя посягає за суспільні інтереси в частині забезпечення права на справедливий суд.

Значимість історико-правового методу для нашого дослідження полягає у тому, що він допомагає сформулювати уявлення про процеси розвитку відповідальності суддів за прийняття завідомо неправосудного рішення крізь призму фактів, які вже відбулись, що надає оціночним категоріям визначеності та доведеності. Доречно додати, що історико-правовий метод дав змогу здійснювати аналіз наукових праць у їхньому розвитку, а також визначити основні етапи формування інституту юридичної відповідальності суддів та кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя зокрема.

Метод порівняльного аналізу в умовах динамічних реформ і вектора на запровадження кращих світових стандартів правосуддя є надважливим, обов'язковим для нашого дослідження. Зазначений метод застосовується для виявлення подібностей або відмінностей предметів та явищ дійсності, а також знаходження загального, притаманного двом або кільком об'єктам, виявлення відмінностей між об'єктами матеріального світу або знаходження в них спільного за допомогою органів чуття чи спеціальних пристроїв. Порівняння є важливим аспектом розробки різноманітних класифікацій,

завдяки йому на підставі вивчення наукової літератури, методичних та практичних рекомендацій, відомчих узагальнень слідчої практики можна визначити прогалини в науковому забезпеченні питань основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя.

Під час аналізу законодавства іноземних держав у частині кримінальної відповідальності за постановлення суддею завідомо неправосудного рішення та використання зарубіжного досвіду у вітчизняній законодавчій практиці, при дослідженні наукових позицій щодо теоретичних і практичних аспектів формування криміналістичної характеристики, типології слідчих ситуацій та версій у дисертаційній роботі використано порівняльно-правовий метод (підрозділи 2.1, 3.1).

Щодо використання філософських методів, то науковці та юристи-практики дедалі частіше вдаються до діалектики, погоджуючись із твердженням О. Ф. Скакун, яка вказує, що основним методом юридичної науки є філософська діалектика (матеріалістична та ідеалістична) [170, с. 6]. Як слушно зазначає Н. М. Пархоменко, будь-яке дослідження, що стосується права, повинно розпочинатися зі застосування діалектичного методу, який являє собою вчення про найбільш закономірні зв'язки розвитку буття та свідомості [136, с. 19].

Адже використання діалектичного методу дає можливість шляхом викриття протилежностей у досліджуваному явищі визначити рівень його необхідності в соціумі, пояснити його онтологічну сутність [167, с. 377].

Такий підхід, фундаментом якого є вчення про взаємопов'язаність, розвиток та змінюваність явищ, допоміг виявити закономірності основи методики розслідування злочинів як явища, що функціонує та розвивається. У пропонованій розвідці завдяки діалектичному методу встановлено базовий підхід до вивчення проблем, які виникають в ході розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення

правосуддя, та розглянуто предмет дослідження з урахуванням суперечливості, цілісності й динаміки його розвитку (підрозділ 1.1).

Без використання соціологічних і статистичних методів немає можливості визначити сучасні тенденції прийняття рішень стосовно суддів за зловживання ними владою або службовим становищем під час здійснення правосуддя, адже, спираючись виключно на конкретні показники, реально відстежити проблеми, неякісне забезпечення певного напрямку досудового розслідування. Ці методи було застосовано нами не тільки щодо діяльності органів досудового розслідування, а й до судового розгляду в судах різних інстанцій щодо кримінального провадження, передбаченого ст.ст. 364 та 375 КК України, що обумовлено потребою зіставлення якості розгляду і було додатковим аргументом правильності формулювання особливостей розслідування аналізованого нами виду кримінального правопорушення та якості зібраних доказів під час розслідування.

Соціологічний та статистичний методи використовувались під час збирання, аналізу й узагальнення емпіричних матеріалів дослідження, серед яких – статистичні звіти судів про розгляд матеріалів кримінальних проваджень, статистичні звіти про роботу прокурора та органів досудового розслідування, узагальнення судової практики, рішення національних судів України, матеріали кримінальних проваджень, анкетування респондентів (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2)

Системний метод, або, як його ще називають у літературі, системно-структурний, у юридичних дослідженнях трактують як певну сукупність загальнонаукових методологічних принципів, підходів і прийомів вивчення та конструювання правових явищ як систем [196, с. 26], тобто цілісної множини елементів у єдності відносин і зв'язків між ними [197, с. 612; 228, с. 135]. Він дає змогу розглянути досліджуване явище як системне, що входить до системи вищого порядку, внаслідок чого предметна область теорій набуває вигляду певної ієрархії [133, с. 125]. Йому властивий цілісний розгляд певної сукупності об'єктів (матеріальних або ідеальних), завдяки

чому з'ясовують, що їхні взаємозв'язок і взаємодія обумовлюють виникнення нових інтегративних властивостей системи, які відсутні в елементах об'єктів. Системно-структурний метод застосовувався в процесі обґрунтування структури криміналістичної характеристики, розробки програм розслідування, створення та класифікації слідчих ситуацій, розроблення тактики слідчих (розшукових) дій (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2)

Підсумувати доречно вдалими визначенням М. І. Козюбри, який підкреслює особливості методології юриспруденції, наголошуючи, поза всім, на тому, що значення для права категорії розуміння не тотожне змісту категорії пізнання, до того ж, враховується ймовірний вплив на судовий розгляд раціональних і позараціональних чинників, зокрема фактора аудиторії тощо [90, с. 22–32].

Зауважимо, що методологія нашого дослідження розглядається як сукупність наукових теоретико-основоположних і теоретико-необхідних способів досягнення мети роботи.

Таким чином, основу нашого дослідження становлять система, яка складається з якісно визначеного функціонального наповнення проведення дослідницької роботи (методів роботи), значна теоретична база (наукові та нормативні джерела), правильне бачення результату, а також логічна структура побудови дисертації.

Проаналізовані вище методологічні підходи, напрями і методи дослідження не є вичерпними, вони склали методологічне ядро нашої розвідки та допомогли всебічно й комплексно окреслити головні засади розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, визначити прогалини законодавства, що регламентує процес досудового розслідування, і на цій підставі зробити певні висновки, які мають наукове і практичне значення.

Висновки до першого розділу

1. Аналіз літературних джерел засвідчує, що в теорії кримінального, кримінального процесуального права та криміналістики, володіє чималим науковим доробком, який дає змогу сформулювати, з одного боку, чіткі уявлення про особливості функціонування інституту відповідальності суддів, а з іншого, базові уявлення щодо відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, а також постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, котрі видаються надійним підґрунтям для формулювання наукових рекомендацій стосовно розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя і розроблення котрих досі не здійснювалося.

2. Оскільки провадження будь-якого наукового дослідження потребує визначення його методології, а важливими її складовими є підхід та метод, то методологічною основою для проведення дослідження обрано матеріалістичну діалектику, позаяк вона забезпечує формування у свідомості дослідника уявлення про об'єкт пізнання в процесі суспільної практики і на підставі законів єдності й боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні та заперечення, застосування яких у пошуково-пізнавальній діяльності гарантує адекватність відображення об'єкта пізнання його реальній дійсності. Основними методами дослідження обрано: загальнонаукові методи (формально-логічний; пошуково-бібліографічний; аналізу і синтезу; спостереження; моделювання; експерименту; прогнозування); міждисциплінарні методи (соціологічний і статистичний); філософські методи (діалектичний); спеціально-наукові методи (системно-структурний; історико-правовий; порівняльно-правовий).

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ СУДДЕЮ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

2.1. Поняття та зміст основних елементів криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя

У криміналістичній методиці розслідування окремих кримінальних правопорушень одне із ключових місць займає криміналістична характеристика. Саме ця категорія поєднує в собі найбільш типові та криміналістично значущі ознаки кримінальних правопорушень певного виду, що дає змогу слідчому, який володіє певною орієнтовною типовою інформацією про кримінальне правопорушення, ефективніше планувати розслідування. Вона розробляється стосовно окремої категорії кримінальних правопорушень, хоча й існує в криміналістичній методиці як абстракція, тобто така теоретична концепція, використання якої можливе для будь-якого виду злочинів [26, с. 105]. Тому в розробленні основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя ця абстрактна категорія виконує важливу роль.

Науковій розробці вчення про криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень присвячені праці таких учених, як Р. С. Белкін, А. М. Васильєв, Є. П. Іщенко, О. Н. Колесніченко, С. П. Мітрічев, В. А. Образцов, М. Ф. Пантелеєв, А. М. Селіванов, М. П. Яблоков, В. Ю. Шепітько та інші.

У юридичній літературі існують різні підходи щодо визначення поняття криміналістичної характеристики. Не вдаючись до детального його

тлумачення вченими, підтримуємо думку В. Ю. Шепітька, який вважає, що криміналістичною характеристикою називається система відомостей про криміналістично значущі ознаки злочинів заданого виду, яка відображає закономірні зв'язки між ними і слугує для побудови та перевірки слідчих версій у розслідуванні злочинів [105, с. 274]. Таким чином, криміналістична характеристика вважається комплексом, що інтегрує елементи, які перебувають в узгоджених зв'язках, а на основі аналізу змісту наукової категорії криміналістичної характеристики кримінального правопорушення доречно презюмувати, що її метою є систематизація узагальнених відомостей і знань про типові ознаки кримінальних правопорушень, які використовуються для наукового і практичного вирішення проблем з їх розкриття, розслідування та запобігання.

Слід зазначити, що попри все в науковій спільноті немає одностайної думки з приводу призначення, структури, а також доцільності подальшої наукової розробки і використання криміналістичної характеристики. Власне підтверджуючи сказане нами на початку, Х. Малевскі вважає, що криміналістична характеристика розробляється стосовно окремої категорії кримінальних правопорушень і в криміналістичній методиці існує як абстракція, тобто є теоретичною концепцією [3, с. 120]. До речі, ще Р. С. Белкіним на початку 2000 років було висловлено досить радикальну думку про необхідність відмови від ідеї криміналістичної характеристики злочинів [19, с. 7]. Одним із головних аргументів, наведених автором, стала та обставина, що «криміналістична характеристика зжила себе, не виправдала сподівань, які на неї покладалися вченими, і перетворилася в ілюзію» [18, с. 324].

Однак із цією позицією не згодні деякі вчені [60, с. 71–75; 218, с. 49–52], які вважають, що криміналістична характеристика й далі повинна служити основою для наукової розробки методик розслідування. Водночас більшість поняття «криміналістична характеристика» пов'язують лише з окремими видами кримінальних правопорушень, що й описують у своїх наукових працях [125; 63; 71; 93].

Імпонує позиція, висловлена Г. А. Гуртовим: залежно від рівня відомостей, що містяться в криміналістичній характеристиці, треба вирізняти такі її рівні: 1) загальну криміналістичну характеристику злочинів (характеристику всіх видів злочинів); 2) родову криміналістичну характеристику злочинів; 3) видову криміналістичну характеристику злочинів; 4) індивідуальну криміналістичну характеристику конкретного злочину [66, с. 43–44].

Кожен із наведених рівнів криміналістичної характеристики злочинів має своє призначення і зміст. Так, загальна криміналістична характеристика являє собою систему знань про поняття, зміст, значення та принципи побудови криміналістичної характеристики. Вона є вихідною теоретичною базою для розробки характеристик інших рівнів. Видова криміналістична характеристика (характеристика групи або окремого виду злочину) має своїм змістом опис специфічних рис, властивих певному виду або групі злочинів. Індивідуальна криміналістична характеристика, тобто криміналістична характеристика конкретного злочину, є описом розслідуваного кримінального правопорушення [66, с. 46].

На підставі викладеного можемо підсумувати, що криміналістична характеристика зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя є індивідуальною характеристикою, яка слугує основою для формування відомостей про досліджуваний вид кримінального правопорушення.

Визначаючи склад криміналістичної характеристики, доречно зауважити, що її елементи в кожному індивідуальному випадку будуть різнитися. В результаті проведеного нами аналізу матеріалів слідчої та судової практики у кримінальних провадженнях, пов'язаних зі зловживанням владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, структура криміналістичної характеристики включатиме типові відомості про:

1) особу злочинця; 2) особу потерпілого; 3) спосіб вчинення; 4) предмет кримінального правопорушення; 5) обстановку, час і місце

вчинення злочину; б) мотив та мету кримінального правопорушення; б) механізм слідів.

Наведена позиція обґрунтовується результатами анкетування практиків, котрі виокремили такі елементи криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя в контексті їх значущості для розслідування цих кримінальних правопорушень: предмет кримінального правопорушення – 19,2%; особу злочинця – 28,8%; особу потерпілого – 26%; спосіб учинення – 10,1%; обстановка – 5,5%; час і місце вчинення – 4,1%; мотив і мету – 4,1%; механізм слідів – 1,4% (Додаток Б).

Вважаємо, що наявність взаємозв'язків між елементами криміналістичної характеристики обумовлює можливість використання одержаних знань про них для компенсації прогалин у відомостях щодо обставин розслідуваного кримінального правопорушення, а також для отримання слідчими знань щодо типовості вчинення окремих видів кримінальних правопорушень з метою опанування методикою їх розслідування.

У рамках нашого дослідження вбачаємо за доцільне розглянути дещо детальніше перелічені елементи.

Встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також вивчення її особистості вважається важливим завданням кримінального судочинства. В процесі розслідування кримінального провадження, передбаченого ст. 364 КК України, саме встановлення характеристик *особи злочинця* є першочерговим, адже саме цей суб'єкт, зловживаючи владою або своїм службовим становищем в ході здійснення правосуддя, обмежує потерпілого в повній реалізації його прав та обов'язків.

Приміром, В. К. Гавло вказує, що криміналістику, зокрема її розділ стосовно методик, цікавлять такі дані про особу злочинця, які вказують на закономірні зв'язки між ним і вчиненим кримінальним правопорушенням, проявляються зовні – в різних наслідках учиненого. В цьому сенсі особистість треба вивчати як слідоутворюючий об'єкт – джерело інформації про вчинене

кримінальне правопорушення і як засіб його розкриття [59, с. 197]. Водночас М. Т. Ведерников здійснив теоретичне обґрунтування використання вчення про особу злочинця в криміналістиці на основі аналізу завдань, що вирішуються наукою. Ним було виокремлено два основні напрями вивчення:

– перший напрям вирішує завдання розкриття злочину і включає сукупність дій слідчого та оперативних підрозділів зі збирання і дослідження різноманітних даних, що вказують на те, хто вчинив злочин. Завдання цього напрямку першого етапу розслідування буде виконано тоді, коли буде отримана відповідь на питання: хто він, який саме вчинив злочин;

– другий напрям криміналістичного аспекту вивчення особи злочинця передбачає вивчення особи вже відомого, встановленого підозрюваного (обвинуваченого). Уявно воно має відповідати на питання: ким саме є він, суб'єкт, котрий притягується до кримінальної відповідальності. Тимчасом М. Т. Ведерников акцентує як пріоритетності другого напрямку, оскільки, на його думку, перший напрям використовує порівняно невелике коло відомостей, головню про біологічні і психологічні ознаки особи злочинця [34, с. 67].

Перш ніж перейти до розгляду структури особи злочинця, вкажемо на джерело формування відомостей про нього. Отож І. Ф. Пантелеєв зазначає, що криміналістикою можуть бути запозичені у суміжних із нею наук дані про різні властивості особи [135, с. 465]. Відтак І. Ф. Герасимов наголошує, що кримінологічні дослідження мають значення не тільки для попередження злочинності, а й для вирішення питань, пов'язаних зі швидким розкриттям і розслідуванням кримінальних правопорушень [63, с. 6–7]. А. М. Кустов вказує, що з усієї безлічі властивостей і якостей особи злочинця інтерес криміналістики викликають лише ті з них, які беруть участь у детермінації механізму злочину, обумовлюють особливості його можливостей і процесу слідоутворення, водночас відчують на собі і відображають вплив інших осіб, предметів і процесів, що взаємодіють з ним [114, с. 67]. М. Т. Ведерников вважає, що структура відомостей про особу злочинця представлена, за правило, даними щодо психофізичних і психологічних

особливостей підозрюваного, демографічними відомостями, характеристиками, що відображають виробничу і побутову сферу діяльності особи, а також громадську і соціально-правову [34, с. 66].

Спробуємо здійснити характеристику особи злочинця досліджуваного нами кримінального правопорушення зі суміжних галузей права, і максимально наближеною, на наш погляд, буде її проведення з позиції кримінального права, в контексті розгляду суб'єкта злочину. Так, на думку Н. Д. Квасневської, суб'єктом постановлення завідомо неправосудного акта є фізична, осудна особа, наділена в установленому законом порядку повноваженнями судді при вирішенні конкретного юридичного конфлікту по суті [85, с. 11].

На переконання М. І. Хавронюка, суб'єктом цього злочину можуть бути тільки судді, які одноособово чи в колегіальному складі розглядають справи у судах першої інстанції, апеляційних судах, вищих спеціалізованих судах або Верховного Суду [95, с. 444].

Ми ж вважаємо, що визначити особу злочинця як елемент криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, пов'язаного зі зловживанням владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, можна виходячи з аналізу понять «суд», «суддя» та «слідчий суддя».

Відповідно до ст.ст. 124–126 Конституції України, судом є орган державної судової влади, що входить до судової системи та здійснює правосуддя, ухвалюючи загальнообов'язкові судові рішення Іменем України, і юрисдикція якого поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення, а в передбачених законом випадках – і на інші справи.

Згідно зі Законом України «Про сдоустрій та статус суддів», поняттям «суд» охоплюються лише чинні в Україні суди загальної юрисдикції: 1) місцеві суди (окружні суди, окружні господарські суди та окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом);

2) апеляційні суди (апеляційні суди з розгляду цивільних і кримінальних справ, апеляційні господарські та апеляційні адміністративні суди); 3) вищі спеціалізовані суди (Вищий суд з питань інтелектуальної власності і Вищий антикорупційний суд); 4) Верховний Суд, у складі якого діють: Велика Палата Верховного Суду; Касаційний адміністративний суд; Касаційний господарський суд; Касаційний кримінальний суд; Касаційний цивільний суд [158].

Поняттям «суддя» не охоплюються судді: Міжнародного кримінального суду та інших іноземних судів, зокрема у випадках, коли вони виносять рішення у цивільних, трудових, сімейних справах, вироки у кримінальних справах у частині, що стосується конфіскації майна та відшкодування шкоди потерпілим тощо; Міжнародного комерційного арбітражного суду та Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України; міжнародного комерційного арбітражу; третейських судів; інших громадських судів, які сприяють розгляду цивільних та деяких інших спорів (медіатори, консиліатори, арбітри); релігійних судів; судів територіальних чи професійних співтовариств (сільські, товариські суди, суди офіцерської честі). Всі названі суди не входять до системи судів України, тобто не мають відповідного державного статусу, деякі з них, як-от третейські суди, – і статусу юридичної особи, а їхні рішення, що виносяться не Іменем України, а, наприклад, від власного імені, є обов'язковими лише для сторін і не мають загальнообов'язкового характеру. Скажімо, на думку М. І. Хавронюка, здійснення правосуддя будь-якою іншою особою, крім судді, може бути кваліфіковано за ст. 366 КК України як службове підроблення, або за ст. 353 КК України як самовільне присвоєння владних повноважень тощо [95, с. 444–445]. Таке твердження, на нашу думку, потребує додаткового обґрунтування в частині визначення особи злочинця зловживання владою або службовим становищем під час здійснення правосуддя, оскільки законодавством встановлено і іншого суб'єкта на проведення правосуддя. Так, згідно з п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, слідчий

суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 КПК України, – голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду. Тобто, не зважаючи на те, що основною функцією слідчого судді є здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, вважаємо, що цей суб'єкт також дотичний до функції правосуддя та повинен розглядатися як особа злочинця досліджуваного нами виду кримінального правопорушення.

Задане твердження підкріплюється судовою практикою. Так, згідно з виправдувальним вироком Шевченківського районного суду м. Києва від 25 серпня 2020 року, до відповідальності притягувалися слідчий суддя ОСОБА_1, яка, за даними органів досудового розслідування, вирішила всупереч вимогам чинного законодавства України постановити завідомо неправосудну ухвалу на користь скаржника, та ОСОБА_2, попри те, що, відповідно до ст.ст. 303, 304 КПК України, рішення слідчого про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування в судовому порядку не підлягають оскарженню і слідчий суддя був зобов'язаний своєю ухвалою відмовити у відкритті провадження [49].

Тож чи можуть інші особи, крім судді та слідчого судді, бути притягнутими до кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем під час здійснення правосуддя? Відповідаючи на запитання анкети, практичні працівники визначили, що особою злочинця може бути суддя – 87,7 %; присяжний – 12,3 % (Додаток Б).

Аналізуючи відповіді респондентів, пересвідчуємося: практики схильні до думки, що імовірним є вчинення злочину іншими особами, окрім судді (суддів), проте, на нашу думку, правосуддя в частині його здійснення можливе й іншими особами.

Скажімо, Н. Д. Квасневська вважає, що, з огляду на право судді на окрему думку, передбачено відповідальність за співучасть спеціальних суб'єктів, яка має місце у випадку колегіального постановлення завідомо неправосудного судового акта декількома судьями (зокрема за участю народних засідателів), кожен із яких безпосередньо виконує об'єктивну сторону складу злочину [85, с. 16].

Розвиваючи думку, логічним убачаємо запитання, чи можуть вчиняти кримінальне правопорушення, передбачене ст. 364 КК України, присяжні, якщо вони беруть участь у розгляді справи шляхом їх залучення до здійснення правосуддя та виконують такі ж функції щодо прийняття рішення по суті, як і суддя.

Так, відповідно до ст. 63 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом зі суддею або залучається до здійснення правосуддя. Присяжні виконують обов'язки, визначені пунктами 1, 2, 4–6 частини сьомої статті 56 цього Закону. А самі їхні права, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначаються Конституцією України, процесуальним та іншими законами та зобов'язують додержуватися присяги [158].

Що стосується здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях, то, відповідно до ч. 3 ст. 31 КПК України, кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних щодо всіх обвинувачених, якщо хоча б один із них заявив клопотання про такий розгляд.

За М. І. Хавронюком, інші особи, крім судді, можуть бути визнані підбурювачем, організатором та/або пособником злочину і, згідно з правилом, встановленим ч. 2 ст. 29, підлягають кримінальній відповідальності за відповідними частинами ст. 27 і ст. 375 [95, с. 445].

Наведена позиція відображена у вироку Печерського районного суду м. Києва від 4 березня 2015 р., яким визнано винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 5 ст. 27 і ч. 2 ст. 375 КК, прокурора – начальника відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян прокуратури Київської області. Його обвинувачено в пособництві шляхом усунення перешкод у постановленні суддею завідомо неправосудної ухвали про звільнення засудженого від подальшого відбування покарання у виді позбавлення волі через хворобу, що спричинило тяжкі наслідки [140].

Однак, зважаючи на те, що тема нашого наукового дослідження стосується основ розслідування зловживання владою або службовим становищем саме суддею, зауважимо, що особою злочинця аналізованого нами виду кримінального правопорушення є суддя, що здійснює судовий розгляд, діє у складі колегії суддів, а також слідчий суддя, що здійснює функції судового контролю за дотриманням прав та свобод людини під час проведення досудового розслідування.

Окрім цього, вивчення особи злочинця, що вчинив зловживання владою або службовим становищем під час здійснення правосуддя, тобто кримінальне правопорушення, передбачене ст. 364 КК України, доцільно здійснювати з точки зору соціально-демографічних характеристик: статі, віку, сімейного стану, рівня освіти, соціального статусу та статусу судді чи слідчого судді з розгляду конкретної справи.

Таким чином, вважаємо за доцільне включити до структури криміналістичної характеристики особи злочинця досліджуваного нами кримінального правопорушення такі відомості:

1) відомості соціально-демографічного характеру (стать, вік, сімейний стан, рівень освіти, соціальний статус);

2) відомості щодо набуття статусу судді, слідчого судді (документи про призначення на посаду судді, стаж роботи, обов'язки, протокол загальних зборів суду);

3) відомості про статус судді щодо здійснення правосуддя у конкретному випадку (розгляд клопотання, справи, обвинувального акта тощо);

4) відомості про наявність у судді взаємозв'язку з особою потерпілого;

5) відомості про притягнення судді до відповідальності (дисциплінарної, наявність зареєстрованих кримінальних проваджень щодо неправомірного здійснення правосуддя тощо).

Завдяки аналізу судової практики, встановлено, що особою злочинця є чоловіки – 95,2% 40–59 років – 92,3%, суддя суду першої інстанції – 76,9%, раніше не притягався до кримінальної відповідальності – 100 %, у відносинах з потерпілим не перебував – 94,2% (Додаток В).

Однією з першочергових також є характеристика *особи потерпілого* як елемента криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Так, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілим не може бути особа, якій моральна шкода завдана як представнику юридичної особи чи певної частини суспільства (ст. 55 КПК України).

М. В. Сенаторов визначає, що потерпілим від злочину є соціальний суб'єкт, благу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, злочином заподіюється шкода [166, с. 55]. Як зазначає Є. В. Фесенко, потерпілим від злочину може бути окрема людина, дві або більше осіб, громадські об'єднання, населення адміністративно-територіальних одиниць,

державні органи, держава і суспільство в цілому [194, с. 75]. Проте такими не є потерпілі внаслідок досліджуваного нами кримінального правопорушення.

Як слушно зауважують учені, в багатьох випадках потерпілого характеризує не благо, а порушений соціальний зв'язок, що існував між потерпілими та іншими соціальними суб'єктами з приводу тих чи інших благ [23, с. 444]. Власне в цьому полягає особливість потерпілого, щодо якого вчинено зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

М. С. Смірнов жертву потерпілого в результаті зловживання владою або правосуддям трактує як особу, яка зазнала шкоди внаслідок протиправних дій посадових осіб органів державної влади при реалізації ними наданих відповідним законодавством владних повноважень або щодо якого існує реальна загроза заподіяння такої шкоди, яка і має право на відновлення порушених прав і компенсацію завданих збитків коштом державного бюджету в порядку, визначеному законом. До ознак, які характеризують особу як потерпілого від зловживання владою або правосуддям, відносять такі: а) жертва – це будь-який учасник публічно-правових відносин, який у заданому випадку не є представником влади; б) будь-яка шкода, протиправно заподіяна «агентами держави», які діяли від її імені, при реалізації ними владних повноважень (як у формі видання певного виду правового акта, так і у вигляді певної протиправної поведінки), або реальна загроза заподіяння такої шкоди [174, с. 161].

М. С. Пономарьова стверджує, що аналіз характерних ознак особи потерпілого внаслідок постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови дає підстави розширити коло потерпілого від злочину як учасника правовідносин, злочинне посягання у яких здійснюється на сам соціальний зв'язок (зміст правовідносин), чим підриваються засади судочинства і завдається шкода потерпілому, і тому вичерпний перелік потерпілих осіб має бути відображено

у складі злочину як кваліфікуючу ознаку. Учена пропонує ч. 2 ст. 375 КК України доповнити обов'язковою ознакою складу злочину – потерпілий від злочину, як-то: неповнолітній, недієздатний, особа похилого віку, невинувата особа, яку засуджено за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [147, с. 106].

Аналізуючи думки вчених та результати слідчо-судової практики, спробуємо класифікувати особу потерпілого внаслідок учинення досліджуваного нами виду кримінального правопорушення, яким є :

1) залежно від статусу учасника правовідносин:

- фізична особа;
- юридична особа;
- держава;
- громадські організації;

2) залежно від порушених правовідносин унаслідок кримінального правопорушення:

- порушені права;
- порушені свободи;
- порушені інтереси;

3) залежно від сфери судочинства, у якій вчинено кримінальне правопорушення:

- адміністративне;
- господарське;
- кримінальне;
- цивільне;
- інше;

4) залежно від кримінального процесуального статусу:

- а) загальний;
- б) спеціальний (диференційований):
 - неповнолітній, малолітній;

– особа, щодо якої передбачалося застосування примусових заходів виховного характеру;

– особа, щодо якої передбачалося застосування примусових заходів медичного характеру;

– особа, з якою було укладено угоду про визнання винуватості;

– особа, з якої було укладено угоду про примирення;

5) залежно від шкоди та наслідків, спричинених потерпілому:

– істотна шкода;

– тяжкі наслідки.

Отже, особа потерпілого внаслідок зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя є фізичною чи юридичною особою, державною або громадською організацією, що може перебувати у спеціальному процесуальному статусі, якій в результаті зловживання владою або службовим становищем, спричинено істотну шкоду чи завдано тяжких наслідків.

Завдяки аналізу слідчо-судової практики з'ясовано, що потерпілими від досліджуваного нами виду кримінального правопорушення є фізичні особи (чоловіки – 92,3% у віці 40–59 років – 88,5%, працюючі – 98,1%, до кримінальної відповідальності не притягалися – 100%) (Додаток В).

Іншим елементом криміналістичної характеристики розглядуваного кримінального правопорушення є відомості про *спосіб* його вчинення. Характер та методи отримання інформації про спосіб зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя здебільшого залежить від певних ситуаційних моментів, основними з яких виступають такі: а) безпосереднім об'єктом злочинних дій є певні людські блага; б) злочинні дії спрямовані на протиправне порушення цих благ; в) порушення цих благ відбувається шляхом прийняття судового рішення [28, с. 119–120].

Типові відомості про спосіб учинення злочину позиціонуються більшістю вчених-криміналістів як центральний та найважливіший елемент криміналістичної характеристики. На підтвердження цього В. Г. Танасевич і

В. О. Образцов висловлюють міркування, що всі інші елементи криміналістичної характеристики, незважаючи на їхню самостійність, перебувають у більшій чи меншій, безпосередній або непрямій залежності від нього [183, с. 99–100]. Це пов'язано з тим, що спосіб учинення злочину за допомогою характерних особливостей, слідів, які він залишає у матеріальній обстановці, відображає саму суть злочинного акту, а також характер злочинця, його мотиви і мету, що, отже, надає можливість отримання доказової інформації під час розслідування.

У криміналістичній літературі існують різні погляди на поняття «спосіб вчинення злочину». М. В. Салтевський спосіб вчинення злочину тлумачить, як спосіб дії суб'єкта, який використовується ним для досягнення поставленої мети [164, с. 151]. Р. С. Белкін переконаний, що спосіб вчинення злочину – це система дій з підготовки, вчинення та приховання злочину, визначених умовами зовнішнього середовища і психофізіологічними властивостями особистості [17, с. 267]. На думку М. І. Скригонюка, спосіб вчинення злочину – це обумовлений суб'єктивними та об'єктивними факторами комплекс дій суб'єкта з готування, вчинення і приховування злочину [171, с. 472].

Слід підкреслити важливість поглядів А. О. Шульги, який зазначає: «Якщо спосіб вчинення злочину уявити у вигляді певної системи, то це є сукупність, яка об'єктивно та суб'єктивно обумовлює поведінку суб'єкта до, під час і після вчинення ним злочину» [221, с. 18]. Також заслуговує на увагу думка В. Ф. Єрмоловича, котрий наголошує, що знання, вміння, а особливо навички надають спосіб вчинення злочину ознак індивідуальності і специфічного забарвлення. Ще більше, на його думку, індивідуалізують спосіб вчинення злочину звички людини, що є своєрідним автоматизованим елементом поведінки [73, с. 50].

Найповніше висловився з цього приводу А. І. Кунтій, визначивши спосіб злочину як об'єктивно та суб'єктивно обумовлену систему поведінки суб'єкта до, в момент і після вчинення злочину, що залишає різні характерні, специфічні

сліди, які дають змогу за допомогою криміналістичних прийомів і засобів отримати уявлення про сутність того, що готувалося, відбувається і що сталося, своєрідність протиправної поведінки злочинця, його особистісні дані й, відповідно, визначити найоптимальніші методи вирішення завдань кримінального провадження [113, с. 74]. Керуючись наведеним трактуванням, можна з'ясувати що спосіб вчинення передбачає певні дії з підготовки, безпосереднього вчинення та приховання кримінального правопорушення, тому спосіб учинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя доцільно сприймати як певними зовнішніми чинниками систему, що характеризує поведінку судді до, під час та після прийняття ним судового рішення. Зазвичай така поведінка проявляється в розумовій діяльності судді щодо прийняття судового рішення [28, с. 120].

З приводу повноструктурності способу слушно висловлюються ті науковці, котрі з позиції кримінального права досліджують об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 375 КК України. Скажімо, Н. Д. Квасневська наголошує, що така сторона охоплює: а) складання відповідного процесуального документа; б) підписання його суддею (суддями), присяжними; в) проголошення судового акта (доведення до відома учасників процесу). У зв'язку з цим вважають, що здійснення правосуддя завершується його проголошенням, і з цього моменту злочин, передбачений ч. 1 ст. 375 КК України, визнається закінченим незалежно від часу набуття законної сили судовим актом, його виконання та спричинених ним наслідків [86, с. 86].

З урахування позиції дослідниці висновуємо що дії, пов'язані з підготовкою до зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, включають дії, поєднані з:

- 1) отриманням неправомірної вигоди;
- 2) розподілом функцій судді у конкретному провадженні;
- 3) складанням відповідного процесуального документа суддею, слідчим суддею (розумовий процес);

4) підписанням його суддею (суддями, слідчим суддею).

Власне такі дії починаються з моменту отримання пропозиції щодо неправомірної вигоди у рамках судового розгляду та вчиняються до етапу судового розгляду, що називається вихід суду до нарадчої кімнати, та тривають допоки суд не повернеться звідти до зали судових засідань для продовження судового засідання.

Ілюстрацією способу готування може слугувати вирок Бахмацького районного суду Чернігівської області від 11.06.2012 (справа № 1-283/11), яким суддю обвинувачено у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 364, ч. 2 ст. 368, ч. 2 ст. 375, ч. 1 ст. 376-1 КК України. За матеріалами справи, суддя, яка перебувала на посаді голови місцевого суду, отримала неправомірну вигоду у розмірі 25 тис. доларів США і ухвалила завідомо неправосудне рішення у справі про замах на контрабандне переміщення товарів на загальну суму 460 тис. грн. Слідством встановлено, що, маючи на меті розподіл кримінальної справи за собою задля забезпечення можливості виконання домовленостей за обіцяну неправомірну вигоду, суддя неодноразово використовувала підлеглих їй працівників для внесення до автоматизованої системи документообігу суду завідомо неправдивих даних [40]. Це судові рішення демонструє спосіб готування у вигляді отримання неправомірної вигоди та використання підлеглих, яких суддя ввела в оману для внесення до автоматизованої системи документообігу суду неправдивих даних, з метою розподілу судового розгляду кримінального провадження саме за нею і в подальшому прийняття незаконного судового рішення.

На думку практиків, що були нами проанкетовані, безпосередній спосіб вчинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя реалізується у постановленні та проголошенні незаконного судового рішення (79,5%) (Додаток Б).

Отож поширеним способом безпосереднього вчинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя вважаємо проголошення судового рішення та ознайомлення учасників

процесу з його текстом. Доречно додати, що обов'язковими елементами для безпосереднього способу вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення є спричинення істотної шкоди або тяжких наслідків у результаті його вчинення.

Стосовно способу приховування злочину гадаємо, що приховання зловживання владою або службовим становищем суддею доцільно розглядати з позиції приховання його слідів. До речі, прийоми приховування досліджуваних нами кримінальних правопорушень поділяються на групи, які пов'язані з певними особливостями, як-от:

- недонесення інформації, її джерел пасивними способами (умовчання, неповідомлення, відтягнення часу, відмова від дачі показань тощо) і активними способами (приховання засобів злочину, документів тощо);

- знищення інформації (носіїв інформації, документів тощо);

- маскування інформації, прийоми якого спрямовані на викривлення уявлення про певне право або особу злочинця, спосіб його дій та інші обставини злочину (прийняття додаткових процесуальних рішень або вчинення певних процесуальних дій);

- фальсифікація (підроблення) інформації, створення неправдивої інформації шляхом доручення неприйнятних документів, підміни документів тощо;

- внутрішнє переконання, що ґрунтується на неправомірних (надуманих) фактах;

- інсценування злочину (удаване створення обстановки, яка не відповідає події, що відбулась, з метою приховати злочин і спрямувати розслідування хибним шляхом) [28, с. 120].

Так, згідно з вироком Апеляційного суду Харківської області від 25.06.2012 р., суддя обвинувачувався у вчиненні злочинів, передбачених чч. 1–2 ст. 375, ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК України. Відповідно до матеріалів справи суддя, зловживаючи владою, діючи «в особистих інтересах» (штучне створення уявлення про дотримання присяги судді, належне виконання ним обов'язків), склав та приєднав до матеріалів справи ухвалу про призначення

розгляду заяви на 10 годину 4 червня 2008 р., яку датував 3 червня 2008 р. Фактично вказана ухвала була складена суддею 4 червня 2008 року. Крім того, за вказаних умов і обставин 4 червня 2008 року суддя, зловживаючи владою і службовим становищем, вилучив з матеріалів справи ухвалу від 3 червня 2008 р. про встановлення порядку виконання постанови суду від 13 липня 2007 р. й видав завідомо недостовірну ухвалу від 4 червня 2008 р., яку оголосив учасникам судового розгляду [38]. Наведений спосіб зловживання владою або службовим становищем суддею, поєднаний із вчиненням суддею службового підроблення, демонструє нам і спосіб безпосереднього вчинення злочину, і спосіб приховування, який полягав у вилученні з матеріалів справи судових рішень на свою користь.

Таким чином, під криміналістичним способом вчинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя слід розуміти детерміновану умовами зовнішнього середовища, внутрішнього переконання судді систему взаємозв'язків та систему взаємопов'язаних дій (з підготовки, вчинення, приховування злочину), із застосуванням спеціальних прийомів, використанням засобів, сприятливих обставин, безпосередньо спрямованих на досягнення злочинного результату, шляхом використання влади чи службового становища всупереч інтересам служби, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, що може проявлятися у виді прийняття чи утримання від прийняття судового рішення [28, с. 120].

Характеристика *предмета* зловживання владою або службовим становищем суддею при здійсненні правосуддя, на наше переконання, має походити від суміжних понять «об'єкт» і «предмет» злочину, котрі передбачені кримінально-правовою наукою.

Так, об'єкт злочину розглядається як «суспільні відносини, на які посягає злочин, яким він заподіює шкоду, завдає втрат і які захищаються

нормами кримінального права» [9, с. 31]. Інакшим є предмет злочину, яким вважаються речі матеріального світу, на які спрямовані злочинні діяння винного, причому на виробництво цих речей має бути затрачена людська праця, а речі мусять мати економічну вартість і бути спроможними задовольнити матеріальні та культурні потреби людей [54, с. 83–85], що не є характерним для злочину, передбаченого ст. 364 КК України.

Характеризуючи поняття предмета кримінального правопорушення з точки зору криміналістики, слід підкреслити його ваговитість у структурі криміналістичної характеристики, і дослідження його властивостей у низці випадків, яким власне є наш, вважається обов'язковим. Адже, як справедливо відзначає, А. М. Кустов, злочинець, пов'язуючи предмет злочинного посягання з іншими елементами обстановки, готує знаряддя злочину, реалізує способи вчинення і приховування своєї злочинної діяльності [114, с. 39]. Тобто задане твердження підкреслює наявність взаємозв'язку предмета злочину та способу його вчинення.

До речі, у криміналістичній літературі предмет безпосереднього посягання тлумачиться як найрізноманітніші фізичні об'єкти (речі та предмети) органічного й неорганічного походження, що є матеріальним вираженням суспільних відносин. Водночас фізичні об'єкти характеризуються переважно ознаками агрегатного стану – тверді, рідкі, сипучі, газоподібні; споживчим призначенням – предмети побуту, туалету, прикраси тощо; фізико-хімічними якістьми – колір, вага, розмір, летючість, подільність, хімічна активність тощо [163, с. 311]. В нашому випадку предмет кримінального правопорушення не буде наділений такими властивостями, а виступатиме вказівкою на набуття чи позбавлення певних прав та обов'язків. Отож, зважаючи на це, предмет зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя розглядатимемо як безпосередній, тобто як певні блага, на які спрямоване судове рішення, так і опосередкований – саме судове рішення, що винесено суддею через зловживання владою чи службовим становищем.

Безпосереднім предметом досліджуваного нами злочину виступає який-небудь об'єкт матеріальної обстановки, що став вмістом протиправного інтересу, у зв'язку з яким реалізується розглянутий спосіб вчинення досліджуваного нами виду злочину.

Отже, типовими безпосередніми предметами злочинного посягання у кримінальних провадженнях про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя були:

- грошові кошти, зокрема податки, що мали бути сплачені на підставі судового рішення – 32%;
- нерухомість та земельні ділянки – 41%;
- нематеріальні активи: автомобілі, обладнання тощо – 16%;
- інші майнові чи немайнові права громадян – 11% (Додаток В).

З аналізу опосередкованого предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, нами встановлено, що він пов'язаний із постановленням судового рішення. Тому вважаємо, що предметом досліджуваного нами кримінального правопорушення є судові рішення, яке посягає на певні блага особи, що можуть бути як матеріальними, так і нематеріальними. Це припущення підтверджено науковцями, котрі вивчали таке явище. Приміром, Н. Д. Квасневська під предметом злочину, передбаченого ст. 375 КК України, розуміє вольовий акт правосуддя в процесі, ухвалений судом іменем України у встановленому законом порядку в результаті здійснення правозастосовної діяльності, акт судової влади, який містить у собі підтвердження наявності або відсутності правовідносин, спрямований на охорону та захист прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права й має наслідком виникнення, зміну або припинення процесуальних і матеріальних правовідносин [86, с. 85].

Аналіз анкет практиків, що брали участь у розслідуванні зловживань владою або службовим становищем, а також постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, свідчить, що найпоширенішими випадками опосередкованого предмета цього

виду кримінального правопорушення ставали: постанови – 78%; ухвали – 10%; інші рішення – 12 % (Додаток В).

Пропонуємо дещо детальніше розглянути опосередкований предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, з огляду на види судових рішень. Так, відповідно до процесуального законодавства, судами постановляються (ухвалюються) такі види судових рішень:

– в адміністративному процесі – рішення, постанова, ухвала. При цьому рішення означає рішення суду першої інстанції, в якому вирішуються позовні вимоги, постанова – це письмове рішення суду апеляційної або касаційної інстанції в адміністративній справі, у якому вирішуються вимоги апеляційної чи касаційної скарги, а ухвала – письмове або усне рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання (ст. 4 КАСУ);

– у кримінальному процесі – ухвала, постанова або вирок (ст. 110 КПК). При цьому лише суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги по суті ухвалює судові рішення у формі постанови (ст. 441 КПК);

– у провадженні у справах про адміністративні правопорушення – постанова, а в окремих випадках при її перегляді у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом – і ухвала (статті 221-1, 297-2 і 297-7 КУпАП);

– у цивільному і господарському процесах – ухвала, рішення і постанова. При цьому ухвалами вирішуються процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду тощо, ухваленням рішення закінчується розгляд справи по суті судом першої інстанції, а постановою закінчується перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку (ст. 258 ЦПК; ст. 232 ГПК) [95, с. 437–438].

Ознакою відповідного судового рішення як предмета злочину, передбаченого ст. 375 КК України, була його неправосудність. Вона зазвичай розуміється як та, що не відповідає праву і справедливості, проте саме через невизначення такої властивості на законодавчому рівні норма ст. 375 КК України була визнана неконституційною.

Тимчасом вважаємо за доцільне піддати аналізу підходи науковців до цього поняття. Під неправосудним вироком як предметом злочину, передбаченим ст. 375 КК України, А. В. Щасний розуміє рішення суду першої чи апеляційної інстанції про винність або невинність підсудного у скоєнні злочину і застосування або незастосування щодо нього покарання, котрі містить інформацію з відкритим доступом, що істотно вплинула на правильність судового рішення та вирішення справи по суті, у зв'язку з чим воно є незаконним, необґрунтованим, несправедливим (полягає в однобічності, неповноті дізнання, досудового чи судового слідства, невідповідності висновків суду фактичним обставинам справи, призначенні покарання, яке не відповідає тяжкості злочину, особі засудженого, неправильному застосуванні кримінальних, кримінально-процесуальних норм, а також Конституції України), щодо якого є рішення апеляційної або касаційної інстанції про скасування чи зміну неправосудного вироку, або про закриття кримінального провадження [222, с. 511–512].

На нашу думку, наведене визначення є не зовсім коректним, адже незаконність, необґрунтованість і несправедливість вироку не може полягати в однобічності, неповноті дізнання чи досудового слідства. Постановленню вироку передують безпосередній судовий розгляд, який полягає у дослідженні, перевірці та оцінці доказів судом, тому стадія досудового розслідування, надто її однобічність та неповнота, для вирішення справи по суті не має жодного значення.

Більш вдалою з цього приводу вважаємо думку М. І. Хавронюка, який стверджує, що неправосудним є судове рішення, яке: а) не ґрунтується на засадах верховенства права і до того ж є: незаконним та необґрунтованим; незаконним, хоча формально є обґрунтованим; необґрунтованим, хоча

формально є законним; б) формально ґрунтується на засадах верховенства права, але водночас є незаконним та необґрунтованим [199, с. 91].

Завдяки аналізу наукової літератури можна зробити висновок про те, що доволі неоднозначно розв'язуються питання, яке полягає в тому, чи можуть бути предметом кримінального правопорушення рішення, пов'язані з постановленням незаконного, необґрунтованого чи невмотивованого судового рішення, які не були скасовані чи змінені судами вищої інстанції. В цьому руслі доречно виокремити принаймні три підходи. Перший полягає в тому, що його предметом можуть бути тільки рішення, які були скасовані чи змінені судами вищої інстанції. Другий підхід полягає в тому, що предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 375 КК, можуть бути і рішення, які були скасовані чи змінені судами вищої інстанції, і остаточні судові рішення. Третій підхід, полягає в тому, що відповідальність за ст. 375 КК має наставати незалежно від того, чи скасовано (змінено) неправосудне судове рішення на момент здійснення кримінального провадження та притягнення судді до кримінальної відповідальності за цією статтею [53, с. 284–285].

За даними судової практики стосовно рішень, винесених за ст. 375 КК України, встановлено, що початок досудового розслідування щодо постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови у 78 % випадків відбувався на підставі скасування судового рішення судом вищої інстанції, і це свідчить про те, що предмет злочину практика розглядає з позиції його скасування судом вищої інстанції (Додаток В).

Скасоване судове рішення неодноразово ставало підставою для притягнення судді до відповідальності. Так, у вирокі Онуфріївського районного суду Кіровоградської області від 2 травня 2018 р. зазначено, що фактичною підставою для притягнення судді ОСОБА_5 до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 375 КК України, є постанова апеляційного суду Полтавської області від 17 березня 2014 року, якою постанову Комсомольського міського суду Полтавської області від 06.02.2014 р. щодо ОСОБА_6 скасовано, а справу про

адміністративне правопорушення закрито на підставі п. 1 ст. 247 КУпАП за відсутності складу і події правопорушення, передбаченого ст. 122-2 КУпАП.

Отож із аналізу статей процесуальних кодексів України випливає, що в усіх випадках, коли суд вищого рівня скасовує судове рішення суду нижчої інстанції, він установлює порушення судом норм матеріального та/або процесуального права, унаслідок чого судові рішення, яке скасовується, є незаконним; або ж суд вищого рівня установлює неповноту судового розгляду та/або невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження, внаслідок чого судові рішення скасовується як необґрунтоване.

Ототожнення поняття «неправосудність» із поняттям «незаконність» та/або «необґрунтованість», на думку Пленуму ВСУ, призведе до того, що всі судові рішення, які були скасовані судами апеляційної чи касаційної інстанцій, зокрема рішення, у яких суд помилково чи передчасно, однак за відсутності грубої недбалості або злочинного наміру, дійшов певних висновків і які вплинули на ухвалення ним рішення, повинні визнаватися неправосудними. Проте зазначене суперечить конституційно-правовим засадам існування правосуддя загалом [45].

Водночас у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Реквеньї проти Угорщини» від 20 травня 1999 р. зазначено таке: «Норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю, яка надає громадянину можливість керуватися нею у своїх діях: він повинен бути здатним (якщо необхідно, то за допомогою відповідних консультацій) передбачити достатньою мірою за певних обставин наслідки, які можуть бути спричинені такою дією (п. 34) [177].

Як уже наголошувалося, рішенням Конституційного суду України від 7 вересня 2020 р. норму ст. 375 КК України визнано неконституційною [179]. Через це, на думку В. І. Осадчого, побудову статті, яка б передбачала відповідальність судді за постановлення ним неправосудного рішення, слід конструювати залежно від норм ст. 370 КПК «Законність, обґрунтованість і

вмотивованість судового рішення» [134]. Ми цілком погоджуємося з цим і вважаємо, що відповідальність судді через зловживання владою чи службовим становищем у разі винесення суддею незаконного, необґрунтованого або невмотивованого судового рішення в результаті зловживання владою повинна наставати за ст. 364 КК України.

Враховуючи позицію Конституційного суду України з приводу неконституційності положень ст. 375 КК України та останню наукову позицію, переконані, що норма ст. 375 КК України має право на існування у кримінальному законодавстві України та повинна бути викладена так:

Постановлення суддею (суддями), присяжними незаконного, необґрунтованого чи невмотивованого судового рішення (вироку, рішення, ухвали або постанови)

1. Постановлення суддею (суддями), присяжними незаконного, необґрунтованого чи невмотивованого судового рішення (вироку, рішення, ухвали або постанови) -

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Ті самі дії, що спричинили тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів, в інших особистих інтересах чи з метою перешкоджання законній професійній діяльності журналіста, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Отож, враховуючи наведене, висновуємо, що предметом досліджуваного нами кримінального правопорушення є вирок, постанова, рішення, ухвала суду чи слідчого судді за відсутності ознак законності, обґрунтованості і вмотивованості щодо їх винесення. Таке рішення може бути скасоване навіть не залежно від його скасування судом вищої інстанції. Ця позиція підтверджена результатами опитування практиків, зокрема 82 % респондентів зазначили, що відповідальність судді (суддів) повинна наставати незалежно від того, чи їхнє рішення скасоване судом вищої інстанції (Додаток Б).

Відповідно, існує взаємозв'язок між мотивацією дій особи злочинця, реалізованими ним способами готування, вчинення і приховування злочину, предметом злочинного посягання, слідами злочину, відображеними в певних просторово-часових умовах. Адже кожне кримінальне правопорушення відбувається у певних умовах та *обставині*. Поняття обстановки має важливе наукове і практичне значення, тому що воно допомагає визначити закономірності механізму кримінального правопорушення, входить до предмета доказування та впливає на подальшу організацію досудового розслідування.

Обстановка злочину була предметом вивчення різних наукових галузей кримінального циклу. Зокрема, в кримінальному праві обстановка позиціонується як ознака об'єктивної сторони злочину. Г. А. Крігер уважає, що обстановка є однією з умов, що використовуються винним для досягнення своєї мети, або є таким збігом подій і обставин, які свідчать як про більшу, так і про меншу суспільну небезпеку злочину і злочинця [100, с. 121]. На думку В. М. Кудрявцева, місце, час та обстановка вчинення злочину – це сукупність конкретних умов, у яких здійснюється злочинна дія (бездіяльність), розвивається об'єктивна сторона і настає злочинний результат [109, с. 22]. О. Ш. Якупов роз'яснює, що обстановка – це ті конкретні й специфічні об'єктивні умови, в яких відбувається суспільно небезпечне посягання [226, с. 96]. М. І. Загородніков і О. В. Наумов відносять до неї ті об'єктивні умови, в яких вчинявся злочин [76, с. 55].

Під обстановкою злочину в криміналістичному аспекті вчені розуміють систему різного типу взаємопов'язаних між собою до й у момент вчинення злочину об'єктів, явищ і процесів, що характеризують місце, час, речові, природнокліматичні, побутові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної події, психологічні зв'язки між ними та інші чинники об'єктивної реальності, які визначають можливість, умови та інші обставини вчинення злочину. Загалом обстановка як сукупність матеріальних об'єктів на місці злочину відображає механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників [105, с. 277].

Вона значною мірою визначає та коригує спосіб злочину, в ній виявляються окремі важливі риси особи злочинця, який формує (повністю або частково) вказану обстановку, більшою чи меншою мірою пристосовується до неї або використовує її без будь-якого пристосовування, а іноді навіть без врахування її особливостей [225, с. 33].

Отже, резюмуючи думки вчених з приводу обстановки злочину, констатуємо, що обстановкою злочину, передбаченого ст. 364 КК України, є умови, які спонукали суддю вчинити зловживання владою або службовим становищем. Такі умови характеризуються прямим умислом з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи, використанням службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби і в кінцевому результаті прийняттям судового рішення з ознаками незаконності, необґрунтованості і невмотивованості. На формування такого елемента, як обстановка кримінального правопорушення, на наш погляд, суттєво впливають різні чинники, які можна поділити на зовнішні і внутрішні. Зовнішні чинники – це ті, що існують на момент готування і вчинення злочину в навколишній обстановці незалежно від особи злочинця. Внутрішні чинники визначаються самою особою злочинця [24, с. 407–408].

Зовнішні чинники обстановки злочину вивчаються не тільки для їх кримінально-правової оцінки, а й з криміналістичних позицій з метою одержання інформації, що дає встановити механізм події і закономірності утворення слідів злочину. Вони впливають на формування елементів обстановки кримінального правопорушення за посередництва внутрішніх чинників, тобто через внутрішнє переконання, психічні стани й ознаки, погляди, почуття, думки, знання злочинця, які, зрештою, детермінуючись під умовами зовнішнього середовища, вибірково ідентифікують значення явищ дійсності, впливають на вибір рішень особою, котра вчиняє злочин.

Складовими обстановки вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення є час та місце його вчинення. Час вчинення злочину як

елемент криміналістичної характеристики містить у собі фактичні відомості, що вказують на період вчинення злочину. Місце вчинення злочину з позиції криміналістичної характеристики назагал позначає територіально-адміністративну одиницю [75, с. 129]. Місце вчинення в контексті нашого дослідження становить інтерес у тому аспекті, судом якої саме інстанції було прийнято судові рішення щодо зловживання владою або службовим становищем.

Опосередкованим місцем готування до вчинення зловживання влади або службовим становищем може також розглядатися місце вчинення підготовчих дій, скажімо, місце отримання неправомірної вигоди. А безпосереднім місцем вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення є нарадча кімната, а також зала судового засідання, у якій відбувається проголошення прийнятого судового рішення.

Аналізом судової практики встановлено, що місце судового розгляду та прийняття судового рішення в результаті зловживання владою або службовим становищем у 92,3 % випадків відбувалося у місці вчинення кримінального правопорушення (Додаток В).

Іноді вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, є час прийняття пропозиції, одержання неправомірної вигоди, проголошення судового рішення, а також час, коли учасники, зокрема потерпілий, ознайомилися з його текстом. Значення часу вчинення досліджуваного правопорушення може полягати у можливості його оскарження.

У нашому випадку в разі розслідування кримінальних правопорушень розглядуваної категорії особливе значення має вивчення кореляційних зв'язків обстановки з такими елементами криміналістичної характеристики, як спосіб його вчинення, в якому відбуваються події злочину у всіх його послідовних фазах, та мета і мотив учинення зловживання владою або службовим становищем.

Наступним елементом є мотив злочину – це одна зі складових психічної регуляції поведінки злочинця [12, с. 233], формується під впливом

потреб, інтересів і криміногенних властивостей його особистості, а також об'єктивної обстановки, у якій він перебував, спонукаючи цього суб'єкта до вчинення кримінального правопорушення. За узагальненою судовою практикою у кримінальних провадженнях про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, відомості про мотив, мету та поведінку злочинця мають істотне значення для встановлення всіх епізодів злочинної діяльності, ролі кожного з учасників злочину та ін.

Мета злочину є регулятором поведінки з тією лише особливістю, що відповідає мотиву і видається суб'єкту бажаною «моделлю» результату діяння, заради досягнення якого воно відбувається. Якщо мотив злочину стимулює, то мета орієнтує суб'єкта на досягнення саме того результату, «модель» якого становить її зміст і сутність [129; 138]. Метою вчинення зловживання владою або службовим становищем є одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи.

На суб'єктивному рівні мотиви характеризують особливості поведінки особи злочинця, його спосіб життя, відображають зв'язок з предметом злочинного посягання, типовою вихідною інформацією про вчинений злочин, а тому ці дані повинні міститися в криміналістичній характеристиці злочинів [21, с. 77].

Мотив і мета злочинних дій мають вирішальний вплив на вибір засобів і прийомів досягнення злочинної мети, що визначає характер основних дій злочинця, які полягають у кінцевому рішенні до прийняття судового рішення. Відтак, на нашу думку, мотивами вчинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя є:

1) вчинення з корисливих мотивів (поєднання з отриманням неправомірної вигоди). Так, вироком Чигиринського районного суду Черкаської області від 7 квітня 2015 р. ОСОБА_2 засуджено за ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 375 КК України. За обставинами справи, достовірно знаючи та усвідомлюючи, що сторонами у цивільних справах є близькі родичі (мати і племінниця), що, відповідно до закону, унеможливорює участь судді у

розгляді цих цивільних справ та суддя підлягає відводу (самовідводу), ОСОБА_2 не здійснила жодних дій та не прийняла відповідних процесуальних рішень щодо заявлення самовідводів у зазначених цивільних справах, незважаючи на те, що справи не підсудні Ленінському районному суду м. Кіровограда (оскільки позови, що виникають з приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна, або основної його частини, хоча зазначені об'єкти нерухомого майна розташовані на території Кіровського району м. Кіровограда), у найкоротший строк призначила їх попередні розгляди, створила умови неявки сторін провадження до суду, не дослідила докази, – і в результаті винесла неправосудне судове рішення, яким повністю задовольнила позовні вимоги позивача – власної матері, керуючись при цьому корисливими мотивами та, окрім того, спричинивши тяжкі наслідки громадським інтересам у вигляді неправомірного визнання права власності на майно територіальної громади – нежитлові підвальні приміщення, загальна вартість яких на момент прийняття неправосудного рішення відповідно до висновку експерта складала 239 672 грн [48];

2) вчинення в інших особистих інтересах. Приклад зі судової практики було наведено у згаданому нами вирокі Апеляційного суду Харківської області, за яким суддя обвинувачувався у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 375, ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК України: 4 червня 2008 р суддя, зловживаючи владою і службовим становищем, вилучив із матеріалів справи ухвалу від 3 червня 2008 р. про встановлення порядку виконання постанови суду від 13 липня 2007 р. й видав завідомо недостовірну ухвалу від 4 червня 2008 р. [38].

Іншими особистими інтересами можуть бути також неприязнь або прихильність до певної особи чи групи осіб. Прикладом може слугувати постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду від 26 червня 2018 р., за якою, згідно з пред'явленим обвинуваченням, суддя ОСОБА_3, будучи службовою особою і носієм судової влади, свідомо і цілеспрямовано використовуючи своє службове становище всупереч інтересам правосуддя, маючи на меті одержати для себе неправомірну вигоду у вигляді подальшого

сприяння невстановленими слідством особами з числа вищого керівництва у державі в кар'єрному рості, яке могло відбутися після успішного виконання злочинного завдання на ґрунті сформованого враження про них як про прихильників існуючої на той час влади, склав, підписав, постановив та проголосив у судовому засіданні завідомо неправосудну постанову. На обґрунтування наявності такого мотиву сторона обвинувачення не встановила і не надала суду жодного доказу того, в чому саме полягав кар'єризм ОСОБА_3 – ні взагалі, ні щодо винесення постанови, та які дії вживалися ОСОБА_3 для реалізації цього мотиву, як вплинуло винесення ним зазначеної постанови на його кар'єрний ріст. Судом першої інстанції на підставі дослідження даних про роботу на посаді судді ОСОБА_3 встановлено, що він за весь час роботи суддею в Одеському окружному адміністративному судді зі заявою чи проханням про переведення до іншого суду не звертався, питання про його звільнення не вирішувалось, його кандидатура на адміністративну посаду в суді не розглядалася і наміру такого останній ніколи не виявляв; задовго до вказаних в обвинувальному акті подій ОСОБА_3 був обраний на посаду судді безстроково, а тому не був обтяжений процедурою обрання на посаду на момент вчинення інкримінованого йому діяння [150].

За іншим прикладом, де кар'єристські мотиви лягли в основу судового рішення в результаті зловживання владою або службовим становищем, в описовій частині вироку Онуфріївського районного суду Кіровоградської області від 2 травня 2018 р. зазначається: «Діючи з кар'єристських мотивів, суддя ОСОБА_5, незважаючи на те що вину ОСОБА_6 у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 122-2 КУпАП, під час судового розгляду справи доведено не було, а протокол про вчинення адміністративного правопорушення складено всупереч вимогам ст. 256 КУпАП, усвідомлюючи завідомо неправосудний характер судового рішення, склала, підписала та постановила, оголосивши в судовому засіданні, неправосудну постанову про визнання ОСОБА_6 винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст.

122-2 КУПАП, та застосувала до нього адміністративне стягнення у вигляді позбавлення права керувати транспортними засобами строком на 3 місяці» [45].

Підкреслюючи значимість усіх решти елементів криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, слід звернути увагу на необхідність визначення *комплексу слідів*, котрі зумовлені тим, що слідова картина є, по суті, відправною точкою розслідування й у багатьох випадках обумовлює успіх розслідування кримінальних правопорушень.

На думку В. С. Кузьмічова та Г. І. Прокопенка, типова «слідова картина» в її широкій інтерпретації – це сукупність джерел матеріальних та ідеальних відображень у навколишній матеріальній обстановці вчиненого злочину [111, с. 253]. За В. Ю. Шепітьком, слідова картина охоплює будь-які зміни середовища, котрі виникли внаслідок учинення кримінального правопорушення [127, с. 194].

Слід наголосити на практичній важливості зазначеного елементу криміналістичної характеристики, адже правильна криміналістична оцінка слідової картини допомагає створити основу для найшвидшого розпізнання в первісних слідчих даних у кримінальному провадженні того чи іншого характерного способу вчинення розслідуваного злочину навіть за окремими ознаками. Виділення типових елементів слідової картини конкретних видів кримінальної діяльності має велике методичне значення, тому що, з одного боку, пропонує слідчому набір відправних точок для пошуку тих чи інших слідів, а з іншого боку, в разі виявлення слідів певного виду забезпечує можливість висунення типової версії стосовно розслідуваної події.

Вважаємо, отже, що слідова картина кримінального правопорушення є важливим елементом криміналістичної характеристики, що відбиває механізм злочинної діяльності та відображає особливості способу, обстановки, а також ознаки інших елементів структури злочинної діяльності.

З аналізу судової практики у досліджуваних нами кримінальних провадженнях випливає, що сліди зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, на нашу думку, зазвичай акумулюються:

- 1) у матеріалах судової справи;
- 2) у журналі чи протоколі судового засідання;
- 3) на носіях інформації (накопичувачах; носіях, на які здійснено фіксування ходу судового засідання);
- 4) в ЕОМ та їх системах;
- 5) на грошових купюрах, що були предметом неправомірної вигоди за зловживання владою або службовим становищем;
- 6) на особі – в результаті документування факту отримання неправомірної вигоди;
- 7) як результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо отримання неправомірної вигоди.

Документами, що відображають сліди досліджуваного нами кримінального правопорушення, виступають:

- 1) документи фіксації судового розгляду;
- 2) власне судові рішення, з приводу якого точаться суперечності щодо його законності, обґрунтованості і вмотивованості;
- 3) документи, що подавалися стороною обвинувачення та захистом на доведення своєї правової позиції;
- 4) документи, витребувані судом у процесі судового розгляду;
- 5) документи та носії технічної інформації про результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо отримання неправомірної вигоди [25, с. 117–118].

Важливими джерелами формування слідів злочину є журнал і протокол судового засідання, котрі вважаються одними з основних форм фіксування процесу судового розгляду. Журнал судового засідання – документ, що ведеться в суді у порядку здійснення цивільного, кримінального та адміністративного

судочинства, кримінального провадження одночасно з фіксуванням судового засідання технічними засобами. Протоколом судового засідання є документ, що складається в суді у порядку здійснення господарського судочинства одночасно з фіксуванням судового засідання технічними засобами [154].

Окрім цього, фіксування судового засідання здійснюється технічними засобами, що являють собою технічний запис розгляду справи судом за допомогою звукозаписувального технічного засобу, який і створює фонограму судового засідання [154].

Законодавство, окрім наведених, передбачає ще й такі форми фіксування судового засідання:

- звукозаписувальний технічний засіб (комплекс звукозапису);
- фонограму судового засідання (фонограму) – звуковий запис, який утворюється в процесі безпосереднього фіксування судового засідання за допомогою комплексу звукозапису та перетворений у форму електронних даних.
- архівну копію фонограми;
- робочу копію фонограми;

Вважаємо, що перелічені форми фіксації є також джерелами слідів у кримінальному провадженні щодо зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, отримати доступ до яких можна за допомогою таких процесуальних дій, як тимчасовий доступ до речей і документів, слідчий огляд та обшук.

Якщо розглядати сліди, що акумулюються в ЕОМ та їхніх системах, враховуючи складові комп'ютерної інформації, а також з можливості її відновлення, доцільно погодитися з Д.В. Пашневим, який за розташуванням інформації на комп'ютерному носії виокремив такі групи комп'ютерних слідів:

- сліди в системних сферах файлової системи: в каталогах, у таблиці розділів, у завантажувальних записах, у таблицях розміщення файлів;
- сліди у файлах програм, даних (файлах налаштування програм, файлах документів);

– сліди у «вільних», «втрачених» кластерах, у «зазорах» кластерів [137, с. 82–83].

Важливі сліди містяться у протоколах, складених за результатами проведення НСРД, документах та носіях технічної інформації як додатках до них щодо отримання неправомірної вигоди.

Таким чином, джерелами формування слідової картини зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя є документи; форми фіксування судового засідання – журнал чи протокол судового засідання; носії інформації (накопичувачі; носії, на які здійснено фіксування ходу судового засідання); ЕОМ та їхні системи; грошові купюри; на особі в результаті документування факту отримання неправомірної вигоди; документи та носії технічної інформації про результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Зазначені сліди доцільно вилучати в ході проведення огляду, обшуку або тимчасового доступу до речей чи документів. Процес їх виявлення та фіксації нами буде детальніше описано у третьому розділі дисертації.

2.2. Обставини, що підлягають встановленню, типові слідчі ситуації та алгоритм дій слідчого в ході розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя

У криміналістиці тривають дискусії з приводу того, чи варто розглядати обставини, що підлягають встановленню, як самостійний елемент окремої методики розслідування конкретного кримінального правопорушення, чи відображати їх у складі криміналістичної характеристики.

Приміром, деякі автори вважають, що криміналістична характеристика й обставини, що підлягають встановленню, є поняттями тотожними, а останні є навіть її складовим елементом і тому немає потреби окремо виділяти обставини, що підлягають встановленню, та включати їх до

структури окремої криміналістичної методики [16, с. 274]. Інші ж автори дотримуються протилежної позиції, вважаючи за необхідне виділяти обставини, які підлягають встановленню, в структурі окремої криміналістичної методики, підкреслюючи, що для цілеспрямованого розслідування слідчий повинен у кожному кримінальному провадженні уявити собі: що саме необхідно з'ясувати, тобто, які саме фактичні обставини розслідуваної події мають бути встановлені і в яких межах [182, с. 84].

Ми ж, поділяючи думку В. В. Тіщенко, вважаємо, що у методиці розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень обставини, які підлягають встановленню, мають криміналістичне значення, оскільки обумовлюють кінцеві завдання розслідування, спрямованість слідчих версій, постановку проміжних завдань розслідування на його різних етапах і в різних слідчих ситуаціях [187, с. 208].

Стосовно кола обставин, які підлягають встановленню, М. О. Селіванов пропонує при визначенні кола тих, що підлягають встановленню, використовувати елементи предмета доказування, які містяться в кримінально-процесуальному законі [180, с. 191]. На переконання А. І. Кунтія, найважливіші і найбільш загальні з таких обставин закріплені в ст. 91 КПК України, але перелік їх не враховує особливості різновидів і груп злочинів, змісту складу злочинів, різнобічних відомостей про особу злочинця і потерпілого, інші фактори. З огляду на це, формування обставин, що підлягають встановленню, обумовлюється трьома чинниками: предметом доказування (ст. 91 КПК України), кримінально-правовою та криміналістичною характеристиками певного кримінального правопорушення. Окрім того, обставини, які підлягають доказуванню, відображені в нормах чинного КПК та є визначальними, базовими для всіх злочинних діянь без винятку, а також для криміналістичної методики розслідування, тож мають неабияке значення [113, с. 80–81].

Отож, враховуючи позицію зазначеного дослідника, гадаємо, що обставини, які підлягають встановленню під час розслідування кримінального

провадження про зловживання владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя, доцільно об'єднати у п'ять груп:

1. *Обставини про особу злочинця та потерпілого:*

1.1) відомості про особу злочинця:

– відомості про склад суду (одноособово чи колегіально; суд присяжних);
– підстави та час набуття особою статусу судді (слідчого судді) відповідного суду, його права та обов'язки;

– підстави та час набуття особою статусу судді (слідчого судді, члена колегії суддів) у конкретному провадженні, реквізити судової справи, її обставини й учасники;

– чи притягався суддя до будь-якого виду дисциплінарної відповідальності під час виконання службових повноважень;

– чи звертався суддя з повідомленням про втручання в його діяльність щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя, до Генерального прокурора (як обов'язок прописаний у ч. 4 ст. 48 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів»);

– відомості щодо розподілу ролей між суддями у разі колегіального розгляду справи (з'ясування обставин формування змови між співучасниками, хто запропонував вчинити злочин певним способом, де й коли це відбулося, ким і які ролі були визначені та між ким зі співучасників розподілені, яка винагорода кожному була попередньо визначена та фактично здійснена);

1.2) відомості про потерпілого (потерпілих).

1.3) наявність причинового зв'язку між діями винних осіб та їхніми наслідками:

– виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину;

– відомості про наявність зв'язку «потерпілий – злочинець»;

– наявність причинового зв'язку між діями судді щодо зловживання владою або службовим становищем у формі постановлення судового рішення та наслідками такого рішення [31, с. 250–251].

Приклади обставин, що стосуються першої класифікаційної групи, знаходимо у вироку Чигиринського районного суду Черкаської області від 7 квітня 2015 р.: ОСОБА_2 засуджено за ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 375 КК України за правопорушення, вчинене з корисливих мотивів, яке полягало у зловживанні владою суддею у формі винесення нею завідомо неправосудного рішення без заявлення самовідводу у цивільних справах щодо визнання права власності на об'єкти нерухомості – нежитлові приміщення, які належали її матері [48].

2. Обставини про подію кримінального правопорушення. До цієї категорії слід зараховувати:

2.1) відомості про спосіб вчинення злочину (спосіб готування, безпосереднього вчинення та його приховання);

2.2) відомості про предмет зловживання владою або службовим становищем суддею;

2.3) час та місце зловживання владою або службовим становищем суддею (слідчим суддею, суддями);

2.4) відомості про засоби вчинення кримінального правопорушення (приміром, стосовно подальших обставин, які підлягають встановленню, зазначимо, що встановленню підлягають просторово-часові й інші параметри дій, направлених не тільки на безпосередню реалізацію злочинного задуму спрямованого на зловживання владою або службовим становищем, що може проявитися у постановленні судового рішення, а й на готування та приховання слідів злочину. Якщо злочин вчинено за попередньою змовою з іншими суддями під час колегіального розгляду справи, встановленню підлягають дії, які були вчинені кожним суддею в процесі готування, вчинення та приховування за кожним епізодом їх спільної злочинної діяльності);

2.5) характер протиправних дій, які були вчинені суддею (слідчим суддею, суддями) при здійсненні правосуддя, тобто які грубі порушення норм процесуального закону мали місце з боку судді (слідчого судді, суддів)

та/або неправильне застосування норм матеріального права, чи мала місце невідповідність висновків судді (слідчого судді, суддів) фактичним обставинам справи та як вони вплинули на зміст судового акта;

2.6) умови, що спричинили виникнення та формування прямого умислу судді (слідчого судді, суддів) на отримання неправомірної вигоди та на зловживання владою або службовим становищем;

2.7) відомості про матеріальні й ідеальні сліди відображення готування, вчинення та приховування кримінального правопорушення.

3. Обставини про умисел, мотив і мету кримінального правопорушення:

3.1) відомості про заявлені вимоги про передачу неправомірної вигоди;

3.2) відомості щодо виду та розміру неправомірної винагороди;

3.3) відомості про спосіб передачі та отримання неправомірної вигоди;

3.4) відомості про умисел на постановлення судового рішення з ознаками незаконності, необґрунтованості, невмотивованості.

4. Обставини щодо судового рішення, винесеного в результаті зловживання владою або службовим становищем суддею:

4.1) чи набуло законної сили судове рішення, якщо так, то обставини його виконання і наслідки цього, чи носять вони характер тяжких для особи, щодо прав, свобод та інтересів якої він був постановлений, ступінь тяжкості шкоди здоров'ю, розмір матеріальних збитків, моральної шкоди;

4.2) чи було оскарження судового рішення учасниками провадження, коли це сталося, результати судового розгляду в суді апеляційної/касаційної інстанції, зміст судового акта, який був постановлений вищою судовою інстанцією, обставини й результати його виконання, зокрема, чи було припинено порушення прав, свобод особи;

4.3) чи було звернення особи (осіб) до Вищої ради правосуддя зі скаргою на дії, рішення судді (суддів) та результати розгляду такої скарги цим органом.

5. Обставини щодо шкоди та наслідків, в результаті зловживання владою або службовим становищем:

5.1) дії, які спричинили істотну шкоду. Слід зауважити, що в результаті зловживання владою або службовим становищем, згідно з чч. 3–4 примітки до ст. 364 КК України, істотною шкодою вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Тяжкими наслідками вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Пізнавальними і такими, що вартують уваги, є наслідки зловживання владою в результаті винесення завідомо неправосудного рішення у виді істотної шкоди, яка полягає у підриві авторитету і престижу органів судової гілки державної влади в Україні, зростанні недовіри до суду з боку громадськості, які зазначені у вирокі Бахмацького районного суду Чернігівської області від 11 червня 2012 року [40].

5.2) дії, що спричинили тяжкі наслідки. М. І. Хавронюк до тяжких наслідків відносить позбавлення волі, обмеження волі чи арешт потерпілого як результат неправосудного вироку, самогубство потерпілого чи його тяжке захворювання, спричинене стресовою ситуацією, пов'язаною з винесенням неправосудного рішення, обмеження потерпілого в його конституційних правах (зокрема, позбавлення права власності на житло чи батьківських прав, визнання обмежено осудним тощо) [95, с. 445]. До прикладу, вирокіом Летичівського районного суду Хмельницької області від 22 січня 2013 р. ОСОБА_1 засуджено, зокрема, за ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 375 КК, при цьому тяжкими наслідками вчинення ним цього злочину суд визнав проведення на підставі судового рішення, постановленого ОСОБА_1, незаконних виплат за рахунок бюджетних коштів на загальну суму 6485644 грн [44].

6. Інші обставини. Серед інших обставин, які мають значення для вирішення завдань кримінального провадження досліджуваної категорії, доречно виокремити:

6.1) обставини, що виключають факт учинення підозрюваною особою іншого виду кримінального правопорушення (ст.ст 366, 368 КК України тощо);

б.2) обставини, що обтяжують чи пом'якшують покарання;

б.3) обставини, що виключають кримінальну відповідальність чи є підставою для закриття кримінального провадження;

б.4) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, а також обставини, що виключають факт учинення підозрюваною особою іншого кримінального правопорушення.

З-поміж обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчинення злочину, та обставин, які пом'якшують покарання, як такі, що підлягають встановленню, слід вказати: з'явлення зі зінанням, щире каяття або активне сприяння розслідуванню злочину, а також добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (що, як наслідок, може розглядатись як підстава для укладення угоди про примирення); вчинення злочину жінкою в стані вагітності; вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин; вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність; вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності. Також, із-посеред обставин, що впливають на ступінь тяжкості вчинення злочину, та обставин, які обтяжують покарання, як такі, що підлягають встановленню, доцільно назвати: тяжкі наслідки, завдані злочином, вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій [31].

Стосовно обставин, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, то в рамках досліджуваного нами виду кримінального правопорушення можуть застосовуватись підстави, передбаченні розділами IX та XII КК України, якщо такі фактично були й можуть застосовуватися.

Отже, такий елемент криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, зокрема і зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, як обставини, що підлягають встановленню, дає змогу більш цілеспрямовано та з меншими витратами зусиль і часу визначити коло інформації, що підлягає

встановленню, вивчити необхідні матеріали, оцінивши їхню законність і достатність з метою визначення напрямів подальшого пошуку та прийняття процесуальних рішень і здійснення процесуальних дій на окремих етапах кримінального провадження.

У побудові теоретичної концепції основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя і застосування на практиці її рекомендацій важливу роль відіграють типові слідчі ситуації. І це не випадково, оскільки саме вони становлять основу розроблення рекомендацій щодо висунення версій, обрання найбільш раціональної програми дій слідчого, оптимальної системи проведення слідчих (розшукових) дій та форми використання спеціальних знань. Справді, навряд чи певна наука могла би впевнено сформулювати наукові рекомендації, розраховані на кожен конкретну слідчу ситуацію. Тому може йтися лише про певну типовість – у розрахунку на типові ситуації і найтиповіші алгоритми їх вирішення [30, с. 63].

Вперше термін «слідча ситуація» запропонував професор О. Н. Колесніченко, розтлумачивши його як «певний стан у розслідуванні злочинів, що характеризується наявністю тих чи інших доказів та інформаційного матеріалу і появою у зв'язку з цим конкретних завдань щодо його збирання і перевірки» [92, с. 16]. Пізніше Р. С. Белкін висунув своє трактування слідчої ситуації, під якою розумів «сукупність умов, за яких у певний момент здійснюється розслідування, тобто і обставини, за яких протікає процес доказування». До змісту слідчої ситуації він відносив компоненти: психологічного характеру; інформаційного характеру; процесуального і тактичного характеру; матеріального та організаційно-тактичного характеру. Науковець вважав, що «поєднання цих компонентів (умов), що становить зміст слідчої ситуації, є результатом дії факторів, які впливають на її формування» [14, с. 135]. Згодом чимало криміналістів висловлювалися з приводу поняття слідчої ситуації, визначаючи її як «ступінь інформаційної обізнаності слідчого про злочин, а також стан процесу розслідування, що склався на будь-який

визначений момент часу, аналіз і оцінка якого дають можливість слідчому прийняти найбільш доцільне у справі рішення» [55, с. 91]; «інформаційну модель, що склалася в суб'єкта доказування на основі пізнання реальних умов, за яких провадиться розслідування» [106, с. 106]; «динамічну сукупність інформаційних, доказових, організаційних і тактичних факторів, які характеризують розслідування, що склалися на певному проміжку часу і при цьому обумовлюють основні напрями діяльності, прийняття рішень і вибір способу дій у справі» [106, с. 80].

Найбільш простим і вдалим водночас, на нашу думку, є визначення поняття, запропоноване М. П. Яблоковим, який ідентифікує слідчу ситуацію як «стан, що складається в якийсь цікавий для слідчого момент його діяльності з розслідування злочин» [141, с. 48].

Безперечно, позиція кожного з названих науковців є слушною, виваженою і заслуговує особливої уваги і не важко помітити, що більшість думок учених зводиться до того, що слідча ситуація – це інформаційна модель, якою володіє суб'єкт, котрий здійснює досудове розслідування на певному його етапі.

У теорії криміналістики найбільші труднощі виникають при з'ясуванні підстав для виокремлення або типізації слідчих ситуацій. Так, Л. Я. Драпкін підставами типізації слідчих ситуацій вважає наявність загальних, групових ознак та їх відносну повторюваність [69, с. 17]. О. М. Васильєв і М. П. Яблоков також називають головним критерієм типізації частоту повторюваності певних ознак [33, с. 139]. В. К. Гавло таким критерієм визнає схожість криміналістичних характеристик вчинення та розслідування [59, с. 126], О. Г. Філіппов та О. Я. Целіщев обсяг і зміст інформації, що характеризує стан, хід та умови розслідування [195, с. 75], а С. В. Великанов – репрезентативну множину однорідних конкретних ситуацій [35, с. 12]. Ці думки щодо підстав типізації слідчої ситуації у подальшому ми враховуватимемо при дослідженні шляхів оптимізації методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Доволі цікаву точку зору щодо класифікації слідчих ситуацій мають А. Н. Гусакова і А. А. Філющенко. На їхню думку, ситуації можна класифікувати за формою існування: як об'єктивні чи реальні, які виникають незалежно від їх оцінки слідчим; за ступенем інформаційної визначеності: як прості (коли у слідчого є достатньо корисної інформації) і складні (наявність інформаційної невизначеності у слідчого); за ступенем збігу цілей в учасників розслідування: як конфліктні і безконфліктні; за ступенем складності організаційних питань: як організаційно упорядковані (коли слідчий чітко уявляє поставлене перед ним завдання) та організаційно не впорядковані (коли у слідчого є труднощі в організації та плануванні своєї роботи) [65, с. 13–14].

Вважаємо, що запропоновані критерії класифікації є одним із варіантів виходу зі становища, ускладненого обмеженою інформацією, якою володіє слідчий в процесі розслідування кримінального провадження щодо зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Одночасно зазначимо, що в ході розслідування кримінального провадження щодо зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя найчастіше виникають конфліктні (зокрема, при проведенні процесуальних дій із підозрюваним та іншими працівниками суду) та слабokonфліктні (характерні для допиту потерпілого або інших свідків) слідчі ситуації.

У слідчій та судовій практиці фіксується повторюваність ситуацій, що створює передумови для їхньої типізації. За всієї індивідуальності та неповторності конкретного злочину можемо знайти в ньому ознаки, характерні для певного виду злочинів. Сукупність даних про злочин і умови, в яких здійснюється розслідування в кожний окремий момент, створює слідчу ситуацію, котра є похідною для групи однорідних злочинів, тобто типовою [118, с. 262]. Це слушне міркування варто доповнити застереженням, що потрібно враховувати ще й саму специфіку досліджуваного нами кримінального правопорушення, яка пов'язана зі здійсненням правосуддя, де доказування зловживання владою або службовим становищем є процесом надто важким.

Більшість науковців ведуть мову про доцільність виділення та аналізу типових слідчих ситуацій відносно етапів розслідування. Так, розрізняють вихідні ситуації, тобто ті, що складаються на момент початку досудового розслідування; проміжні (наступні), які мають місце під час і після вирішення початкових завдань розслідування на його наступному та завершальному етапах [187, с. 222].

Підтримуємо цю провідну в науці позицію, що розробляючи методіку розслідування окремих видів злочинів систему слідчих ситуацій, які виникають на різних етапах розслідування, доцільно зважати на характер інформації про кримінальне правопорушення, яке є на початку відповідного етапу.

Окрім виділення типових слідчих ситуацій, науковцями неодноразово зверталася увага на розроблення в методиках розслідування окремих видів кримінальних правопорушень відповідних їм алгоритмів дій слідчого, що пов'язані з процесом планування розслідування [59, с. 217]. Адже саме слідча ситуація обумовлює тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій, активно впливає на вибір тактичних прийомів, напрямлених на досягнення відповідних цілей [209, с. 27]. Алгоритмізація розслідування зазвичай пов'язана з його плануванням, яке за своїм змістом і функціями являє складний процес з визначення шляхів, способів, засобів, сил і строків успішного досягнення заздалегідь поставленої цілі [102, с. 230]. Підкреслюючи значимість планування, В. О. Коновалова вказує, що його необхідність впливає з усієї суті діяльності слідчого у розслідуванні злочинів, яка потребує організованості, швидкості. Завданням кожного слідчого є вивчення наукових основ планування та впровадження їх у слідчу практику [107, с. 206–207]. На сучасному етапі планування пов'язане зі складанням програм розслідування щодо конкретної слідчої ситуації або певної їх групи. Тому важливо окреслити програми дій слідчого під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя з урахуванням типових слідчих ситуацій, які склалися на певному етапі розслідування.

Одна з перших найпоширеніших позицій стосовно кількості і змісту етапів розслідування була запропонована Р. С. Белкіним у 1959 р. [14, с. 111]. Вчений поділив розслідування злочинів на два етапи – початковий та наступний. Для кожного з цих етапів характерні свої специфічні завдання, які можна вирішити за допомогою особливих слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

І. О. Возгрін вважає двоетапну періодизацію розслідування недовершеною і виділяє третій, заключний, етап [52, с. 69]. В. А. Образцов, виокремлюючи три етапи, називає їх початковим, проміжним та заключним [130, с. 17]. Л. Я. Драпкін також виокремлює три етапи розслідування: початковий, подальший та завершальний [70, с. 8–11]. Підтримує цю думку і А. І. Кунтій, який вважає за доцільне виділяти в методиці розслідування окремих видів кримінальних правопорушень три етапи: початковий, наступний та завершальний [113, с. 123].

Також зазначимо, що в літературі з криміналістики трапляються пропозиції про виділення в процесі розслідування не двох, а більшої кількості етапів (п'яти–шести). Проте зміни у процесуальній формі кримінального провадження на стадії досудового розслідування, які відбулися з набранням чинності КПК України 2012 року, не дозволяють, на наше переконання, продовжувати користуватися раніше визначеними в криміналістиці межами етапів розслідування. Цю думку підтримують більшість науковців, котрі вважають за доцільне використовувати триетапну структуру, тому що вона є найзручнішою для викладення методичних рекомендацій із розслідування. Про це також свідчить більшість підручників з криміналістики, зокрема видані за минулі роки, де традиційно вдаються до поняття трьох етапів: початкового, наступного і заключного.

Виходячи з цього, з урахуванням зазначених сучасних особливостей розвитку досудового розслідування, оптимальним буде виділяти два етапи: початковий і наступний, а критерієм їх розмежування встановити процесуальне рішення у формі повідомлення про підозру. Цим підходом ми і

керуватимемося, розкриваючи особливості розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. Окрім цього, підтримуємо превалюючу в наукових працях позицію, згідно з якою при розробці методики розслідування окремих видів злочинів систему слідчих ситуацій, що виникають на різних етапах розслідування, доцільно розробляти з урахуванням характеру інформації про злочин, який мав місце на початку відповідного етапу [30, с. 62–63].

Узагальнення й аналіз кримінальних проваджень про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя дає підстави висновувати, що типові слідчі ситуації початкового етапу доречно класифікувати залежно від джерела інформації про вчинене кримінальне правопорушення, оскільки це, своєю чергою, суттєво впливає на обсяг початкових об'єктивних даних і визначає момент початку кримінального провадження:

1) досудове розслідування розпочинається у зв'язку зі зверненням окремих громадян чи посадових осіб про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя (80 % досліджених випадків):

1.1) інформація надійшла від заявника про факт вимагання суддею неправомірної вигоди;

1.2) інформація надійшла від заявника (потерпілого), який має обґрунтовану підозру з приводу конкретного факту зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя щодо нього;

1.3) інформація надійшла від заявника, який є свідком і певним чином був учасником судового розгляду, в ході якого було постановлено, на його думку, незаконне, необґрунтоване чи невмотивоване судове рішення;

1.4) інформація надійшла зі засобів масової інформації;

1.5) інформація надійшла від Вищої ради правосуддя щодо неправомірних дій судді та прийняття ним незаконного, необґрунтованого чи невмотивованого судового рішення;

1.6) інформація стала відома від працівників суду вищої інстанції (апеляційної, касаційної), які скасували судові рішення та встановили його незаконність, необґрунтованість чи невмотивованість;

1.7) інформація стала відома від судових органів іноземних держав, які встановили виключні обставини щодо винесеного судового рішення національним судом [29, с. 39–40].

Важливою, на наш погляд, має типова слідча ситуація 1.1. Під час її виникнення після внесення відомостей до ЄРДР у разі вимагання суддею неправомірної вигоди для встановлення обставин події злочину здійснюються:

– допит заявника/представника юридичної особи, під час якого підлягають з'ясуванню його статус у судовій справі, які саме права, свободи, законні інтереси цієї особи були порушені та є предметом судового розгляду, спричинена шкода, предмет та обставини вимагання неправомірної вигоди;

– огляд і помічення грошових купюр;

– клопотання на проведення НСРД (аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця);

– отримання постанови прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту;

– клопотання на обшук у кабінеті судді.

– отримання постанови прокурора на проведення освідування;

– клопотання на обшук в житлі судді;

Перелічені процесуальні дії слід використовувати для проведення тактичної операції «Затримання на місці події» в ході передачі неправомірної вигоди.

У разі винесення судового рішення, що, на думку заявника, містить ознаки неправосудності, при виникненні типової слідчої ситуації 1.2, 1.3 потрібно здійснити:

– тимчасовий доступ до документів, які є в особи, котра звернулася до правоохоронного органу зі заявою/повідомленням про вчинений злочин, у

яких містяться відомості про його обставини (копії судового акта, клопотань, які були заявлені під час судового розгляду, документів, які надавалися суду в обґрунтування процесуально-правової позиції особи у судовому розгляді, скарг до вищої судової інстанції, ВРП, рішень цих органів, документів виконавчого провадження тощо);

– тимчасовий доступ до матеріалів судової справи, у яких містяться відомості, що мають значення для кримінального провадження, для одержання їхніх копій;

– допит учасників судового розгляду, інших осіб (співробітників апарату суду, інших суддів, співробітників підприємств, установ, організацій, органів державної влади, місцевого самоврядування, окремих громадян) як свідків, котрим відомі обставини здійснення правосуддя, неправосудність якого досліджується у кримінальному провадженні;

– тимчасовий доступ до документів суддівського дос'є для одержання копій документів про набуття особою статусу судді та призначення суддею у конкретному суді (постанови ВР про обрання особи на посаду судді відповідного суду/Указу Президента про призначення особи на посаду судді, присяги судді; витягу з автоматизованої системи документообігу суду);

– тимчасовий доступ до документів підприємств, установ, організацій, органів державної влади, місцевого самоврядування, окремих громадян, які містять відомості про зацікавленість судді у результатах судового розгляду (наприклад, що він, його родичі є бенефіціарами юридичної особи, на користь якої був постановлений судовий акт, про наявність іншої особистої зацікавленості у результатах судового розгляду, що є підставою для самовідводу судді, тощо);

– тимчасовий доступ до даних мобільних операторів для одержання відомостей про контактування судді, його помічника, секретаря судового засідання, інших пов'язаних з ними осіб з особою (особами), на користь яких було постановлено судові рішення з ознаками незаконності, необґрунтованості чи невмотивованості;

– тимчасовий доступ до документів підприємств, установ, організацій, органів державної влади, місцевого самоврядування, окремих громадян, які містять інші відомості, ніж ті, що є в аналогічних документах судової справи, дослідження яких було проігноровано судом попри їх значимість для з'ясування обставин справи (наприклад, статутних документів юридичної особи, цивільно-правових, трудових угод, паспорта позивача, свідків у справі, висновків експертиз тощо);

– тимчасовий доступ до документів, які містять відомості про неможливість учаснику (учасникам) судового розгляду бути присутніми під час судового засідання, хоча здійснення процесуальних дій у суді за його (їхньої) участі зазначено в журналі судового засідання та ці процесуальні дії зафіксовані на технічному носії інформації про це судове засідання (наприклад, про перебування особи в іншому місці через відрядження, лікування, відпочинок);

– обшук житла чи іншого володіння судді за наявності підстав вважати, що суддя одержав неправомірну вигоду; результати цієї слідчої (розшукової) дії можуть стати підставою для початку кримінального провадження щодо судді за ст. 368 КК України;

– тимчасовий доступ до документів, які містять відомості про матеріальну шкоду, шкоду здоров'ю, спричинену внаслідок виконання судового рішення з ознаками незаконності, необґрунтованості чи невмотивованості [95, с. 453];

– призначення судових експертиз (дактилоскопічної, хімічної, почеркознавчої, фоноскопичної, лінгвістичної тощо);

– призначення товарознавчої, економічної, судово-медичної експертизи для встановлення шкоди, спричиненої виконанням судового рішення з ознаками незаконності, необґрунтованості чи невмотивованості;

– повідомлення про підозру судді, його допит, вирішення питання щодо обрання запобіжного заходу;

- звернення до ВРП із клопотанням про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- одночасний допит раніше допитаних потерпілого, свідків та підозрюваного за умови наявності розбіжностей у їхніх показаннях;
- за потреби повідомлення зміненої підозри – зміна запобіжного заходу, допит підозрюваного з урахуванням усіх зібраних доказів;
- відкриття сторонам матеріалів досудового розслідування;
- складання підсумкових документів за наслідками досудового розслідування (обвинувального акта, клопотання про застосування до особи примусових заходів медичного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності).

Слід зауважити, що під час виникнення зазначеної слідчої ситуації може також виникнути потреба у проведенні інших процесуальних дій;

2) досудове розслідування розпочинається в результаті безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення працівниками правоохоронних органів (20 % із досліджених випадків).

Ілюстрацію заданої типової слідчої ситуації наведемо з вироку Бахмацького районного суду Чернігівської області від 11 червня 2012 р., за яким суддя обвинувачувалася у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 364, ч. 2 ст. 368, ч. 2 ст. 375, ч. 1 ст. 376-1 КК України. За обставинами справи в результаті проведених оперативно-розшукових заходів було встановлено, що суддя отримала неправомірну вигоду у розмірі 25 тис. доларів США і ухвалила завідомо неправосудне рішення у справі [40].

Описана типова слідча ситуація вважається сприятливою для досудового розслідування. На момент внесення відомостей до ЄРДР оперативний підрозділ має у своєму розпорядженні відомості, одержані завдяки здійсненню комплексу оперативно-розшукових заходів чи негласних слідчих (розшукових) дій. Найціннішими для кримінального провадження серед них є результати зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, спостереження за особою, аудіо-, відеоконтроль особи, а також

документи, переважно їхні копії, які містять відомості про підготовку до прийняття судового рішення з ознаками незаконності, необґрунтованості чи невмотивованості; власне головно метою здійснення оперативно-розшукової діяльності в таких ситуаціях є документування такого факту. До того ж треба зазначити, що розвиток досудового розслідування у цій ситуації залежить від того, чи існує можливість використати конфідентів, чи такої можливості немає. Якщо така можливість є, тобто, наприклад, стає відомо про те, що суддя звертається до колег, котрі разом із ним здійснюють судовий розгляд у конкретному кримінальному провадженні (в разі колегіального розгляду, а також розгляду судом присяжних) або до працівників апарату суду (помічника судді, судового розпорядника, секретаря судового засідання), то може бути організована та проведена тактична операція «Документування постановлення незаконного, необґрунтованого і невмотивованого судового рішення». До такої тактичної операції можуть бути включені:

- спеціальне залучення до складу суду певних осіб, які забезпечуватимуть проведення спеціального слідчого експерименту;

- аудіо-, відеоконтроль особи, який проводиться одночасно зі спеціальним слідчим експериментом, для фіксування спілкування між особою, щодо якої є дані про її умисел прийняти завідомо неправосудне судове рішення (далі- особа, що здійснює правосуддя), та особою, яка входить до спеціально утвореного складу суду;

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж для фіксування спілкування між особою, котра здійснює правосуддя, та особою, яка на конфіденційній основі бере участь у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (спеціального слідчого експерименту, аудіо-, відеоконтролю особи);

- спеціальний слідчий експеримент, під час якого здійснюється контроль за процесом передачі неправомірної вигоди, а також за проголошенням завідомо неправосудного судового рішення;

– затримання службової особи в порядку статті 208 КПК України та обшук такої особи, після оформлення передавання особі, яка конфіденційно співпрацює під час проведення спеціального слідчого експерименту, певних матеріальних благ та проголошення судового рішення;

– під час обшуку отримання змивів із рук осіб при використанні спеціальної люмінесцентної фарби для помічення майна, що передавалося;

– огляд грошових купюр, якщо вони були предметом передачі як неправомірна вигода для постановлення завідомо неправосудного судового рішення;

– обшук приміщення суду, зокрема нарадчої кімнати, кабінету судді, якщо вони різняться, обшук приміщення, якщо передача майнових благ відбувалася за межами суду;

– повідомлення особі про підозру;

– допит особи як підозрюваної;

– вирішення питання про обрання запобіжного заходу;

– вирішення питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя;

– накладення арешту на майно, яке було передано конфідентом під час спеціального слідчого експерименту;

– допит як свідків осіб, котрі брали участь у проведенні відповідних негласних слідчих (розшукових) дій та слідчих (розшукових) дій, пов'язаних зі спеціальним слідчим експериментом, зокрема в порядку, передбаченому статтею 225 КПК України;

– отримання зразків відбитків пальців рук службової особи, посередника, особи, яка надала неправомірну вигоду, для проведення дактилоскопічної експертизи;

– призначення фоноскопичної експертизи, для ідентифікації осіб за голосом, який зафіксований у аудіо-, відеозаписах, одержаних в результаті зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж чи під час аудіо-, відеоконтролю особи.

Якщо можливості використати конфідентів немає, то це, безумовно, ускладнює процес документування вчинення цього злочину. За таких умов слідчий у взаємодії з оперативним підрозділом, який одержав відомості про обставини готування до зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, має спланувати комплекс слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих також на одержання доказів зловживання владою або службовим становищем суддею. Тактична операція «Співучасники» може включати:

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж для фіксування спілкування між суддею та його співучасниками;

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю службової особи, посередника, якщо є дані про їх використання для готування та вчинення злочину;

- аудіо-, відеоконтроль особи, який здійснюється для фіксування спілкування між особою, що здійснює правосуддя, посередником та особою, яка надає неправомірну вигоду, щодо узгодження умов постановлення завідомо неправосудного судового рішення;

- спостереження за особою, що здійснює правосуддя, для фіксування контактів між нею та співучасниками до, під час і після постановлення завідомо неправосудного судового рішення;

- обшук приміщення суду, житла чи іншого володіння осіб, які брали участь у постановленні завідомо неправосудного судового рішення (особи, що його прийняла, особи, що спонукала до таких дій). До того ж, такі обшуки мають бути здійснені одночасно з метою уникнення знищення документів, а також приховання майна, грошових коштів, які були передані як неправомірною вигода;

- накладення арешту на вилучені предмети кримінального правопорушення та документи;

– допити як свідків співробітників апарату суду, інших осіб, які не є співучасниками кримінального правопорушення, але володіють відомостями, що мають значення для кримінального провадження, стосовно обставин зловживання владою або службовим становищем суддею;

– одночасні допити двох чи більше раніше допитаних осіб (якщо є розбіжності у показаннях раніше допитаних осіб);

– призначення експертизи документів (почеркознавчої, техніко-криміналістичної) на відповідність тотожності підпису особи, котра прийняла судові рішення, а також відповідність печатки на судовому рішенні; фоноскопичної експертизи для ідентифікації осіб за голосом, який зафіксований у аудіо-, відеозаписах, одержаних в результаті зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж чи під час аудіо-, відеоконтролю особи; товарознавчої експертизи для встановлення реальної вартості матеріальних активів, з приводу яких прийнято завідомо неправосудне судове рішення, та інших експертиз, необхідність у призначенні яких буде встановлено;

3) досудове розслідування розпочинається в результаті розслідування іншого злочину (18 %).

На думку Р. М. Шехавцова, у цієї слідчої ситуації може бути два різновиди. Суть першого полягає в тому, що ознаки вчинення злочину, пов'язаного зі зловживанням владою або службовим становищем, слідчий виявляє під час розслідування злочину (наприклад, передбаченого ст.ст. 190, 191, 206-2, 364, 366), який був учинений за версією слідства завдяки постановленню суддею неправосудного судового акта. Перевірка такої версії може відбуватися шляхом проведення процесуальних дій, передбачених для першої слідчої ситуації, з паралельним зверненням зі скаргою на суддю (слідчого суддю, суддів) до ВРП. Другий різновид характеризується можливістю задокументувати шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій поряд із фактом злочину, у зв'язку з наявністю даних про готування якого було розпочато кримінальне провадження [95, с. 443], і факт

постановлення кінцевого судового рішення, що матиме ознаки незаконності, необґрунтованості чи невмотивованості і прямо пов'язаний із вчиненням цього злочину. На нашу думку, в разі виникнення заданої типової слідчої ситуації доцільно провести тактичну операцію «Вивчення механізму вчинення злочину», для того щоби здійснити документування всіх видів злочинної діяльності судді. До прикладу, за фактом службового підроблення та зловживання владою або службовим становищем було розпочато кримінальне провадження стосовно судді Тульчинського районного суду Вінницької області. В ході проведення досудового розслідування встановлено факти вчинення інших злочинів суддею та досудовим розслідуванням сформульованого остаточне обвинувачення у вчиненні злочинів, передбачених чч. 1–2 ст. 364, ч. 3 ст. 365, чч. 1–2 ст. 366, чч. 1–2 ст. 375 КК України. За матеріалами досудового розслідування він ухвалив рішення за відсутності сторін та їхніх представників у судовому засіданні, організував залучення секретаря судових засідань до складання підроблених протоколів судових засідань з метою безпосереднього використання для приховування ухвалення неправосудних рішень у цивільних справах. У кожній справі суддя не провів фіксування судового засідання технічними засобами; не вживав заходів зі з'ясування та залишив без дослідження докази про недостатність майна кожного з відповідачів для погашення боргу; незаконно звернув стягнення на земельні ділянки, визнав право власності на земельні ділянки за позивачами у кожній справі, а також встановив обов'язки для державних органів, які не були учасниками й сторонами судового слухання справи [44].

Особливість подальших дій слідчого після завершення цієї та інших тактичних операцій, пов'язаних із великою кількістю проведення НСРД, полягає в тому, що слідчий має одержати у слідчого судді в порядку, передбаченому ст.ст. 247, 248, 257 КПК, дозвіл на використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у цьому кримінальному провадженні. Тимчасовим доступом до речей і документів одержуються копії матеріалів

судової справи, у якій було постановлено судове рішення, а також документів про набуття особою статусу судді.

На підставі сукупності одержаних доказів судді повідомляється про підозру у вчиненні злочину, передбаченому ст. 364, обирається запобіжний захід, він допитується як підозрюваний та ініціюється вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.

Власне з цього моменту розпочинається наступний етап розслідування, під час якого можуть виникнути такі типові слідчі ситуації:

1) факт зловживання владою або службовим становищем суддею (суддями) встановлено, суддя (судді) визнають свою вину у вчиненому (4% з досліджених нами випадків).

Ця слідча ситуація, безумовно, вважається сприятливою. По суті, основним завданням слідчого є якісне складання письмового повідомлення про підозру та його вручення, здійснення допитів підозрюваних, а також вжиття заходів, передбачених кримінальним процесуальним законом, спрямованих на пошук і накладення арешту на майно підозрюваного, з метою забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні, а також вирішення питання, за наявності для цього підстав, щодо конфіскації, спеціальної конфіскації майна;

2) факт зловживання владою або службовим становищем суддею (суддями) встановлено, суддя (судді) свою провину не визнають (20% із досліджених нами випадків).

Задана слідча ситуація, як свідчать результати узагальнення нами кримінальних проваджень, є більш поширеною, через те що у переважній кількості випадків доказування вини судді, котрий учинив зловживання владою або службовим становищем в ході здійснення правосуддя, реалізується на підставі вилучених і досліджених у кримінальному провадженні документів, які відображають його протиправні дії. Невизнання вини чи часткове визнання вини може бути продиктовано, з одного боку, вольовими якостями підозрюваних, а з іншого, можливістю, яку вбачають

підозрювані та їхні захисники, двояко трактувати зміст одержаних слідчим документів щодо підстав зловживання владою або службовим становищем, або винесення необґрунтованого, невмотивованого судового рішення. В такому разі важливо під час допиту підозрюваного з'ясувати підстави невизнання ними своєї провини. У разі наявності суперечностей у їхніх показаннях здійснюються їх одночасні допити. У підсумку одержані фактичні дані можуть зумовити потребу уточнити їхню підозру;

3) факт зловживання владою або службовим становищем суддею (суддями) встановлено, суддя (судді) частково визнає винуватість (3%);

4) факт зловживання владою або службовим становищем суддею (суддями) не підтвердився, кримінальне провадження підлягає закриттю (61%);

5) факт зловживання владою або службовим становищем суддею (суддями) не встановлено, простежується наявність ознак іншого кримінального правопорушення (12%).

Таким чином, доречно зауважити на важливості типізації слідчих ситуацій на початковому й наступному етапах розслідування, а також розробленні алгоритму дій слідчого в ході розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя [29]. Тактичні операції «Затримання на місці події», «Документування постановлення незаконного, необґрунтованого і невмотивованого судового рішення», «Співучасники» та «Вивчення механізму вчинення злочину» покликані встановити усі факти й обставини, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Висновки до другого розділу

1. Встановлено, що до структури основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення

правосуддя належать такі елементи: криміналістична характеристика, типові слідчі ситуації та алгоритм дій слідчого щодо їх вирішення, особливості здійснення процесуальних дій стосовно судді, тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій та форми використання спеціальних знань.

2. Провідним елементом методики розслідування досліджуваного різновиду кримінальних правопорушень є криміналістична характеристика, що має формуватися на основі кримінально-правової характеристики та практики розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії. До найбільш значущих складових криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя належать відомості про: особу злочинця, особу потерпілого, спосіб вчинення, предмет кримінального правопорушення, обстановку, час і місце вчинення, мотив і мету кримінального правопорушення, механізм слідів.

3. Структуру криміналістичної характеристики особи злочинця досліджуваного нами виду кримінального правопорушення формують: відомості соціально-демографічного характеру, відомості щодо набуття статусу судді, відомості щодо статусу судді стосовно розгляду конкретного кримінального провадження, відомості про наявність у суб'єкта, що приймає судові рішення, взаємозв'язку з особою потерпілого; відомості про притягнення судді (присяжного) до відповідальності (дисциплінарної), наявність зареєстрованих кримінальних проваджень щодо неправомірного здійснення правосуддя тощо. На підставі аналізу поглядів учених та результатів слідчо-судової практики встановлено, що особа потерпілого класифікується залежно від: сфери судочинства; статусу учасника правовідносин; кримінального процесуального статусу. Спосіб учинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя охоплює дії з підготовки до його вчинення, безпосереднього вчинення, а також його приховання. Предметом досліджуваного нами

кримінального правопорушення є вирок, рішення, ухвала або постанова, що постановляються судом та наділені властивістю неправосудності і посягають на певні блага особи, що можуть бути як матеріальними, так і нематеріальними. Слідова картина кримінального правопорушення є важливим елементом криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, відбиває механізм злочинної діяльності та відображає особливості способу, обстановки, а також ознаки інших елементів структури злочинної діяльності.

4. Формування обставин, що підлягають встановленню під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя, обумовлене трьома чинниками: предметом доказування (ст. 91 КПК України), кримінально-правовою та криміналістичною характеристиками певного кримінального правопорушення. Такими обставинами є: 1) обставини, які стосуються особи потерпілого та злочинця; 2) обставини, які стосуються події кримінального правопорушення; 3) обставини про мотив і мету кримінального правопорушення; 4) обставини щодо судового рішення; 5) інші обставини, які мають значення для вирішення завдань кримінального провадження.

5. Встановлено, що для побудови теоретичної концепції методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя і реалізації на практиці її рекомендацій важливого значення набувають типові слідчі ситуації, котрі становлять основу розроблення рекомендацій з обрання найбільш раціональної програми дій слідчого щодо оптимальної системи проведення слідчих (розшукових) дій та форми використання спеціальних знань. З урахуванням розмежування на етапи розслідування (початковий і наступний) виокремлено типові слідчі ситуації розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. З огляду на типові слідчі ситуації запропоновано алгоритм дій слідчого в межах виділених нами тактичних операцій.

РОЗДІЛ 3

**ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ Й ТАКТИКИ
ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОВЖИВАННЯ
ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ
СУДДЕЮ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ**

**3.1. Особливості здійснення процесуальних дій стосовно судді в ході
розслідування зловживання владою або службовим становищем під час
здійснення правосуддя**

Вчинення процесуальних дій щодо судді характеризується певними особливостями. Аналіз положення законодавства щодо притягнення судді до кримінальної відповідальності вказує на наявність специфічних процедур при проведенні досудового розслідування кримінальних правопорушень, що ними вчиняються. Наведене положення стосується і розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. Особливі процедури проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень стосовно судді передбачені КПК України, законами України та підзаконними нормативно-правовими актами. Такі процедури, на думку М. В. Шепітька, вказують на нерівність щодо суддів, які підозрюються у вчиненні злочину, порівняно з іншими підозрюваними. А обумовлюється це потребою дещо знівелювати суддівську недоторканність та імунітет, що диктуються статусом суддів і надають можливість бути незалежними у винесенні рішень. Наявність спеціальних процедур щодо пред'явлення підозри судді та судді Конституційного Суду України, їх затримання або обрання запобіжного заходу вказує на порушення принципу рівності перед законом і судом. Це порушення принципу рівності є наслідком специфічного статусу судді, складної процедури призначення на цю посаду, а також існування суддівської недоторканності [215, с. 107].

З метою деталізації щодо останніх наукових позицій розглянемо детальніше специфічний процесуальний статус судді, який у широкому сенсі полягає у суддівській недоторканності. Поняття суддівської недоторканності розкривається у ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», де зазначається, що суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку [158]. Скоєння кримінального правопорушення, зокрема й передбаченого ст. 364 КК України, є безумовною підставою притягнення судді до кримінальної відповідальності. Пропонуємо законодавцеві дещо врегулювати цю норму та абз. 2 ч. 1 ст. 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» викласти у такій редакції: «Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення *ним кримінального правопорушення* або дисциплінарного проступку».

Для з'ясування особливостей розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя щонайперше потрібно встановити, слідчий якого органу повинен його проводити. Згідно з п. 1 ч. 4 ст. 216 КПК України, слідчі органів ДБР здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, учинених суддею, крім випадків, коли їх досудове розслідування віднесено до підслідності НАБУ.

Детективи НАБУ здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191, 206⁻², 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366⁻¹, 368, 368⁻⁵, 369, 369⁻², 410 Кримінального кодексу України (ч. 5 ст. 216 КПК України), у разі вчинення їх суддею (крім суддів Вищого антикорупційного суду), суддею Конституційного Суду України, присяжним (під час виконання ним обов'язків у суді) (абз. 4 п.1 ч. 5 ст. 216 КПК України).

Отож у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, суддею воно є підслідне слідчим ДБР, за відсутності підстав, наведених у ч. 5 ст. 216 КПК України. Якщо суддею (крім суддів Вищого

антикорупційного суду), суддею Конституційного Суду України, присяжним (під час виконання ним обов'язків у суді), поряд зі злочином, передбаченим ст. 364 КК України, вчинено інші злочини, котрі підслідні НАБУ, то згідно з абз. 1 п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України, прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, що проводяться детективами НАБУ, своєю постановою може віднести кримінальне провадження до підслідності НАБУ, якщо відповідним злочином заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам. Під тяжкими наслідками належить розуміти заподіяння шкоди життєво важливим інтересам суспільства та держави, зокрема державному суверенітету, територіальній цілісності України, реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків трьох і більше осіб.

Бачимо, що законодавцем акцентовано на статусі судді Вищого антикорупційного суду та судді Конституційного Суду України як осіб, котрі здійснюють правосуддя. Так, у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 364 КК України, суддею Вищого антикорупційного суду виникає підслідність ДБР, суддею Конституційного Суду – підслідність НАБУ.

Окрім цього, детективи НАБУ, за рішенням директора НАБУ та погодженням із прокурором спеціалізованої антикорупційної прокуратури України, можуть також розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів (абз. 1 п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України). Тому, логічним видається висновок про те, що в разі вчинення суддею іншого кримінального правопорушення, в сукупності із вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, у випадку неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження, рішення щодо визначення підслідності такого кримінального провадження буде приймати прокурор, що здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, який своєю постановою визначає підслідність усіх цих злочинів (ч. 10 ст. 216 КПК України).

Отже, в разі початку досудового розслідування щодо судді, звинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого

ст. 364 КК України, за наявності додаткової кваліфікації Особливої частини КК України, воно, за правилами персональної підслідності, розслідуватиметься слідчими ДБР.

Якщо розглядати інші особливості початку досудового розслідування стосовно судді, то тут теж існують деякі законодавчі суперечності, які законодавцеві варто врегулювати. Скажімо, на момент початку досудового розслідування щодо судді та внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення суддею до ЄРДР вони здійснюються відповідно до загальних правил початку досудового розслідування, встановлених у ч. 1 ст. 214 КПК України. З цього приводу було викладено Висновок Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України щодо питання про початок кримінального провадження стосовно суддів, яке пов'язане зі здійсненням ними судочинства, від 1 липня 2013 р. [50], у якому, з метою забезпечення гарантій незалежності та недоторканності суддів як додержання умови здійснення ними професійних обов'язків, вносити відомості про вчинення кримінального правопорушення суддею до ЄРДР повинні мати право тільки Генеральний прокурор України або його заступник, а не слідчий і прокурор, як це передбачено ст. 214 КПК України.

Вказаний висновок знаходить свій відбиток у змінах до КПК України від 7 червня 2018 р., якими КПК України доповнено статтею 480-1. За нормами коментованої статті, відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею Вищого антикорупційного суду, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора). З цього випливає, що позиція, викладена у Висновку Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 1 липня 2013 р. законодавчо стосується початку досудового розслідування лише суддів Вищого антикорупційного суду. На нашу думку, вона не зовсім узгоджується з нормами ст. 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», згідно з якою на суддю поширюється недоторканність та імунітет судді, тож ми

вважаємо, що така недоторканність поширюється на всіх суддів, незалежно від місця їхньої праці. Логічно висновується, що початок досудового розслідування за фактом учинення судді не може у всіх випадках свідчити про те, що вина судді у його вчиненні підтверджена. Тому не є доцільним, на наш погляд, виокремлювати статус судді Вищого антикорупційного суду в частині початку досудового розслідування щодо цього суб'єкта Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора).

Далі слід розглянути особливості повідомлення про підозру та його вручення судді. Розділом 37 КПК України врегульовано питання кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, зокрема йдеться про суддів та окремо суддів Конституційного Суду України. Отож судді або судді Конституційного Суду України письмове повідомлення про підозру здійснюється Генеральним прокурором або його заступником (п. 3 ч. 1 ст. 481 КПК України). Порухене питання віднедавна стало актуальним, адже прокурори подекуди використовують можливість доручити вручення судді повідомлення про підозру слідчому, що здійснює досудове розслідування, чи прокуророві іншого рівня.

Так, вироком Святошинського РС м. Києва від 8 квітня 2016 р. за обвинуваченням судді за ч. 2 ст. 375 КК України було винесено виправдувальний вирок через допущені процесуальні порушення під час повідомлення судді про підозру в учиненні цього злочину, а саме його вручення прокурором іншого рівня, ніж передбачено КПК. Суд дійшов висновку, що таку підозру за чинним законодавством мав здійснювати заступник Генерального прокурора України. Суд визнав суддю невинуватим через те, що це порушення у процедурі повідомлення про підозру призвело до неповного досудового розслідування та порушення процесуального закону. Таким чином, маємо приклад некомпетентного проведення досудового розслідування та порушення процесуальних норм, що призвело до неможливості проведення повного та всебічного розслідування кримінального провадження і доведення вини судді, котрий обвинувачувався у постановленні завідомо неправосудної постанови [47].

На противагу розглянутому рішенню, доречно навести рішення Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 2 квітня 2018 р. У рішенні суд вказав про те, що не заслуговують на увагу доводи позивача щодо ненабуття ним статусу підозрюваного в рамках кримінального провадження та відсутність підстав для застосування заходу забезпечення кримінального провадження з посиланням на ті обставини, що повідомлення про підозру вручено не особисто Генеральним прокурором чи його заступником, а прокурором четвертого відділу управління процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення та представництва у суді САП. Судом констатовано, що наведені норми права не містять вимоги щодо вручення письмового повідомлення про підозру професійному судді особисто Генеральним прокурором України або його заступником, а тому доводи позивача в цій частині не заслуговують на увагу [160].

Тимчасом видається слушною окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду на рішення Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 2 квітня 2018 р., які не погодились із цим рішенням та виклали окрему думку, де разом і розтлумачили норми КПК, розуміння яких на практиці виявилось вкрай неоднозначним.

В окремій думці зазначено, що «той прокурор, який склав повідомлення або його погодив, повинен довести процедуру повідомлення до логічного завершення – сповістити про своє обґрунтоване припущення про вчинення кримінального правопорушення певну особу. Здійснення повідомлення про підозру особам, вказаним у главі 37 КПК, не входить до кола повноважень слідчого або іншого прокурора, а отже, не може бути їм доручене в порядку п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК. Генеральний прокурор або його заступник не вправі давати доручення про здійснення письмового повідомлення про підозру судді іншим службовим особам. Це виняткове повноваження генерального прокурора або його заступника. Повідомлення про підозру судді має підписати і вручити саме Генеральний прокурор або його заступник. Вручення повідомлення про підозру іншим прокурором є врученням його неналежною

(неуповноваженою) особою і не має своїм наслідком залучення судді до участі у кримінальному провадженні як підозрюваного» [181].

Аналогічну позицію наведеній вище окремій думці суддів відображено у рішенні Касаційного кримінального суду від 19 лютого 2019 р., де суд зауважив на тому, що відповідно до ч. 4 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», п. 3 ч. 1 ст. 481 КПК, повідомлення судді про підозру і її вручення здійснюється лише Генеральним прокурором або його заступником. Вказана вимога зумовлена особливим статусом суддів і є гарантією їхньої незалежності та імунітету [149].

Що стосується нещодавніх судових рішень, то, згідно з вироком Вишгородського районного суду Київської області від 15 січня 2020 р., судом було констатовано порушення норм процесуального законодавства в частині повідомлення про підозру судді у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 375 КК України, оскільки на момент складання та підписання письмового повідомлення про підозру ОСОБА_2, останній був і є досі професійним суддею, а отже, відповідно до положень ст. 481 КПК України, повноваження щодо здійснення письмового повідомлення про підозру надаються Генеральному прокурору або його заступнику, тобто вказано конкретно визначені КПК України посадові службові особи, і цей перелік є виключним [41].

Вручення вказаного повідомлення про підозру Генеральний прокурор, всупереч вимогам ст.ст. 480, 481 КПК України, доручив слідчому групи слідчих в заданому кримінальному провадженні, яке останній виконав 13 лютого 2015 р. Проте судом наголошено, що Генеральний прокурор або його заступник не можуть передати такі повноваження слідчому чи іншому прокурору також через те, що, згідно з ч. 4 ст. 22, абз. 1 ч. 1 ст. 277, ч. 1 ст. 278 КПК України, слідчий має право вручати складене виключно ним самим і погоджене з прокурором повідомлення про підозру.

Окремо законодавець виділив спосіб повідомлення про підозру судді ВАКСУ, якому, відповідно до ч. 3-1 ст. 481 КПК України, таку процесуальну

дію може здійснити Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), що, на нашу думку, не є зовсім коректним з огляду на позицію з початком досудового розслідування щодо судді ВАКСУ. Тому, на наш погляд, ч. 3 ст. 481 КПК України слід викласти у такій редакції: «судді, судді Конституційного Суду України, *судді Вищого антикорупційного суду*, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівникам Національного антикорупційного бюро України – Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або його заступником», а п. 3-1 ст. 481 КПК України скасувати.

Наступною процесуальною дією, яку слід розглянути, є затримання судді чи утримання його під вартою або арештом, що здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Так, суддя не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, крім суду. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлено кримінальну відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: 1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням; 2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мети такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута (ст. 482 КПК України) [27].

Вбачається також деяка проблематика з отриманням дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій стосовно судді, підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, зважаючи на те що ч. 2 ст. 247 КПК України передбачено питання щодо розгляду клопотань про надання дозволу на

проведення НСРД щодо суддів, та/або у приміщеннях судових органів, що може здійснюватися слідчим суддею відповідного апеляційного суду поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснюється слідчим суддею Вищого антикорупційного суду. Прикладом судової практики з отримання дозволу про проведення негласних заходів стосовно судді може слугувати вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 25 квітня 2015 р. [42]. В ході документування протиправних дій судді проводилися оперативно-розшукові заходи. Для отримання дозволу на їх проведення працівники правоохоронних органів зверталися з поданням до Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ (який на той час виконував роль суду касаційної інстанції), котрий скерував подання до Чернівецького апеляційного суду, судді якого задовольнили подання про проведення відповідних заходів щодо судді Червоноградського міськрайонного суду Львівської області. Тому, на нашу думку, за аналогією, клопотання про проведення НСРД стосовно судді суду першої та апеляційної інстанції у кримінальному провадженні за ознаками злочину, передбаченого ст. 364 КК України, мусить бути адресоване до Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, судді котрого визначають відповідний апеляційний суд поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, що здійснюватиме розгляд такого клопотання [27].

Доречно зазначити, що на сьогодні у КПК України дещо неочевидними видаються питання стосовно порядку розгляду клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо суддів Верховного Суду та Вищого антикорупційного суду України. На нашу думку, клопотання про проведення НСРД стосовно судді Верховного суду, що також включає суддю суду касаційної інстанції, слід подавати до Апеляційної палати ВАСУ [27].

Відповідно, розгляд клопотання про проведення НСРД щодо судді ВАСУ, вважаємо, потрібно здійснювати, відштовхуючись від правила, визначеного абз. 7 ч. 1 ст. 34 КПК України. Враховуючи це, клопотання про проведення НСРД стосовно судді ВАСУ слід скеровувати до апеляційного суду м. Києва [27].

Особливим заходом забезпечення кримінального провадження щодо судді у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності є тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, передбачене ст. 155-1 КПК України. За нормами цієї статті, таке рішення ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника.

На підтвердження положень про застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя та специфічний порядок повідомлення судді про підозру доречно розглянути Рішення Вищої ради правосуддя про повернення без розгляду Генеральному прокурору клопотань про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності суддів Окружного адміністративного суду м. Києва. Підставою для повернення без розгляду клопотань слугувало порушення визначеного законом процесуального порядку повідомлення особі про підозру, що має наслідком ненабуття такою особою процесуального статусу підозрюваного, внаслідок чого керівник апарату Окружного адміністративного суду м. Києва повернув до Офісу Генерального прокурора повідомлення про підозру судді, а також повідомлення про підозру низці суддів цього суду, що були залишені в приміщенні суду у позаробочий час [81].

Окремим питанням, що потребує додаткового врегулювання, є питання про відсторонення від посади судді Конституційного Суду, оскільки КПК України окремо не виділяє спеціальний статус судді КС.

Деякі науковці переконали, що це є компетенцією окремої, належної правової процедури, яка полягає у тому, що рішення про тимчасове

відсторонення судді Конституційного Суду з посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється судом на спеціальному пленарному засіданні у формі постанови на підставі вмотивованого подання Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, в порядку, встановленому законом. Саме такий порядок необхідно внаормувати. Крім того, відповідними законами мусить бути чітко визначений обсяг гарантій незалежності і недоторканності суддів Конституційного Суду, який, своєю чергою, має бути достатнім для здійснення ними своєї діяльності неупереджено, об'єктивно, безсторонньо та незалежно [51].

Доцільно наголосити, що за ч. 2 ст. 483 КПК України, у разі застосування запобіжного заходу чи ухвалення вироку щодо суддів, слідчий, прокурор, зобов'язаний поінформувати органи і службові особи, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад, тобто Вищу раду правосуддя. Вважаємо, окрім рішення про застосування запобіжного заходу чи ухвалення вироку щодо суддів, доречним є інформування Вищої ради правосуддя про повідомлення судді про підозру, а також закриття кримінального провадження стосовно судді. Тому диспозицію ч. 1 ст. 483 КПК України слід викласти у такій редакції: *«Про повідомлення про підозру, застосування запобіжного заходу, закриття кримінального провадження, ухвалення вироку повідомляються...»*.

На нашу думку, розглянуті особливості щодо прийняття процесуальних рішення та здійснення дій стосовно судді під час притягнення його до кримінальної відповідальності поширюються також на присяжних, адже, згідно з ч. 3 ст. 68 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [158], на присяжних поширюються гарантії незалежності і недоторканності суддів, установлені законом, на час виконання ними обов'язків зі здійснення правосуддя. Це насамперед пов'язано із особливим порядком притягнення їх до відповідальності (п. 1 ч. 5 ст. 48 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»). Проте наведене твердження знаходить своє відображення лише у

специфіці повідомлення про підозру присяжному, що регламентовано ч. 3 ст. 481 КПК України.

Таким чином, нами детально висвітлено підслідності аналізованого нами кримінального правопорушення, питання щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, затримання та повідомлення про підозру судді.

3.2. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій в ході розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею у процесі здійснення правосуддя

Зважаючи на особливості зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, активізацію протидії розслідуванню, виникає потреба розробити та впровадити й апробувати найновіші наукові методи для діяльності органів, що здійснюватимуть досудове розслідування таких категорій кримінальних проваджень. У зв'язку із цим важливого значення набуває тактичне забезпечення розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, розробка програм реалізації наукових досягнень, розширення можливостей їх використання в процесі розслідування заданих злочинів.

Різновидом процесуальних дій, розгляд тактики яких ми ставимо завданням нашого дослідження, є слідчі (розшукові) дії. Так, з точки зору науки кримінального процесу, завдання слідчих (розшукових) дій полягає в забезпеченні процесу доказування через виконання функцій збирання, дослідження, оцінки, використання доказів [204, с. 15]. З криміналістичної точки зору, завдяки проведенню слідчих (розшукових) дій вирішуються такі завдання: з'ясування фактів, що підлягають дослідженню; одержання вихідних даних для планування розслідування; збирання й фіксація всіх можливих

доказів, які в іншому випадку з часом можуть бути втрачені; установлення, розшук і затримання злочинця за гарячими слідами тощо [101, с. 332–334].

За загальним правилом, при підготовці та проведенні певної слідчої (розшукової) дії враховуються дані, вже зібрані у кримінальному провадженні, і також ті наслідки, які виникають під час розслідування. Таким чином, особа, яка здійснює розслідування, в ході проведення слідчої (розшукової) дії очікує та передбачає отримання певних результатів, що виникають під час типових слідчих ситуацій та перевірки висунутих нею слідчих версій.

Результати, отримані з анкетування практичних працівників, свідчать, що респонденти з-поміж найефективніших С(р)Д називають: допит – 43%; обшук – 28,7 %; огляд – 13,2 %; призначення судових експертиз – 20,9 % (Додаток Б).

Що стосується узагальнення слідчо-судової практики, то такими визнано: допит – 57,1%; обшук – 8,8 %; призначення судових експертиз – 20,9 % (Додаток В).

Як бачимо, результати узагальнення слідчо-судової практики кореспондуються з результатами опитування практичних працівників, і отже, з огляду на це, вважаємо за необхідне висвітлити тактику проведення допиту, обшуку та окремо зупинитися на питанні використання спеціальних знань у процесі досудового розслідування кримінального провадження про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Отже, допит як слідча (розшукова) дія займає чільне місце в кожному кримінальному провадженні та є найпоширенішою процесуальною дією для одержання інформації з особистісних джерел, що проводилася в усіх кримінальних провадженнях досліджуваної нами категорії.

Допит – багатопланова слідча дія, яка має процесуальний, криміналістичний, організаційний, психологічний та етичний аспекти. Під час його проведення широко використовуються криміналістична тактика, судова психологія, логіка, педагогіка і судова етика. Тому допит – це

процесуальна дія, яке потребує від слідчого високої майстерності та здібностей. У цьому руслі не є винятком проведення вказаної слідчої (розшукової) дії при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364 КК України.

Енциклопедичний словник з криміналістики трактує допит як процесуальну форму спілкування, змістом якої є одержання інформації, що стосується розслідуваної події [212, с. 14].

З точки зору теорії кримінального процесу, допит являє собою процесуальну дію, змістом якої є отримання і фіксація уповноваженою особою у встановленій кримінально-процесуальним законом формі показань, що містять фактичні дані – докази, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження [140, с. 7]

Як констатує відомий криміналіст В. Ю. Шепітько, допит є найбільш поширеним способом одержання доказів. Одночасно допит – найскладніша слідча (розшукова) дія, що потребує від слідчого високої загальної і фахової культури, глибокого знання психології людини [211, с. 3] та в переважній більшості випадків проходить за умов конфліктності та протистояння допитуваного [132, с. 111].

Під час допиту слідчий ставить собі за мету одержати від особи, котра підлягає допиту, об'єктивну інформацію, яка буде використана для перевірки наявних та створення нових доказів. Адже, як справедливо зазначає В. О. Коновалова, допит як спосіб одержання інформації має пізнавальне значення. Під час розслідування слідчий не тільки одержує дані про подію злочину та пов'язані з ним обставини, а й використовує результати допиту для встановлення фактів, які йому раніше були невідомі, перевіряє та оцінює їх, висуває нові версії [94, с. 5].

Успішність проведення допиту передбачає відповідну підготовку. На думку М. І. Порубова, під підготовкою до допиту потрібно розуміти сукупність попередніх заходів з метою забезпечення результативності допиту, економії часу слідчого при повному забезпеченні процесуальних

гарантій прав особи [148, с. 74]. Сучасні дослідники цілком влучно висловлюються, що термін «допит» – це різновид опитувань, які орієнтовані на збір об'єктивної та неупередженої інформації в межах розслідування і здебільшого позначаються терміном «процесуальне інтерв'ю» [20, с. 22].

Незважаючи на достатню розробленість аналізованої проблеми, ми спробуємо з'ясувати та розглянути організаційно-тактичні особливості проведення допиту підозрюваного, потерпілого, свідків при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних зі зловживанням владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Треба акцентувати, що через специфіку кримінальних правопорушень, пов'язаних із розслідуванням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, та притягненням унаслідок його вчинення судді, на практиці виникають проблеми тактико-організаційного характеру при проведенні допиту саме цих категорій осіб.

Допит учасників досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі зловживанням владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, вирізняється тим, що суддя, представники сторін, адвокати, прокурори, інші особи, які брали участь у кримінальному провадженні, мають юридичну освіту і можуть як допомагати слідству, так і протидіяти йому. Така протидія може виявлятися у формі вказівки на право відмовитися давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, що закріплено в Конституції України (ст. 63) [215, с. 112].

Після початку досудового розслідування, за ознаками ст. 364 КК України, зазвичай першим проводиться допит потерпілого або заявника, якщо це різні особи (КПК України розмежовує цих учасників кримінального провадження), оскільки вони на момент виявлення ознак зловживання владою або службовим становищем суддею володіють найбільшим обсягом інформації про нього.

В ході аналізу кримінальних проваджень про зловживання владою або службовим становищем суддею, а також постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови досудове розслідування у 80% випадків розпочинається з ініціативи заявника (Додаток В). Тактика допиту заявника визначається під час висвітлення питання тактики допиту свідка. Проте слід наголосити, що у більшості випадків заявник у подальшому набуває процесуального статусу «потерпілий».

Отож найперше з'ясуємо тактику допиту потерпілого. Відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК України, потерпілим може бути як фізична, так і юридична особа. Якщо потерпілим є юридична особа, її права й інтереси реалізуються через представника. Представником юридичної особи може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 58 КПК України).

Тому під час допиту потерпілого в порядку ст. 224 КПК України необхідно з'ясувати такі обставини, як-от: 1) загальні обставини і дані щодо нього (якщо це юридична особа, то назва повна і коротка, організаційно-правова форма, форма власності, інформація про заснування юридичної особи та теперішній її стан, зокрема фінансовий, структура юридичної особи, юридична і фактична адреса місцезнаходження, вид діяльності тощо); 2) якщо є представник потерпілого, то ким він працює, на якій посаді і який період, що входить до його обов'язків, хто і на підставі чого уповноважив його представляти інтереси потерпілої юридичної особи тощо; 3) коли, хто, з якого приводу і за яких обставин звертався до суду; 4) хто виконував роль головуєчого та який був склад суду; 5) чи заявлялися відводи до складу суду або самовідводи; якщо так – то за яких обставин і які їхні наслідки; 6) що було предметом судового розгляду; 6) хто брав участь у судовому розгляді; 7) яким був обсяг судових дій; 8) які клопотання заявлялися до суду та який наслідок їхнього розгляду; 10) чи вимагав суддя безпосередньо або опосередковано неправомірну вигоду, якщо так – то в якій формі та чи

зверталися з цього приводу до правоохоронних органів; 11) які наслідки розгляду звернення в правоохоронні органи з приводу вимагання неправомірної вигоди суддею; 12) яке рішення прийнято за наслідком судового розгляду та яким чином було ознайомлено з ним; 13) в чому саме, на його думку, полягає неправосудність судового рішення та чим це обґрунтовується; 14) які збитки було спричинено в результаті прийняття судового рішення; 15) чи звертався зі скаргою про перегляд судового рішення, якщо так – то які наслідки такого розгляду; 16) чи відомі можливі сліди злочину (зокрема документи, що свідчать про підроблення, зловживання впливом, перевищення службових повноважень тощо), якщо так – то де вони знаходяться. Це є типовий, проте не вичерпний перелік обставин, які необхідно з'ясувати у потерпілого. Зважаючи на умови слідчої ситуації, слідчий повинен встановити інші такі обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Попри це, у разі початку досудового розслідування на підставі результатів ОРД, вважаємо за доцільне провести допит потерпілого після того, як буде вирішено питання про можливість вилучення всіх необхідних документів судової справи, що мають значення для кримінального провадження, і проведено таке вилучення.

Важливим джерелом здобуття доказів у кримінальних провадженнях про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя є показання свідків, котрі отримують в ході проведення допиту свідків.

Як справедливо аргументує О. Л. Мусієнко, значний обсяг інформації, що має значення для швидкого й ефективного розслідування, органи розслідування одержують саме від свідків. Значущість повідомлюваних свідками відомостей залежить від низки чинників, серед яких переважає бажання, продиктоване обов'язками громадянина припинити злочинну діяльність певних осіб. Саме ця обставина обумовлює важливість визначення груп свідків, їхньої спрямованості, потенційних можливостей для одержання даних, що сприяють

розслідуванню злочинів. Повідомлювана свідками інформація в загальному вигляді залежить від ступенів поінформованості останніх, однак у детальнішій градації – й від інших характеристик [126, с. 122].

Під час проведення допиту свідка важливим є використання тактичних прийомів. Власне вибір тактичних прийомів суттєво залежить від особливостей ситуації, що складається в ході допиту та характеру отримуваної інформації. Доречно погодитися з В. О. Коноваловою, яка запропонувала тактичні прийоми допиту свідків поділити на такі групи: прийоми актуалізації зображеного свідком; прийоми, що сприяють відтворенню (словесному) відомої свідкові події; прийоми, спрямовані на викриття брехні й установлення мотивів замовчування в показаннях свідка; прийоми, спрямовані на встановлення помилок у свідченнях та їх усунення [94, с. 73]. Уміле застосування перелічених тактичних прийомів допоможе слідчому одержати потрібну інформацію й приховати обсяг своєї поінформованості.

Найчастіше свідкам пропонується спочатку розповісти все, що їм відомо про злочин. Після вільної розповіді слідчий ставить потрібні запитання.

У разі якщо свідок дає неправдиві показання або замовчує деякі обставини вчинення зловживання владою чи службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, слідчому доцільно застосовувати такі тактичні прийоми, як постановка запитань, що деталізують і контролюють допит по епізодах; оголошення показань інших осіб; пред'явлення речових доказів тощо.

Керуючись наведеним, свідків зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя можна поділити на такі *категорії*:

1) особи, що звернулися зі заявою про факт вимагання неправомірної вигоди суддею;

2) особи, які брали участь у судовому розгляді і безпосередньо сприймали факт здійснення правосуддя;

3) особи, які не брали участі у судовому розгляді, проте яким відомі факти зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя;

4) особи, які встановили факти зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя;

5) особи, які є працівниками апарату суду й можуть підтвердити приналежність особи злочинця чи його охарактеризувати;

6) особи або працівники правоохоронного органу, які проводили оперативно-розшукові заходи або негласні слідчі (розшукові) дії з метою документування факту зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя;

7) особи, що залучалися до проведення процесуальних дій у рамках судового розгляду (поняті, працівники правоохоронних органів, спеціалісти, експерти тощо).

Розглядаючи першу категорію осіб, зауважимо, що заявником є фізична або юридична особа, яка звернулася зі заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим (ч. 1 ст. 60 КПК України). Їхні показання мають першочергове значення для встановлення документування факту отримання неправомірної вигоди суддею як мети зловживання владою або службовим становищем. Під час допиту цієї категорії потрібно з'ясувати: 1) статус особи заявника у судовому розгляді; 2) що є предметом судового розгляду, в якому вона бере участь; 3) кількість засідань, що відбувалися, та їхні результати; 4) за яких обставин йому стало відомо про факт вимагання суддею неправомірної вигоди; 5) відомості щодо предмета неправомірної вигоди; 6) які умови судді щодо передачі неправомірної вигоди та які дії суддя зобов'язується вчинити чи обмежитися у вчиненні; 7) до кого звернувся з цього приводу заявник.

За наслідками допиту цієї категорії свідків, слідчому потрібно детально перевірити показання свідка, зазвичай за допомогою проведення НСРД.

Наступні категорії осіб безпосередньо сприймали факт зловживання владою або службовим становищем суддею. Так, друга категорія свідків для нас має найбільше значення, оскільки саме їхні показання в деяких випадках можуть слугувати чи не найефективнішим джерелом доказів у заданій категорії кримінальних проваджень. До цієї категорії можна віднести свідків, які були присутніми під час судового розгляду, де було прийнято судове рішення. Наведемо запитання, які можна поставити до категорії таких свідків: 1. Коли і за яких обставин та в якому складі суду відбувався судовий розгляд? Чи здійснювалося фіксування судового розгляду? 2. В якому процесуальному статусі Ви брали участь в судовому засіданні? 3. Яким чином здійснювався Ваш виклик? 4. Чи знайомі Ви з потерпілим (підозрюваним)? 5. Прошу розповісти про обставини судового розгляду. 6. Чи відомо Вам про факти будь-якого конфлікту між підозрюваним та потерпілим? 7. Чи відомі Вам факти заявлення відводу судді (суддям)? 8. Якими були дії потерпілого? 9. Якими були дії підозрюваного?

Також до цієї категорії доречно віднести суддів у разі колегіального розгляду справи, які винесли окрему думку, а також присяжних у разі їхньої участі в судовому розгляді.

Особливістю допиту свідків, якими під час досудового розслідування розглядуваного нами виду кримінального правопорушення можуть бути судді чи присяжні, є те, що їх не можна допитувати як свідка про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення. Проте власне таким винятком вважається кримінальне провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали (п. 7 ч. 2 ст. 65 КПК України). На нашу думку, у зв'язку з прийняттям рішення Конституційним Судом про неконституційність ст. 375 КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за постановлення суддею завідомо неправосудного рішення, вироку, ухвали, постанови [179], законодавцеві слід внести відповідні зміни до п. 7 ч. 2 ст. 65 КПК України та викласти її у такій редакції: «судді та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті

питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо зловживання владою або службовим становищем суддею (присяжним) в ході прийняття судового рішення».

Третю категорію свідків становлять особи, яким якимось чином стали відомі факти зловживання владою або службовим становищем суддею під час прийняття судового рішення, або є представниками ЗМІ, що провадять власне журналістське розслідування. У разі якщо свідком є журналіст, то отримати показання від нього можна за його добровільної згоди. Без такої згоди він не може бути допитаний щодо відомостей, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації (п. 6 ч. 2 ст. 65 КПК України). Наведемо типові запитання до цієї категорії свідків: 1. Що Вам відомо з приводу здійснення судового розгляду конкретної справи? 2. Чи відомий Вам факт зловживання владою або службовим становищем суддею (присяжним) під час прийняття судового рішення? Якщо так, то звідки Ви дізналися про це? 3. Чи зверталися Ви до правоохоронних органів з цього приводу?

Четверта категорія свідків пов'язана зі службовими особами, які за допомогою своїх спеціальних правових знань встановлюють зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. До цієї категорії відносимо суддів, що здійснювали перегляд судового рішення у апеляційній чи касаційній інстанції, та представників Вищої ради правосуддя (далі – ВРП). Типові запитання слідчого до третьої категорії свідків: I. Якщо свідками є представники ВРП: 1. Хто звернувся зі скаргою до ВРП? Які обставини викладені у скарзі? 2. Чи були виявлені порушення під час судового розгляду? Чи містить судове рішення ознаки порушення правової процедури або кваліфікації? Якщо так, то в чому вони полягають? Які порушення у прийнятому судовому рішенні було виявлено? 3. Яким був розгляд і яке рішення прийнято членами ВРП? 4. Чи ініціювалося питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя? Якщо так, то яким був результат? II. Якщо свідками є судді, що

здійснювали перегляд судового рішення: 1. Хто звернувся з апеляційною (касаційною) скаргою? 2. Яким був перегляд судового рішення, чи були встановлені обставини незаконності, необґрунтованості чи невмотивованості? Якщо так, то які саме? 3. Яке рішення було винесено за наслідками розгляду скарги?

До свідків п'ятої категорії можуть належати секретар судового засідання, помічник судді, судовий розпорядник, голова апарату суду тощо.

Суть запитань до цієї категорії свідків полягає головно в їх участі у судовому розгляді справи та характеристиці підозрюваного (підозрюваних). Типовими запитаннями є такі: 1. Чи брали Ви участь у судовому розгляді конкретної судової справи? Якщо так, то в якому статусі та якими були Ваші функції? 2. Чи відбувалося фіксування судового розгляду? Якщо так, то яким чином? 3. Хто був присутнім під час судового розгляду? 4. Яке рішення було прийнято за результатами судового розгляду? Хто та яким чином з ним ознайомився? 5. Чи відомо Вам, що хтось відвідував суддю (суддів) перед початком судового розгляду? Якщо так, то чи відомо Вам з приводу чого? 6. Чи відомі Вам факти зловживання владою або службовим становищем під час здійснення правосуддя? Якщо так, то чим Ви їх обґрунтовуєте? 7. Чи повідомляли про цей факт когось? 8. Чи давав (давали) будь-яке розпорядження суддя (судді) щодо підготовки тексту судового рішення?

Шосту категорію свідків формують працівники правоохоронних органів, які проводили оперативно-розшукові заходи або негласні слідчі (розшукові) дії з метою документування факту зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. На нашу думку, їх слід допитувати із застосуванням заходів безпеки або з використанням можливості допиту слідчим суддею під час досудового розслідування, що передбачено ст. 225 КПК України.

Остання класифікаційна категорія свідків у кримінальному провадженні про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя відіграє в процесі доказування допоміжну

роль. Зокрема, віднесені до цієї групи особи внаслідок виконання своїх службових функцій чи громадського обов'язку в ході допиту можуть засвідчити перебіг процесуальної дії під час судового розгляду, поведінку її учасників та інші особливості. Наведемо типові запитання до зазначеної категорії свідків: 1. Хто, коли та до якої саме процесуальної дії Вас залучав? 2. Яким був склад суду? 3. Що Вам стало відомо під час проведення процесуальної дії, до якої Вас було залучено? 4. Яким був перебіг процесуальної дії та якою була поведінка її учасників?

Назагал треба зауважити, що такий поділ є доволі умовним і на практиці виникають ситуації, де свідками можуть бути інші особи. Однак доречно наголосити, що слідчому бажано використовувати всі можливі тактичні прийоми з метою отримання позитивного результату в ході допиту [4, с. 367].

Запропоновані блоки запитань, які з'ясовуються під час допиту тієї чи іншої категорії свідків, мають орієнтовний характер і підлягають індивідуальному коригуванню залежно від ситуації, що складається.

Наступний етап розслідування зазначеної категорії злочинів також характеризується складністю та специфікою підготовки і проведення слідчих (розшукових) дій. Найбільш характерними для нього є такі слідчі (розшукові) дії, як обшук та допит підозрюваного.

Уже йшлося про те, що наступний етап розслідування розпочинається з моменту визначення статусу підозрюваного, тобто винесення та вручення повідомлення про підозру.

Отже, на відміну від показань потерпілого і свідка, показання підозрюваного – не тільки джерело доказів, а й засіб його захисту. Тактика допиту особи, котру підозрюють у вчиненні зловживання владою або службовим становищем, обумовлена певними чинниками: 1) щодо заданої особи зібрано докази, які дають підстави стверджувати про вчинення нею кримінального правопорушення; 2) підозрюваному повідомлено про підозру, і він, зіставляючи формулювання підозри і реальну подію кримінального правопорушення, може зробити висновок про те, якими доказами оперує

слідчий; 3) суддя в ході допиту може відтворювати «реальну картину» судового розгляду з обставинами справи та рішенням, що його прийняв.

До успішного проведення допиту слідчий мусить ретельно підготуватися, визначити місце й час допиту, зміст інформації та прийоми і засоби, за допомогою яких має намір його отримати, коло обставин, які хоче з'ясувати.

Попри те що допит є найпоширенішим способом отримання доказової інформації, ця слідча (розшукова) дія вважається однією з найскладніших. Складність допиту криється не тільки в тому, що слідчому у низці випадків протистоїть людина, що не бажає говорити правду і навіть взагалі не хоче давати показання, але і в тому, що показання людини, котра щиро прагне поінформувати слідчого про все відоме їй у справі, можуть припускати помилки, спотворення, вимисел, які в процесі допиту належить своєчасно виявити і врахувати при оцінці та використанні показань [15, с. 97]. Складність допиту досліджуваної категорії кримінальних правопорушень зумовлюється й тією обставиною, що суддя володіє високим рівнем юридичних знань і є фахівцем у різних галузях законодавства та якнайповніше обізнаний із обставинами судової справи.

Допит підозрюваного передбачає з'ясування широкого кола обставин. При підготовці до нього необхідні: а) аналіз зібраних на початковому етапі розслідування доказів; б) вивчення даних про особу підозрюваного; в) обрання прийомів допиту, визначення доказів, що можуть бути використані для викриття підозрюваного у разі заперечення ним винуватості; г) визначення учасників, яких слід залучити до проведення допиту, та засоби фіксування допиту; д) визначення кола питань.

Переконані, що підготовка до допиту повинна починатися з визначення його предмета. Під предметом допиту слід розуміти коло обставин, які стосуються події злочину: факти, що викривають чи виправдовують підозрюваного; наслідки злочинних дій; обставини, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення [32, с. 86]. В. Ю. Шепітько вважає, що

предметом допиту є коло тих обставин, які слідчий має намір з'ясувати шляхом допиту, це можуть бути будь-які обставини, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. До їхнього числа належать обставини, пов'язані зі самою подією злочину (його способом, місцем вчинення, часом, наслідками) [210, с. 53].

Узагальнюючи погляди науковців та виходячи зі завдань нашого дослідження, ми вважаємо, що предмет допиту підозрюваного у вчиненні зловживання владою або службового становища під час здійснення правосуддя зводиться до таких обставин, як-от: а) дані про підозрюваного: вік, стан здоров'я, освіта, «професійний шлях»; б) подія кримінального правопорушення: де, коли та яким способом суддю призначено до судового провадження, які обставини справи; яким чином та хто викликався у судові засідання; скільки разів тривало слухання і хто брав участь; яке було прийнято рішення, який предмет прийнятого рішення, чи мала місце підготовка до його прийняття та чи мало місце приховання його слідів; в) взаємовідносини підозрюваного з потерпілим: чи знайомі, як давно, характер знайомства; що відомо підозрюваному про потерпілого; г) мотив, мета й умисел на вчинення протиправних дій; оцінка підозрюваним своїх дій; що змусило його до прийняття такого рішення; які події передували прийняттю такого рішення; г) чи мав умисел на отримання неправомірної вигоди, якщо так, то в чому вона полягала; д) заподіяна шкода: чи усвідомлює характер шкоди, яку завдано в результаті прийнятого рішення; е) обставини, які пом'якшують і обтяжують відповідальність: чи визнає винуватість; чи перебував під час вчинення кримінального правопорушення в стані алкогольного, наркотичного або іншого сп'яніння; чи одружений; чи має на утриманні малолітніх, неповнолітніх дітей, осіб похилого віку.

Визначивши предмет допиту, відповідно і завдання допиту, після цього здійснюють безпосередню реалізацію поставлених завдань. У криміналістичній науці етап безпосереднього проведення допиту традиційно поділяють на чотири

стадії: 1) встановлення психологічного контакту; 2) вільна розповідь; 3) постановка запитань; 4) ознайомлення допитуваного з протоколом і записом показань [104, с. 452]. Зважаючи на прихований характер кримінальних правопорушень, що нами розглядаються, важливим завданням під час допиту є викриття неправди.

Заразом необхідно з'ясувати, чи знайомий, якщо так, то з якого часу, підозрюваний з потерпілим, яким є характер їхніх стосунків. Зміст подальших питань залежатиме від відповідей на ці основні запитання. Як правило, підозрюваний суддя у вчиненні зловживання владою або службовим становищем заперечує такий факт.

Аналіз кримінальних проваджень про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя свідчить про те, що в більшості (62,7 %) випадків підозрювані не визнають винуватість під час допиту підозрюваного та подекуди намагаються будь-яким чином «пом'якшити» вчинене ними діяння. У слідчій практиці вироблено кілька ознак, завдяки яким можна припустити, що підозрюваний дає неправдиві показання: а) психофізичні реакції допитуваного на окремі питання – блідість, почервоніння обличчя, невиправдані паузи при відповідях; б) емоційна блідість показань (відсутнє емоційне ставлення допитуваного до події); в) відхід від теми; допитуваний цілеспрямовано уникає дачі відповідей на запитання слідчого, що стосуються певної теми; г) «в'язкість» у темі; цей симптом прямо протилежний попередньому. Підозрюваний не може «піти» від події та її обставин, знову і знову до них повертається [7, с. 110–112]. Проте слід врахувати ту обставину, що допитуваний володіє знаннями з юриспруденції, має значний юридичний досвід і йому найбільше знайома обстановка прийнятого ним рішення. Тому, у разі прийняття остаточного судового рішення акцент допиту підозрюваного слід ставити на тому, чим обґрунтовує підозрюваний прийняте ним судове рішення, позаяк кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст.

364 КК України, здебільшого характеризується протидією, котра виходить головно від підозрюваного через його особливий процесуальний статус.

Що ж до можливої тактики проведення допиту підозрюваного, то існує три основні методи [142, с. 9]. Перший – м'який, що передбачає такі прийоми, як терплячі бесіди на абстрактні теми, звернення до здорового глузду допитуваної особи, аналіз ситуації, що склалася, та можливих перспектив [130, с. 161]. Другий – жорсткий безперервний пресинг, за допомогою викриття підозрюваного фактами, викриття брехні, пред'явлення доказів, які викривають злочинця, ознайомлення з висновками експертиз, що викривають його у вчиненні злочину. Докази вини підозрюваного при цьому повинні пред'являтися в сукупності. Третій – поперемінне варіювання можливостями того чи іншого методу (розумне інтерпретування того, що зазвичай називається «батіг і пряник») [200, с. 138].

Яку б тактику не обрав слідчий для успішного проведення допиту, неодмінним вважається встановлення психологічного контакту між допитуваним та слідчим. На думку О. А. Воробйова, встановлення психологічного контакту під час допиту – це створення атмосфери та сприятливих взаємин між слідчим і допитуваним, що стає фактором професійно-психологічного впливу на допитуваного і сприяє вирішенню завдань цієї слідчої дії [56, с. 112].

Після встановлення психологічного контакту підозрюваному пропонується викласти інформацію щодо предмета допиту у вільній розповіді. Лише після цього слідчий переходить до постановки запитань.

Під час допиту підозрюваного слідчий повинен:

а) не поспішати з пред'явленням доказів, а спочатку максимально використовувати стадію вільного оповідання, дати допитуваному можливість видати деяку інформацію самому;

б) заздалегідь оцінити кожен із наявних доказів, спробувати передбачити ті аргументи, які допитуваний може заявити при використанні доказів;

в) перед пред'явленням доказів передбачити таке їх поєднання, яке було б несподіваним для підозрюваного і його захисника;

г) мати достатній запас доказів на той випадок, якщо перша спроба отримати правдиві свідчення виявиться безрезультатною;

г) не демонструвати в процесі допиту особливу зацікавленість у зізнаннях допитуваного.

Тактично правильним буде поступове підведення допитуваного до думки про необхідність самому правдиво розповісти про те, що трапилося, шляхом різних тактичних прийомів [200, с. 155].

При допитах, що проводяться з підозрюваним, під час досудового розслідування кримінального провадження, передбаченого ст. 364 КК України, який заперечує свою винуватість, доцільно застосування тактичних комбінацій. Криміналістичні дослідження дають підставу розглядати тактичну комбінацію як поєднання декількох тактичних прийомів у рамках однієї чи різних слідчих (розшукових) дій, які спрямовані на встановлення однієї обставини чи рішення тактичного завдання». Дуже ефективною може виявитися комбінація, що передбачає пред'явлення підозрюваному доказів його вини «за наростаючою силою». Спочатку пред'являються й аналізуються докази, що спростовують твердження самого підозрюваного [227, с. 17]. Наприклад, якщо він заявляє, що в той час, коли відбувалося судове засідання, на якому було прийняте судове рішення, потерпілий перебував у залі судових засідань, пред'являються показання потерпілого, який заперечує цей факт. Після цього пред'являються й аналізуються з його участю докази, що підтверджують, що судового засідання насправді не відбувалося (показання свідків, огляд документів тощо). Після цього слідчий роз'яснює підозрюваному невтішну перспективу, що реально може скластися для нього в разі відмови від співпраці зі слідством.

Крім цього, існують тактичні комбінації, напрямлені на створення у винного уявлення, що інші співучасники злочину вже зізналися. Таку тактичну комбінацію доцільно застосовувати під час встановлення підозрюваних у вчиненні зловживання владою або службовим становищем

суддею в процесі здійснення правосуддя у разі колегіального розгляду справи. Наприклад, двоє співучасників-суддів допитуються по черзі. При введенні другого підозрюваного до кабінету слідчий дякує допитаному за допомогу, надану слідству. Другий співучасник, зрозумівши, що його попередник визнав свою провину, зізнається у вчиненні кримінального правопорушення [200, с. 140].

На практиці часто виникає ситуація, коли підозрюваний відмовляється від дачі показань (36,5 %) (Додаток В), у такому разі слідчий повинен протидіяти цьому. Тактичними прийомами в такому випадку є: постановка питань, спрямованих на виявлення мотивів відмови від показань; роз'яснення підозрюваному, що мовчання для нього є не вигідним (не буде встановлено обставин, які пом'якшують провину); ознайомлення його з показаннями співучасників, якщо вони підтверджують його участь у вчиненні злочину, та ін. У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана зупинити допит, одразу після отримання такої заяви.

На основі узагальнення анкетування практиків доходимо висновку, що найефективнішими тактичними прийомами допиту підозрюваного за фактом зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя є: а) переконання в безглузді наданих неправдивих показань та безперспективності заперечень (60%); б) прояв розуміння ситуації, в якій опинився допитуваний (6,6 %); в) несподіване пред'явлення допитуваному доказів (13,3 %); г) використання суперечностей у показаннях підозрюваного або з іншими доказами (20 %) (Додаток Б).

Проводячи допит підозрюваного за участі захисника, рекомендується: а) не втрачати ініціативи керування допитом; б) контролювати поведінку адвоката (словесні і жестові підказки підзахисному); в) аналізувати його вчинки з метою з'ясування, на що саме прореагував адвокат і як конкретно (усміхнувся, засмутився), що за цим стоїть – допущена слідчим помилка або вдалий хід, тобто оцінка тактики, яка використовується, і послідовність

внесення до неї змін; г) детально фіксувати все, що характеризує участь адвоката у допиті (коли, у зв'язку з чим було заявлено клопотання, яке саме і після чого було поставлено запитання, які конкретно були підказки підзахисному тощо) [36, с. 76–77].

На заключному етапі слідчий здійснює фіксацію результатів допиту. На практиці вона відбувається шляхом складання протоколу допиту та/або застосування фотозйомки, аудіо- та/або відеозапису. Тобто протокол допиту повинен вестися в будь-якому разі, однак якщо застосовується безперервний аудіо чи відеозапис процесуальної дії, то безпосередні показання можуть не заноситися до протоколу. На наш погляд, відео- чи аудіозапис допиту підозрюваного під час досудового розслідування може бути корисним для ефективності судового розгляду, адже підозрюваний може заперечувати показання, надані ним під час досудового розслідування, а також стверджувати, що на нього чинився тиск з боку слідчого. Тому запис зайвий раз підтверджуватиме відсутність такого тиску.

Далі слід розглянути особливості проведення обшуку у кримінальних провадженнях про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, оскільки він пов'язаний із посяганням на певну таємницю. Тож доречно вважати, що зал судових засідань, нарадча кімната чи бодай кабінет судді дійсно є приміщенням недоторканим, проте не треба сприймати їх абсолютно засекреченими.

Обшук – це слідча (розшукова) дія, змістом якої є примусове обстеження будівель, приміщень і споруд, ділянок місцевості, інших сховищ, які знаходяться у володінні осіб, та окремих фізичних осіб, спрямована на виявлення та фіксацію відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення з метою отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні шляхом відшукування й вилучення матеріальних об'єктів (знарядь кримінального правопорушення, майна, яке було здобуте злочинним шляхом, живих людей і тварин, трупів людей і тварин, біологічних об'єктів, слідів різноманітного

походження, документів, тощо) [184, с. 106]. Отож фактичною підставою проведення обшуку є наявність достатніх даних, завдяки яким можна вважати, що у певному місці або в певної особи є певна річ або предмет, які мають значення для розслідування, або переховується особа, яка вчинила злочин. Юридичною підставою проведення обшуку є ухвала слідчого судді чи суду. Метою проведення обшуку у кримінальних провадженнях про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя є виявлення та фіксація відомостей, що можуть вказувати на обставини вчинення злочину у формі отримання неправомірної вигоди, постановлення судового рішення з ознаками незаконності, невмотивованості чи необґрунтованості.

Обшук – це раптова слідча (розшукова) дія і для слідчого, і для підозрюваних. Та з аналізу криміналістичної літератури випливає, що більшість науковців виокремлюють організаційно-тактичні засади проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи за трьома етапами: 1) підготовчим, що передбачає відповідну підготовку до проведення обшуку; 2) робочим етапом обшуку; 3) заключним етапом, що передбачає фіксацію перебігу та результатів обшуку.

В ході вивчення судової практики у кримінальних провадженнях про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя встановлено, що приміщеннями, де проводяться обшуки, зазвичай є: приміщення кабінету судді та приміщення залу судових засідань – 50%; місце проживання підозрюваного – 25%; інше (господарські приміщення іншого володіння особи, інше володіння судді) – 25% (Додаток Б).

Зазвичай проведення обшуку в процесі розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя характеризується раптовістю його проведення. Так, В. П. Бахін, В. С. Кузьмічов та Є. Д. Лук'янчиков застерігають, що для реалізації фактора раптовості актуальною є певна закономірність, суть якої полягає в тому, що ефективність раптовості обмежена часом, необхідним для перебудови

особою власних дій та намірів, вибором засобів і способів протидії раптовості, після чого раптовість перестає діяти [13, с. 23]. А тому погана підготовка може призвести до безсистемного пошуку, нескоординованості дій та згодом до отримання негативного результату.

Імпонує думка А. О. Нечваль, яка вважає, що підготовка розпочинається саме з моменту виникнення необхідності отримання відомостей, що мають значення для кримінального провадження. Проведення обшуку в житлі та іншому володінні особи охоплює певні заходи: визначення мети й завдань слідчої (розшукової) дії; вивчення матеріалів кримінального провадження; підготовку клопотання про проведення обшуку й отримання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук; визначення учасників слідчої (розшукової) дії та формування слідчо-оперативної групи; підготовку технічних засобів, зокрема засобів відеозапису; проведення робочих нарад з метою розподілу обов'язків між членами слідчо-оперативної групи; складення плану проведення слідчої (розшукової) дії; прибуття до місця проведення обшуку [128, с. 83].

Досягнення перелічених завдань обумовлено рівнем підготовчих дій до обшуку. Під час цього процесу його учасники мають бути ознайомлені з метою обшуку, виглядом розшукуваних предметів, документів, або їх приблизними ознаками.

До речі, відсутність вказівки в клопотанні на конкретну мету обшуку Європейський суд з прав людини розглядає як порушення ст. 6 Конвенції з прав людини. Скажімо, у справі «Смирнови проти Росії» від 7 липня 2007 р. суд констатував, що, зважаючи на невизначеність формулювань постанови, працівники правоохоронних органів на власний розсуд визначили предмети, які підлягали вилученню. Постанова про проведення обшуку не містила відомостей про кримінальну справу та мету обшуку [178].

В ході нашого опитування практиків з'ясовано, що найбільшу складність під час проведення досудового розслідування за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України,

вчиненого суддею, становить обшук – 53,3 %; найбільші труднощі виникають при формуванні клопотання про обшук та отримання дозволу на його проведення – 62,5 % (Додаток Б); найбільші труднощі викликає формулювання переліку індивідуальних або родових ознак речей, документів, іншого майна, яке планують відшукати, а також обґрунтування їхнього зв'язку з учиненим кримінальним правопорушенням (п. 7 ч. 3 ст. 234 КПК України). Спробуємо розібратися у наведеній ситуації та відшукати шляхи виходу з неї.

Отже, клопотання про проведення обшуку за ознаками зловживання владою або службовим становищем суддею повинно складатися Генеральним прокурором або його заступником, керівником регіональної прокуратури або його заступником (ч. 9 ст. 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»).

У частині змін до Закону України «Про прокуратуру» від 19 вересня 2019 р. регіональні прокуратури були замінені обласними [153]. З огляду на це пропонуємо ч. 9 ст. 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» викласти наступним чином: «Проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих (*розшукових*) дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника *обласної* прокуратури або його заступника».

Клопотання про проведення обшуку скеровується за місцем проведення досудового розслідування, якщо воно здійснюється слідчими ДБР, а в разі проведення досудового розслідування детективами НАБУ його потрібно скеровувати для розгляду до Вищого антикорупційного суду. За даними статистики за період 2019 – перше півріччя 2020 р. ВАКСУ розглянуто 931 клопотання про проведення обшуку, з яких 677 задоволено [156].

Обшук у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії, на нашу думку, слід класифікувати як планований, тобто такий, що планується слідчим заздалегідь, та раптовий, що проводиться невідкладно, одразу після

отримання суддею неправомірної вигоди, сюди також відносимо обшук особи у разі проведення затримання.

Згідно з ч. 10 ст. 236 КПК України, обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксують за допомогою аудіо- та відеозапису. Тому перед початком обшуку в житлі та іншому володінні особи слідчий вживає заходів для належного технічного забезпечення відеозапису процесуальної дії: визначається зі засобом фіксації, перевіряє заряд акумулятора (за потреби готує портативні зарядні пристрої), налаштовує електронні носії інформації залежно від обсягу пам'яті тощо. Що стосується обшуку особи в ході проведення затримання, то, на наше переконання, він обов'язково мусить фіксуватися за допомогою відеозйомки.

Отож у разі проведення раптового обшуку особи слідчий, підготувавшись до його проведення, повинен отримати постанову прокурора на проведення освідування з метою отримання слідів неправомірної вигоди на тілі чи одязі підозрюваного. Після отримання неправомірної вигоди, яку контролювали за допомогою НСРД, проводиться обшук особи, під час затримання в присутності не менше двох понятих, оглядається вміст одягу чи окремих предметів одягу на особі задля одержання даних щодо неправомірної вигоди. Після закінчення обшуку особи проводять освідування з метою встановлення наявності чи відсутності слідів кримінального правопорушення на тілі освідуваного для з'ясування обставин вчиненого кримінального правопорушення.

На думку А. І. Кунтія, освідування виступає самостійною слідчою (розшуковою) дією, різновидом слідчого огляду і є оглядом живих осіб для вирішення питань, що мають значення для кримінального провадження [113, с. 126–127]. Науковець передбачив законодавче внесення змін з приводу того, що під час освідування дозволяється оглядати одяг особи з метою досягнення завдань освідування. Вважаємо цю наукову позицію особливо важливою для формування основ методики розслідування

зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

Таким чином, з розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя встановлено, що переважно освідування є різновидом слідчих (розшукових) дій і проводиться з підозрюваним для фіксування на його тілі чи одязі слідів кримінального правопорушення у виді отримання неправомірної вигоди.

Повертаючись до питання проведення заздалегідь спланованого обшуку, підсумовуємо, що його успіх залежить від ступеня підготовки слідчого, правильного визначення об'єктів та ділянок, які підлягають обстеженню, точного визначення об'єктів, які підлягають пошуку та вилученню, законності оформлення й фіксації результатів обшуку.

Аналіз літератури та матеріалів кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення досліджуваної категорії свідчить про те, що на підготовчому етапі обшуку в приміщенні (яке у нашому випадку буде заздалегідь спланованим) слідчому доцільно здійснити такі заходи:

1. Визначити місцезнаходження та планування приміщення, яке має бути обшукане. З'ясувати характер охорони об'єкта, місце розташування камер відеоспостереження, визначити шляхи можливого відходу злочинців.

2. Встановити, які засоби зв'язку та ЕОМ знаходяться у приміщенні, де планується обшук.

3. Запросити понятих та спеціалістів, які мають достатні знання, уміння, навички для надання дієвої допомоги слідчому у підготовці та під час проведення обшуку, та провести з ними інструктаж із постановкою конкретних персональних завдань. Для таких цілей універсальними вважаються працівники оперативних підрозділів, криміналісти, спеціалісти в галузі цифрових засобів зв'язку та комп'ютерної техніки.

4. Визначити дату, час, місце проведення обшуку, його тривалість, а також заходи, спрямовані на забезпечення його оперативності та

конфіденційності. Сприятливою є ситуація відсутності підозрюваного на місці обшуку. Ця обставина дає змогу виключити активну протидію з його боку й надає можливість слідчому швидко виявити та грамотно вилучити об'єкти пошуку. Присутність на місці обшуку працівників суду формує у них певне негативне ставлення до підозрюваного і до вчиненого діяння. Ця обставина може бути використана для визначення тактики проведення наступних слідчих (розшукових) дій, зокрема, допитів свідків.

Проведення обшуку мінімізує негативні ризики у випадку ретельного планування, а саме: наявності достатніх підстав вважати, що саме в цьому місці можуть бути докази, знаходитись особи, які причетні до злочинної діяльності, що саме в цей час вони можуть там перебувати. Доцільним вважається одержання точної адреси суду, плану як будівлі в цілому, так і окремого суддівського кабінету (кількість виходів, вікон, вентиляційних люків, шахт, балконів, пожежних сходів тощо). Зазвичай суди мають високий рівень охорони (судову охорону), що мусить бути враховано слідчим при визначенні кількості осіб, які братимуть участь в обшуку та забезпечуватимуть охорону, а також при забезпеченні взаємодії з іншими підрозділами правоохоронних органів. Під час обшуку вилучається суддівська документація (судова справа, в якій винесено незаконне судове рішення), журнал судового засідання, готівкові кошти (якщо є інформація щодо отримання суддею неправомірної вигоди за постановлення судового рішення). Особливо обережними необхідно бути під час вилучення комп'ютерної техніки.

З метою уникнення розголошення інформації співробітниками суду доречним є блокування зв'язку, попереднє відключення електропостачання. Для успішного проведення обшуку суттєвою видається пильність. Складна психологічна атмосфера обшуку, серйозні несприятливі наслідки для підозрюваних можуть підштовхнути їх або інших осіб до хитрощів, провокацій тощо [205, с. 167].

Тому під час здійснення підготовчих дій до проведення обшуку в приміщенні кабінету судді чи зали судових засідань слід з'ясувати розпорядок роботи судді та зали судових засідань з метою неперешкоджання

здійсненню правосуддя, оскільки в залі судових засідань може проводитися судові засідання і суддя, що його проводить, може трактувати процесуальну дію як перешкоджання здійсненню правосуддя. Також знання розпорядку судді може послужити тактичною операцією для того, щоби потрапити до приміщення суду. Адже зазвичай працівники судової охорони запитують відвідувачів суду, з якою метою і до якого судді йдуть особи. У разі якщо судові охоронці перешкоджатимуть працівникам, що прийшли виконувати ухвалу про проведення обшуку, може виникнути загроза втрати слідів кримінального правопорушення або знищення доказів.

Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора, що може бути проведено обшук осіб, які перебувають у житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження, – обшук особи мають проводити особи тієї самої статі, що й обшукувана особа (ч. 5 ст. 236 КПК України).

Ефективність обшуку забезпечується несподіваністю його проведення, застосуванням комплексу тактичних прийомів, описаних у криміналістичній літературі [116, с. 61], відповідних технічних засобів, що використовуються для фіксації ходу і результатів обшуку, пошуку захованих предметів.

У процесі проведення обшуку слід дотримуватися загальних тактичних вимог, розроблених наукою криміналістикою, таких як: раптовість, планомірність, послідовність, використання криміналістичної техніки.

У більшості випадків, відповідно до вивчених матеріалів кримінальних проваджень, основними об'єктами пошуку були грошові кошти – 37,5%; документи – 37,5%; обладнання і технічні засоби (комп'ютери, листи, розписки, засоби підробки документів тощо) – 12,5%; інше – 12,5% (Додаток В).

Документи визнаються важливою групою об'єктів пошуку під час вчинення злочинів «інтелектуального» характеру. Провідна роль, яка надається документам у всіх сферах функціонування суспільства, обумовлює

багатоманіття видів документів, кожен з яких має свою специфіку у закріпленні та передачі інформації [151, с.15].

На нашу думку, при проведенні обшуку у кримінальних провадженнях про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя особливого значення набуває виявлення грошей та інших цінностей, одержаних як предмет неправомірної вигоди, а також судових рішень у паперовому вигляді чи рішень на цифрових носіях інформації, що були винесені з порушенням засади законності. Для розв'язання цієї проблеми обшук, як правило, поєднують з накладенням арешту на майно зі складанням його опису. Тому після проведення обшуку майно, що було вилучено під час цього, підлягає огляду і подальшому вирішенню його долі як речового доказу. У разі потреби на нього може бути накладено захід забезпечення у виді арешту. Тому слідчий за погодженням із прокурором чи прокурор у рамках кримінального провадження звертається до слідчого судді з умотивованим клопотанням про арешт майна з детальним його переліком у клопотанні, після чого слідчий суддя своєю ухвалою задовольняє, частково задовольняє таке клопотання чи відмовляє в його задоволенні.

В окремих випадках під час розслідування висвітлюваного нами виду кримінального правопорушення виникає потреба проведення обшуку в юристів (адвокатів), які були свідомо залучені до злочинної діяльності або неусвідомлено сприяли їй. У такому разі варто враховувати особливості цієї слідчої (розшукової) дії, передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». У випадку проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, що завчасно повідомляється про проведення такої процесуальної дії. Представнику ради адвокатів регіону надається право ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення стосовно порядку проведення процесуальних дій, що зазначаються у протоколі. Неявка представника ради адвокатів регіону за умови завчасного повідомлення

ради адвокатів регіону не перешкоджає проведенню відповідної процесуальної дії [152]. Таке законодавче положення підтверджується нормами міжнародного права. Так, у рішенні ЄСПЛ «Головань проти України» зазначено, що обшук приміщення адвокатів повинен підлягати особливо ретельному розгляду. Відповідні гарантії, такі як присутність та дійова участь незалежного спостерігача, завжди мають бути доступними під час обшуку офісу адвоката для забезпечення того, щоб матеріал, який захищається адвокатською таємницею, не було вилучено. Суд вважає, що такий спостерігач мусить мати обов'язкову юридичну кваліфікацію, щоби фактично брати участь у процесі. Крім того, він також повинен бути зв'язаний адвокатською таємницею, щоб гарантувати захист конфіденційного матеріалу та прав третіх осіб. Зрештою, спостерігач має бути наділений необхідними повноваженнями, аби бути спроможним запобігти під час аналізованого процесу будь-якому можливому втручанням в адвокатську таємницю [176].

Результати проведення обшуку фіксують у протоколі, до якого додатково можуть приєднуватись: 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; 3) стенограма, відеозапис процесуальної дії; 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Таким чином, обшук є важливим засобом встановлення фактичних обставин вчинення постановлення завідомо неправосудного судового рішення. Ця процесуальна дія носить яскравий пошуковий характер та спрямована на виявлення, закріплення матеріальних відображень злочинної діяльності. Тому дотримання вищенаведених рекомендацій надасть можливість слідчим органам вилучити та правильно процесуально закріпити сліди злочинної діяльності, інші речові докази, документи, що мають значення для розслідування цієї категорії кримінальних проваджень.

3.3. Використання спеціальних знань у рамках розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя

Значну роль у доказуванні обставин зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя відіграє використання спеціальних знань у процесі розслідування. Аналіз кримінальних проваджень засвідчує, що для слідчих загалом не зовсім уніфікованим залишається комплекс призначення типових видів судових експертиз під час розслідування розглядуваного нами виду кримінального правопорушення як засобів доказування обставин учинення злочину. Не завжди проводиться розмежування між експертизами та консультаціями спеціаліста. Значною мірою це обумовлено недостатньою теоретичною розробкою проблем використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти правосуддя, зокрема й кримінального правопорушення щодо зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

У науці кримінального процесу судова експертиза позиціонується як один із способів використання спеціальних знань у судочинстві. Слідчий як експерта може викликати будь-яку особу, котра має необхідні для дачі висновку знання, тому він сам повинен вивчати компетентність експерта, роз'яснити йому його права й обов'язки. Через це видається неправомірною практика покладення обов'язку проведення експертизи на юридичну особу чи визначення керівниками експертних служб без відома слідчого персональних суб'єктів майбутнього експертного дослідження [161, с. 86–87].

До речі, в КПК України наразі відсутнє поняття «спеціальні знання», що дає підстави науковцям вільно трактувати це поняття. Так, ще А. А. Ейсманом висунуто гіпотезу про те, що під ними слід розуміти знання не загальновідомі, на загальнодоступні, що не мають масового поширення, а відомі певному колу людей [223, с. 91]. В. В. Ціркаль та М. І. Сорокотягіна вважали це поняття як знання та практичний досвід у певній сфері наук, мистецтва, техніки,

ремісництва, отримані в результаті спеціальної підготовки та необхідні для всебічного й об'єктивного встановлення всіх обставин, що входять до предмета доказування у кримінальній справі [201, с. 44; 175, с. 23]. Ми погоджуємося з думкою, що спеціальні знання – це система теоретичних знань і практичних навичок у галузі конкретної науки чи техніки, мистецтва, що набуті шляхом спеціальної підготовки або професійного досвіду та використовуються у процесуальних і непроцесуальних формах [64, с. 123].

Стосовно розглянутих кримінальних правопорушень доречно вказати, що спеціальні знання реалізуються у трьох аспектах – це:

- 1) консультації спеціалістів в тій чи іншій галузі;
- 2) участь спеціалістів у проведенні окремих процесуальних дій;
- 3) проведення судових експертиз.

Пропонуємо детальніший їх огляд в руслі досліджуваних нами кримінальних правопорушень.

1. *Консультації спеціалістів у тій чи іншій галузі.* Відповідно до проведеного нами анкетування слідчих, 74,1% опитаних вказали, що регулярно консультуються з фахівцями з питань, що виникають під час розслідування аналізованих злочинів; 20,2% за консультаціями звертаються періодично; 6,7% респондентів повідомили, що такої потреби в них не виникало (Додаток Б).

На нашу думку, основною перевагою консультацій спеціаліста є те, що слідчий без втрати часу може отримати розгорнуті і компетентні відповіді на поставлені запитання, які мають спеціальний характер. Попри те що самі консультації не є джерелами доказів, вони допомагають отримати правильне уявлення про вчинене кримінальне правопорушення, дати кваліфіковану оцінку зібраним доказам.

Слід зауважити, що спеціаліст та експерт у кримінальному провадженні залучаються за необхідності використання їх спеціальних знань. Однак знання і навички спеціаліста використовуються лише для надання допомоги в безпосередньому виявленні, закріпленні та вилученні

доказів, застосуванні технічних засобів під час проведення процесуальних дій. Спеціаліст вправі давати пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають під час провадження слідчих (розшукових) дій або під час судового розгляду, про що зазначено в ч. 2 ст. 71 КПК України. Результати його діяльності відображаються в протоколі слідчої (розшукової) дії, а також у додатках до них у вигляді складених планів, схем, діаграм, графіків тощо.

Консультації спеціалістів під час розслідування зловживання владою або службовим становищем зазвичай можуть полягати у: 1) наданні висновку з питань права; 2) консультації щодо порядку проведення окремих процесуальних дій.

Щодо першої позиції, то, на думку Ю. Г. Плесовських, у юриста можуть виникнути проблеми з тлумаченням тих чи інших правових норм. Безумовно, вчений-юрист з високою кваліфікацією протягом тривалого часу детально вивчає відповідну сферу законодавства, знає її дещо досконаліше порівняно зі слідчим чи суддею, внаслідок чого цілком можливо у такої особи отримати консультацію. Водночас виникає логічне запитання: навіщо для цього призначати «правову судову експертизу», призначення і проведення якої суперечить змісту сучасного законодавства [143, с. 34].

На думку Ю. Г. Корухова, експертиза з питань права можлива тільки у практиці Конституційного Суду. Правильне самостійне тлумачення і застосування норм права становить вагомий частку діяльності слідчих, прокурорів, суддів. Застосування законодавчих норм має базуватися як на їхніх правових знаннях, так і на колективному досвіді, котрий узагальнюють у слідчій і судовій практиці [96, с. 39].

Наближеним до цього твердження є нещодавно опублікований науковий висновок щодо відсторонення з посади судді Конституційного Суду України у кримінальному провадженні [51].

Друга форма може мати вияв, до прикладу, у консультуванні зі спеціалістом для складання плану слідчої (розшукової) дії, такої як допит

підозрюваного чи свідка під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя.

З огляду на це вважаємо, що під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя, зважаючи на широкий спектр правових питань, що охоплюються злочином, слідчі можуть отримувати консультації спеціалістів, котрі володіють глибокими знаннями у різних галузях права. Однак при цьому спеціалісти не повинні давати оцінку юридичним фактам, оскільки оцінка обставин і застосування норм права під час досудового розслідування належить до виняткової компетенції слідчого, прокурора. Отримана ж консультація дасть відповіді на питання, що цікавлять слідчого, натомість він одержить можливість скласти цілісне уявлення про результати перевірки доказів, вирішити наявні сумніви.

2. Залучення спеціалістів до проведення окремих процесуальних дій.

Ми схильні вважати, що головна мета залучення спеціаліста – розширити практичні можливості слідчого, прокурора у виявленні, вилученні і фіксації доказів під час провадження процесуальних дій задля встановлення істини у кримінальному провадженні[1, с. 2623].

Варто зауважити, що такими діями можуть бути як заходи забезпечення кримінального провадження, так і слідчі (розшукові), зокрема негласні, дії.

До прикладу, відповідно до пп. 4.11–4.13 Інструкції з організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, прокурор або слідчий за його вказівкою досліджує отриману в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій інформацію. У разі потреби залучається спеціаліст (ст.ст. 36, 266 КПК України). Спеціаліст, який бере участь у дослідженні матеріалів про результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії і, таким чином, отримує доступ до державної таємниці (ст. 27 Закону України «Про державну таємницю»), повинен мати допуск до державної таємниці відповідної форми. Як спеціаліст може бути запрошений співробітник (працівник) органу, якому слідчим доручено проведення негласної слідчої (розшукової) дії, який володіє

спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації слідчому, прокурору в ході дослідження матеріалів про результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії [155].

Завдяки аналізу матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії зроблено висновок про те, що найчастіше спеціалісти брали участь у таких процесуальних діях, як огляд (зокрема огляд місця події, огляд документів) – 76 %; тимчасовий доступ до речей і документів – 34 %. Це означає, що від методично грамотної проведеної роботи з пошуку, вилучення, огляду й аналізу документів, залежатиме процес доказування під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження досліджуваної категорії.

Доцільним також вважається залучення спеціаліста-почеркознавця в разі отримання зразків почерку і підписів з метою подальшого проведення почеркознавчої експертизи. Тому буває важливо встановити, хто підписав документ, що досліджується слідчим. Зауважимо, що деякі записи до документа можуть також вноситися задля приховування слідів злочину, причому різні виправлення і дописки знаходять своє відображення не тільки в судових рішеннях, які безпосередньо вказують на вчинення злочину (наприклад, вирок, ухвала, постанова тощо), а й у тих, які мають опосередкований стосунок до прийнятого рішення (журнал судового засідання, книга вхідної-вихідної кореспонденції суду і т. ін.). Звісно, участь спеціаліста-почеркознавця в огляді документів теж допоможе встановити документи, орієнтовно підписані однією посадовою особою, а також ознаки, що свідчать про підробку підпису чи печатки. В процесі огляду спеціаліст може їх класифікувати на відповідні групи для оптимізації процесу порівняльного аналізу, який проводитиметься в ході експертного дослідження.

Крім того, як було сказано, стосовно суддів, які отримують неправомірну винагороду, проводиться тактична операція «Затримання на місці злочину». Вона передбачає, що предмет неправомірної вигоди обробляється спеціальною люмінесцентною речовиною, що дає змогу

зафіксувати його переміщення. Отож, коли особа здійснює дії, спрямовані на отримання предмета неправомірної вигоди (розкриває упаковку, перераховує кошти і т. д.), на її тілі, одязі, предметах інтер'єру (столі, стільцях, папці з документами тощо) залишаються сліди від такої речовини. З огляду на це участь спеціаліста спрямовується на те, щоби зробити змиви на ватний тампон з рук одержувача, вилучити відповідні предмети, одяг, що контактував з позначеною неправомірною вигодою. Гадаємо, що в цьому випадку участь фахівця є абсолютно виправданою, оскільки залишені сліди люмінесцентної речовини, якою оброблявся предмет неправомірної вигоди, свідчать про його отримання. Через важливість такого факту для розслідування, дії з вилучення, змивання повинні проводитися спеціально обізнаними особами. Одночасно завдання спеціаліста також спрямовані на встановлення всіх об'єктів, на яких ця речовина могла зафіксуватися, з метою їх подальшого вилучення та направлення на хімічну експертизу. Отже, від того, наскільки кваліфіковано будуть отримані необхідні об'єкти, представлені контрольні зразки, залежать, безумовно, результати подальшого експертного дослідження.

Таким чином, у розслідуванні заданої категорії злочинів слідчий послуговується допомогою спеціалістів, найперше для попереднього дослідження речових доказів, а також з метою якісного проведення слідчих (розшукових) дій.

3. Призначення та проведення судових експертиз.

Доречно зауважити, що призначення комплексу судових експертиз за фактом зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя залежить від обсягу виявлених слідів під час проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій. Отримувані в процесі розслідування зловживання владою або службовим становищем із застосуванням технічних засобів і спеціальних знань дані, безперечно, мають переваги, позаяк вирізняються максимальною інформативністю і документальною фіксацією. З огляду на це використання спеціальних знань

видається важливою умовою ефективного розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя.

У процесі аналізу судової практики у кримінальних провадженнях про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя було встановлено, що слідчі призначали такі види судових експертиз: фоноскопічну – 3,8%; почеркознавчу – 19,2%; техніко-криміналістичну – 19,2%; хімічну – 13,5%; лінгвістичну – 3,8%; інші – 34,6% (Додаток В).

Отож почеркознавча експертиза у кримінальних провадженнях про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя має певну специфіку. Носії почерку, які підлягають експертному аналізу, виконуються зазвичай на бланкових документах і часто не містять багато друкованого тексту, а тому слідчі та експерти можуть мати у розпорядженні невеликі, обмежені обсяги тексту, написаного від руки. За даними А. М. Черенкова, вони становлять 80% усіх об'єктів [203, с. 83]. Що стосується зловживання владою або службовим становищем суддею, то тут ситуація доволі не проста, адже так, як було зазначено нами вище, у більшості випадків зловживання суддею відбувається у формі постановлення судового рішення з ознаками незаконності, необґрунтованості чи невмотивованості. Зазвичай сьогодні такі рішення мають друкований характер і містять лише підпис судді. Тому дослідження такого роду документів складає надзвичайну складність.

Однак, як слушно зазначає С. В. Головкін, у почеркознавстві немає кількісних лімітів малих за обсягом записів. Основним критерієм є неповний та специфічний на рівні одиничних ознак прояв індивідуальності, стійкості та варіаційності підписів і самих текстів. Тобто предметом дослідження для почеркознавця може стати і запис мінімального обсягу (підпис, дата складання, окреме слово або речення) [64, с. 103].

У значній більшості досліджуваної нами категорії кримінальних проваджень почеркознавчі експертизи призначалися для вирішення ідентифікаційних задач, спрямованих на встановлення фактів двох видів:

підтвердження / спростування факту виконання підписів особою, від імені якої вони значаться; встановлення виконавця. Діагностичні дослідження стосуються також питань встановлення стану особи, що підписувала чи робила записи, незвичної для цього обстановки чи умов написання. До речі, у практиці розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею, переважають підписи та записи, виконані реальними особами або від їхнього імені.

Скажімо, відповідно до обставин, викладених у вирокі Ленінського районного суду м. Миколаєва від 18 липня 2013 р., проведено кілька почеркознавчих експертиз, з метою встановлення виконавця підпису у позовній заяві, яку було розглянуто суддею без встановлення такої, та винесено судові рішення [43].

Вироком Летичівського районного суду Хмельницької області від 22 січня 2013 р. суддю засуджено за ч. 2 ст. 375 КК, при цьому тяжкими наслідками вчинення ним цього злочину суд визнав проведення на підставі судового рішення, постановленого рішення, незаконних виплат за рахунок бюджетних коштів на загальну суму 6485644 грн. В ході досудового розслідування було проведено низку почеркознавчих експертиз для встановлення тотожності виконання підпису судді у судовому рішенні [44].

Тож, підсумовуючи, слід вказати, що успіх проведення почеркознавчої експертизи залежить від грамотно сформульованих питань, які ставляться перед експертом, і представлених зразків, необхідних для порівняльного дослідження підпису або почерку, адже «якщо ... експерт вирішуватиме некоректне або неправильно інтерпретоване питання, то виникає велика ймовірність отримання помилкового висновку або відображення не суттєвих для розслідування фактів»[139, с. 54; 198, с. 8].

Доречно сказати, що основними об'єктами криміналістичного дослідження в аналізованих нами кримінальних провадженнях є документи (88%). Серед досліджуваних об'єктів можна виділити такі документи: 1) судові рішення; 2) документи, що підтверджують статус заявника

(суб'єкта підприємницької діяльності, державного службовця тощо); 3) документи, що підтверджують статус судді; 4) документи, що підтверджують статус судді у розгляді конкретної справи, клопотання, матеріалів тощо; 5) документи, що підтверджують наслідки перевірки відомостей щодо наявності підстав для відсторонення судді від здійснення правосуддя; 6) відомості, що мають значення для досудового розслідування, але не належать до перелічених (чорнові записи, листи, тощо).

Тому техніко-криміналістична експертиза документів є дієвим засобом встановлення фактичних обставин учинення зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя і може вирішити питання щодо речового доказу, з приводу якого є сумнів у справжності чи припущення про підробку.

Завдяки техніко-криміналістичним експертизам вирішуються такі завдання: чи залишений відбиток у документі конкретно засвідчувальною друкованою формою; однією чи різними печатками виконані відбитки у документі; яка послідовність виконання відбитків та підписів.

Спробуємо сформулювати перелік типових питань, що ставляться експерту на вирішення техніко-криміналістичного дослідження документів:

1. Чи вносились у текст документа зміни? Якщо вносилися, то як (підчистка, дописка, травлення, виправлення тощо) і який зміст первинного тексту?

2. Чи замінювались у наданому на дослідження документі аркуші?

3. Який зміст замаскованого (зафарбованого, забрудненого, замазаного тощо) тексту?

4. Чи є в цьому документі (аркуші паперу) невидимий текст, і якщо є, то який саме?

5. Чи виготовлені (виконані) ці документи (фрагменти документа) у різний час?

6. У якій послідовності виконувались реквізити цього документа (підпис, відтиск печатки тощо)?

7. Чи становили раніше одне ціле надані на експертизу (дослідження) частини документа та чи належали надані на експертизу частини документа певному документу (у разі якщо такий документ було пошкоджено)

8. Яким способом нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле)?

9. Чи нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле) в цьому документі наданою печаткою (штампом, факсиміле)?

10. Чи нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле) в наданих документах однією і тією самою печаткою (штампом, факсиміле)?

11. Чи нанесений відтиск печатки (штампа) в той час, яким датований документ?

12. Чи вносились зміни в якусь частину відтиску печатки (штампу)?

13. Чи виготовлено наданий документ шляхом монтажу за допомогою комп'ютерної або копіювально-розмножувальної техніки?

Слід зауважити, що поряд з предметами і документами можуть бути також вилучені частини документів зі записами, підписами та ін. З огляду на це виникає потреба у призначенні трасологічної експертизи, яка допоможе визначити належність цих частин до єдиного цілого, а також механізм поділу цілого на частини.

Окремим предметом дослідження є психічна діяльність людини. Слід зауважити про факт проведення психологічної експертизи, об'єктом якої виступатиме психічна діяльність особи, а також результати зазначеної діяльності, що відображаються, наприклад, у текстах, аудіо-, відеозаписах тощо. Нерідко суддя може стверджувати про психологічний тиск на нього. Тому з метою спростування чи підтвердження цього доцільно призначити психологічну експертизу за матеріалами відеозйомки чи аудіозапису зустрічі судді з потерпілими.

Нині робота судді неможлива без використання персонального комп'ютера, мережевих апаратних засобів, мобільних телефонів та інших технічних засобів, тому для дослідження електронних джерел інформації зараз проводять судову комп'ютерно-технічну експертизу. Це дещо новий вид експертизи, який дає змогу встановити марку комп'ютера, системне програмне забезпечення (класифікацію, тип, версії, види), а також дослідити інформацію, що міститься на жорстких дисках, серверах.

Наведемо орієнтовні питання, що можуть ставитися експерту на вирішення комп'ютерно-технічної експертизи:

1. Чи містить накопичувач інформації, що наданий на експертизу, певне програмне забезпечення, якщо так, то яке саме, та які дії за його допомогою можна вчиняти?

2. Чи міститься на наданому на експертизу носії інформація стосовно (вказується інформація, яка цікавить, приміром, щодо конкретного дня чи конкретного судді (слідчого судді)), якщо так, то і у якому вигляді?

3. Чи містить наданий на експертизу носій інформацію про певні дії користувача, якщо так, то які саме?

4. Чи піддавався наданий на експертизу носій певним процедурам, маніпуляціям (знищення, спотворення чи перенесення на інший носій)?

5. Чи та інформація, що міститься надосліджуваному носії, перенесена з іншого носія, якщо так, то яким чином?

6. Які атрибути файлів, що містять інформацію (наприклад, щодо розподілу справ), технологія та хронологія його створення, редагування?

7. Інші запитання, що можуть бути вирішені за допомогою такого роду експертизи.

Так, висновком судової комп'ютерно-технічної експертизи підтверджується, що у комп'ютерній програмі «Документообіг загальних судів» містяться дані щодо справ, розглянутих суддями Глухівського міськрайонного суду Сумської області, щодо їх автоматичного розподілу, а також кадрова

інформація та дані щодо логінів у програмі, таблиці призначення суддів за січень та лютий 2011 р. Крім того, містяться відомості щодо розподілу справ, імен користувачів, які вносили документи за вказаними справами, а також логи автопризначення суддів у цих справах. Окрім цього, у програмі містяться дані щодо справ, які розподілені у день автоматичного розподілу справ, а також дані щодо часу підключення до бази комп'ютерної програми «Документообіг загальних судів» зі зазначенням дати, часу, IP-адреси, імені комп'ютера та користувача, який підключався до бази, усі вказані дані експортовані до окремих файлів [40]. За допомогою проведеної експертизи слідчі довели факт втручання в роботу системи документообігу суду при розподілі справи.

Однією з найбільш значущих із досліджуваної категорії кримінальних проваджень є фоноскопична експертиза. Чимала кількість фоноскопичних експертиз пояснюється, з одного боку, досить частими випадками використання аудіо- та відеозасобів при проведенні тактичних операцій із затримання злочинців на гарячому, а з іншого – діями адвокатів, що ставлять під сумнів результати аудіо-, відеозапису і вимагають призначення експертиз.

Практика розслідування показала, що ефективність розслідування зловживання владою або службовим становищем, а отже, і подолання протидії розслідуванню, багато в чому залежить від використання в процесі доказування у заданій категорії кримінальних проваджень вербальної криміналістично-значимої інформації, яка передається звуковими каналами і реєструється за допомогою спеціальних технічних засобів.

Об'єктами фоноскопичної експертизи найчастіше були фонограми, отримані в результаті застосування спеціальних звукозаписувальних пристроїв в ході проведення НСРД, а саме здійснення контролю за вчиненням злочину, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. З них у більшості випадків скеровуються на експертизу фонограми, які були фіксовані в аналоговому форматі на цифрових носіях.

Переважно фоноскопична експертиза призначалася для вирішення завдань ідентифікації особи за голосом і мовою та з метою виявлення ознак змін, внесених до змісту фонограми в процесі здійснення звукозапису.

Експерт під час проведення фоноскопичної експертизи вирішує такі завдання: чи є у поданій фонограмі ознаки можливого монтажу або інших штучно привнесених у запис змін; чи належить мова, записана на фонограмі, особі, порівняльні зразки голосу і промови якої подані експерту на окремому носії; встановити дослівно зміст розмови, записаної на фонограмі.

Об'єктами фоноскопичної експертизи можуть бути як звуко-, так і відеозапис, зазвичай такі об'єкти одержуються в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Наведемо типові питання, які вирішуються цією експертизою:

1. Чи зафіксована фонограма неперервно і чи не підлягала вона монтажу або яким-небудь іншим змінам?

2. Чи є мова, зафіксована на фонограмі, завченою, вільною чи прочитаною?

3. Який (дослівно) відновлено текст, записаний на представленій фонограмі чи її фрагментах (у разі нерозбірливих записів через інтенсивний шум, перешкоди)?

4. Скільки осіб брали участь у розмові?

5. Які джерела й характер звуків супроводжують предмет основного запису?

6. Чи зроблений цей звукозапис за конкретних (описаних у процесуальному акті про призначення експертизи) обставин?

7. Які основні характеристики приміщення, де виготовлявся запис поданої фонограми?

8. Чи придатні фонограми розмов для ідентифікації особи диктора? Якщо придатні, то чи належать вони особі, особам, зразки голосу яких надані на експертизу?

9. Чи одночасно зафіксовані звук та відеозображення у відеофонограмі?

10. Записане джерело звуку перебувало в нерухомому положенні чи в русі?

Наступним видом експертизи в процесі розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, що потрібно розглянути, є хімічна експертиза, у разі отримання неправомірної вигоди. В ході проведення хімічної експертизи встановлюється тотожність об'єктів (шкіри, паперу, грошей) за їх хімічним складом, а також вирішується питання про аналогічність хімічного складу речовини, яким був позначений предмет неправомірної вигоди, з вилученими зразками.

Встановлення безпосереднього контакту особи злочинця з предметом неправомірної вигоди, заздалегідь обробленим спеціальною хімічною речовиною (зазвичай люмінофором), допоможе виключити протидію в ході розслідування, що виражається в активному запереченні злочинцем контакту з предметом неправомірної вигоди.

Практиці розслідування відомі випадки призначення такого роду експертиз. Так, висновком судово-хімічної експертизи, якою підтверджується, що на поверхнях ватних тампонів зі змивами з мішковин правого та лівого внутрішніх кишень куртки і на поверхні ватного тампону зі змивом з поверхні ручки для відкривання передніх правих дверей автомобіля є нашарування порошкоподібного засобу спеціального призначення; на поверхнях кожної з 340 грошових купюр загальною сумою 24000 гривень, виданих ОСОБА_4, та на поверхні грошової купюри номіналом 50 гривень, вилученої у приміщенні Бачівського відділення Сумського ОДАТ «Райффайзен Банк Аваль», є нашарування порошкоподібного засобу спеціального призначення та пастоподібного засобу спеціального призначення у вигляді рукописного напису «Хабар»; на поверхнях мішковин правого та лівого нижніх зовнішніх кишень куртки є нашарування порошкоподібного засобу спеціального призначення.

За висновком судово-хімічної експертизи, на поверхнях ватного тампону зі змивом з поверхні ручки для відкривання передніх правих дверей

автомобіля та купюри вартістю 50 гривень, № ГУ 1236186, є нашарування порошкоподібного засобу спеціального призначення, які мають спільну родову належність [40].

Варто наголосити, що за потреби, виходячи з характеру слідчих ситуацій в аналізованих нами кримінальних провадженнях, наявності або відсутності вихідних даних, може призначатися і проводитися дактилоскопічна експертиза. Її метою є ідентифікація за слідами папілярних візерунків пальців рук, вилучених із предметів (грошей, упаковки, документів та ін.).

З метою встановлення наслідків учиненого кримінального правопорушення можуть призначатися судово-медичні, економічні, товарознавчі та інші види експертиз.

Так, вироком Чигиринського районного суду Черкаської області від 7 квітня 2015 р. ОСОБА_2 засуджено за ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 375 КК за постановлення суддею завідомо неправосудного рішення, яке вчинене з корисливих мотивів, яке полягало у винесенні суддею завідомо неправосудного рішення без заявлення самовідводу у цивільних справах щодо визнання права власності на об'єкти нерухомості – нежитлові приміщення, що належали її матері, загальна вартість яких на момент прийняття неправосудного рішення за висновком експерта складала 239 672 грн. Під час розслідування було призначено судово-економічну експертизу для визначення вартості нерухомості, що і становило вартість завданих збитків [48].

Вироком Летичівського районного суду Хмельницької області від 22 січня 2013 р. ОСОБА_1 засуджено, зокрема, за ч. 2 ст. 375 КК, при цьому тяжкими наслідками вчинення ним цього злочину суд визнав проведення на підставі судового рішення, постановленого ОСОБА_1, незаконних виплат за рахунок бюджетних коштів на загальну суму 6 485 644 грн. В ході досудового розслідування було проведено низку будівельних експертиз для встановлення наслідків злочину [44].

Важливо зауважити, що, призначаючи та проводячи названі судові експертизи, слідчі повинні прогнозувати ймовірну протидію розслідуванню його потенційних суб'єктів і вірогідні способи. До того ж, очевидною є доцільність постановки питань, які підлягають вирішенню експертом, таким чином, щоби висновки з них служили контраргументами майбутніх дій суб'єктів протидії. На нашу думку, наведене видається доволі реальною можливістю діяти на випередження суб'єктів протидії розслідуванню. Крім цього, треба враховувати щонайменше те, що практика рясніє не тільки розмаїтістю способів впливу на джерела й носії вербальної інформації, про що йшлося вище, а й прийомами її фальсифікації, спотворення самого змісту такої інформації.

Висновки до третього розділу

1. Аналіз законодавства щодо притягнення судді (суддів) до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, вказує на наявність специфічних процедур при проведенні окремих процесуальних дій під час досудового розслідування, що корелюється зі суддівською недоторканністю, яка пов'язана з використанням спеціальних процедур щодо повідомлення про підозру судді, його затримання або обрання запобіжного заходу й одержання дозволу на проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та відсторонення судді від здійснення правосуддя.

2. На підставі результатів узагальнення слідчо-судової практики, що кореспондуються з результатами опитування практичних працівників встановлено, що найбільш проваджуваними слідчими (розшуковими) діями під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя є допит та обшук. З урахуванням поділу на два етапи розслідування, на початковому етапі розглянуто тактику допиту потерпілого та свідків зловживання владою або службовим

становищем суддею в ході здійснення правосуддя, завдяки чому з'ясовано обставини, які слід встановити під час допиту, а також розроблено алгоритм проведення допиту.

3. Найбільш характерними ознаками наступного етапу розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя є проведення таких слідчих (розшукових) дій, як обшук, допит підозрюваного. З'ясовано обставини, що їх слід встановити під час допиту підозрюваного. Запропоновано тактичні прийоми допиту, яким є : постановка питань, спрямованих на виявлення мотивів відмови від показань; роз'яснення підозрюваному, що мовчання для нього є не вигідним (не буде встановлено обставин, які пом'якшують провину); ознайомлення його з показаннями співучасників, якщо вони підтверджують його участь у вчиненні злочину. Досліджено особливості обшуку під час зловживання владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя. Встановлено, що об'єктами пошуку в ході обшуку найчастіше стають документи та об'єкти, які могли стати предметом неправомірної вигоди. Наголошено на тактичних особливостях обшуку в адвокатів.

4. Проведено дослідження використання спеціальних знань у процесі розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, що реалізуються в консультаціях спеціалістів у тій чи іншій галузі, участі спеціалістів у проведенні окремих процесуальних дій та проведенні судових експертиз.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у формуванні наукових рекомендацій із розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. Узагальнення результатів дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. Зловживання владою або службовим становищем суддею, а також постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, їх виявлення та розслідування були предметом дослідження в межах теорії кримінального права, кримінального процесу, криміналістики. Проте окремої методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя досі не розроблено.

2. Вирішення питання про вибір методів дослідження завжди повинно відповідати специфіці теми, його предмета, мети і завдань. Отож методологічною основою дисертаційної розвідки стали: загальнонаукові методи (формально-логічний; пошуково-бібліографічний; аналізу і синтезу; спостереження; моделювання; експерименту; прогнозування); міждисциплінарні методи (соціологічний і статистичний); філософські методи (діалектичний); спеціально-наукові методи (системно-структурний; історико-правовий; порівняльно-правовий).

3. Криміналістична характеристика є визначальним елементом методики розслідування досліджуваного різновиду кримінальних правопорушень. До найбільш значущих складових криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя належать відомості про: особу злочинця; особу потерпілого; спосіб учинення; предмет кримінального правопорушення; обстановку, час і місце вчинення; мотив та мету кримінального правопорушення; механізм слідів.

Особу злочинця досліджено з позиції характеристики понять «суддя» та «слідчий суддя». На підставі аналізу НПА і понять, що містяться у науковій літературі, встановлено, що особою злочинця, який може вчиняти злочин, передбачений ст. 364 КК України, можуть бути суддя, що здійснює розгляд справи одноособово, судді, що діють у складі колегії, а також слідчий суддя, що здійснює функції судового контролю за дотриманням прав та свобод людини під час проведення досудового розслідування. Особа потерпілого внаслідок зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя є фізичною чи юридичною особою, державною або громадською організацією, що може перебувати у спеціальному процесуальному статусі, якій в результаті зловживання владою або службовим становищем спричинено істотну шкоду чи завдано тяжких наслідків.

Спосіб учинення досліджуваного нами кримінального правопорушення є повноструктурним та включає дії з підготовки, безпосереднього вчинення та приховання. Дії з підготовки до зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя включають дії, пов'язані з: отриманням неправомірної вигоди, розподілом функцій судді (слідчого судді) у конкретному провадженні, складанням відповідного процесуального документа суб'єктом, що здійснює правосуддя, та підписання його суддею (слідчим суддею). Способом безпосереднього вчинення є проголошення судового рішення та ознайомлення з його текстом учасників процесу. Приховування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя можна розглядати з позиції приховування документів та слідів злочину.

Предмет зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя розглянуто як безпосередній, тобто як певні блага, на які спрямовано судові рішення, так і опосередкований, яким є саме судові рішення, що винесено суддею в результаті зловживання владою чи службовим становищем. Обставинкою досліджуваного кримінального правопорушення є умови, які спонукали суддю вчинити зловживання владою або службовим становищем. Такі умови характеризуються прямим умислом з метою одержання

будь-якої неправомірної вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби і в кінцевому результаті прийняття судового рішення з ознаками незаконності, необґрунтованості та невмотивованості.

Місце вчинення зловживання владою або службовим становищем суддею розглядається як безпосереднє та опосередковане. Опосередкованим місцем готування до вчинення зловживання владою або службовим становищем може також розглядатися місце вчинення підготовчих дій, зокрема, скажімо, місце отримання неправомірної вигоди. А безпосереднім місцем вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення є нарадча кімната, а також зала судового засідання, у якій відбувається проголошення прийнятого судового рішення. Часом учинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, є час прийняття пропозиції, одержання неправомірної вигоди, проголошення судового рішення, а також час, коли учасники, зокрема потерпілий, ознайомилися з його текстом. Значення часу вчинення досліджуваного правопорушення може полягати у можливості оскарження прийнятого судового рішення.

Метою вчинення зловживання владою або службовим становищем є одержання особою будь-якої неправомірної вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи. Мотивами вчинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя є корисливі (поєднані з отриманням неправомірної вигоди) чи в інших особистих інтересах. Сліди зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, на нашу думку, головню акумулюються у: матеріалах судової справи; журналі чи протоколі судового засідання; носіях інформації (накопичувачах; носіях, на які здійснено фіксування ходу судового засідання; ЕОМ та їх системах; грошових купюрах, що були предметом неправомірної вигоди за зловживання владою або службовим становищем; на особі, в результаті документування факту отримання неправомірної вигоди; результатах проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо отримання неправомірної вигоди.

3. Обставинами, що підлягають встановленню під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, є такі: про особу злочинця та потерпілого; про подію кримінального правопорушення; про мотив і мету кримінального правопорушення; щодо судового рішення, винесеного в результаті зловживання владою або службовим становищем суддею; щодо шкоди й наслідків зловживання владою або службовим становищем; інші обставини.

4. З урахуванням умовного поділу на початковий та наступний етапи розслідування кримінального провадження про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, виокремлено типові слідчі ситуації розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя. На початковому етапі такими є: 1) досудове розслідування розпочинається у зв'язку зі зверненням окремих громадян чи посадових осіб про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя; 2) досудове розслідування розпочинається в результаті безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення працівниками правоохоронних органів; 3) досудове розслідування розпочинається завдяки розслідуванню іншого кримінального правопорушення. На наступному етапі розслідування типовими є такі ситуації: 1) факт зловживання владою або службовим становищем суддею (суддями) встановлено, суддя (судді) визнають свою вину у вчиненому; 2) факт зловживання владою або службовим становищем суддею (суддями) встановлено, суддя (судді) свою провину не визнають; 3) факт зловживання владою або службовим становищем суддею (суддями) встановлено, суддя (судді) частково визнає (визнають) винуватість; 4) факт зловживання владою або службовим становищем суддею (суддями) не підтвердився, кримінальне провадження підлягає закриттю; 5) факт зловживання владою або службовим становищем суддею (суддями) не встановлено, мають місце ознаки іншого кримінального правопорушення. З урахуванням типових слідчих ситуацій запропоновано алгоритми дій

слідчого під час розслідування, в рамках яких запропоновано тактичні операції «Затримання на місці події», «Документування постановлення незаконного, необґрунтованого і невмотивованого судового рішення», «Співучасники» та «Вивчення механізму вчинення злочину», що покликані встановити всі факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню.

5. Аналіз положення законодавства щодо притягнення судді (суддів) до кримінальної відповідальності, зокрема за зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя вказує, на наявність специфічних процедур при проведенні досудового розслідування цих категорії кримінальних проваджень. Встановлено та розглянуто спеціальні процедури щодо повідомлення про підозру судді, його затримання, відсторонення від здійснення правосуддя, обрання запобіжного заходу та отримання дозволу на проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Проведено аналіз підслідності кримінального провадження про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя.

6. На підставі аналізу результатів узагальнення слідчо-судової практики, які кореспондуються з результатами опитування практичних працівників, засвідчено, що найбільш проваджуваними слідчими (розшуковими) діями під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя є допит та обшук, дослідження тактики проведення яких нами викладено на початковому й наступному етапах.

7. На початковому етапі досліджено тактику допиту потерпілого, свідків зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. Встановлено, що потерпілим у кримінальному провадженні щодо зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя може бути як фізична, так і юридична особа. З'ясовано перелік обставин, котрі необхідно встановити слідчому в процесі допиту. Свідків зловживання владою або службовим становищем суддею під

час здійснення правосуддя умовно поділено на сім категорій. Розроблено алгоритм допиту кожної категорії свідків та обставини, які треба з'ясувати в кожній з них. Встановлено, що під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя головною ознакою є різновидом слідчих (розшукових) дій, і проводиться воно з підозрюваним для фіксування на його тілі чи одязі слідів кримінального правопорушення – отримання неправомірної вигоди.

8. Наступний етап розслідування зазначеної категорії злочинів характеризується специфікою підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій, і найхарактернішими для цього етапу є обшук та допит підозрюваного. З'ясовано обставини, які слід встановити під час допиту підозрюваного, та позиції допиту будувати переважно за принципом того, чим він обґрунтовує прийняття ним рішення, запропоновано тактичні прийоми допиту. Встановлено, що приміщеннями, де проводяться обшуки під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя, зазвичай є: приміщення кабінету судді; приміщення зали судового засідання, нарадчої кімнати; приміщення житла чи іншого володіння особи (житло чи інше володіння судді). Об'єктами пошуку під час обшуку виступають документи й об'єкти, що могли стати предметом неправомірної вигоди. Наголошено на тактичних особливостях обшуку в адвокатів.

9. Форми використання спеціальних знань у процесі розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя полягають у консультаціях спеціалістів у тій чи іншій галузі, участі спеціалістів у проведенні окремих процесуальних дій та проведенні судових експертиз. Установлено важливість призначення почеркознавчої, техніко-криміналістичної експертизи документів, хімічної та інших видів експертиз в ході розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. З урахуванням судової практики наголошено на особливостях їх призначення та сформульовано типовий перелік запитань до окремих видів експертиз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Andrii Kuntii, Viacheslav Navrotskyi, Oleksiy Avramenko. Use of medical knowledge by a specialist in the investigation of premeditated murder committed in a state of strong commotion. *Wiadomości Lekarskie*. 2019. T. LXXII. № 12. Cz. II. S. 2620–2625.
2. Borusovskyi M. State of scientific development of investigation of delivery a deliberately wrongful verdict, judgment, resolution or order by a judge (judges). *Polish journal of science*. 2019. № 24. Vol. 2. P. 42–47. URL: <https://www.polish-science.com/wp-content/uploads/2020/02/POLISH-JOURNAL-OF-SCIENCE-%E2%84%9624-2020-VOL.-2.pdf>
3. Malewski H. Kryminalistyczna charakterystyka przestępstwa – ważny element metodyki kryminalistycznej czy sztuka dla sztuki, w: E. Gruza, M. Goc, T. Tomaszewski (red.). *Co nowego w kryminalistyce: przegląd zagadnień z zakresu zwalczania przestępczości*. Warszawa, 2010. S. 229.
4. Mykhailo Borusovskyi. The tactics of interrogation of witnesses during the investigation of abuse of authority or official position by a judge during a judgment. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Vol. 7. Issue 5. P. 364–368. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-6/49.pdf>
5. Алешина И. Ф. Неправосудные решения судьи повлекли тяжкие последствия. *Следственная практика*. 2003. № 2 (159). С. 123–131.
6. Андрушко П. П. Деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення в кримінальному провадженні (ст. 375 КК). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 8. С. 35–46.
7. Баев О. Я. Тактика следственных действий. Воронеж : НПО МОДЭК, 1995. 224 с.
8. Бабій І. В. Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : Київський національний університет внутрішніх справ, 2009. 221 с.

9. Бажанов М. И. Уголовное право Украины: Общая часть : учеб. пособие. Днепропетровск : Пороги, 1992. 167 с.
10. Балонь А. Б. Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ : НАВСУ, 2015. 19 с.
11. Баранова Ю. О. Методологічні правила порівняльно-правових досліджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 24 с.
12. Басова Т. Б. Оценка криминальной ситуации в сферах деятельности с повышенным риском коррупции (на примере органов внутренних дел). *Уголовная ответственность за должностные преступления: правотворчество и правоприменение в условиях административной реформы Российской Федерации*. Владивосток, 2005. С. 224–240.
13. Бахин В. П., Кузьмичов В. С., Лукьянчиков Е. Д. Тактика использования внезапности в раскрытии преступлений органами внутренних дел. Киев, 1990. 54 с.
14. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие : в 3 т. Т. 3. 3-е изд., доп. М., 2001. 394 с.
15. Белкин Р. С., Лифшиц Е. М. Тактика следственных действий. М. : Новый юристь, 1997. 176 с.
16. Белкин Р. С. История отечественной криминалистики. М. : Знание, 1999. 496 с.
17. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. 2-е изд., доп. М. : Мегатрон XXI, 2000. 334 с.
18. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. *Злободневные вопросы российской криминалистики*. М., 2001. С. 320–327.
19. Белкин Р. С. Понятие, ставшее «криминалистическим пережитком». *Российское законодательство и юридические науки в современных условиях: состояние, проблемы, перспективы*. Тула, 2000. С. 7.

20. Белоусов Ю., Броневицька О., Деркач С., Луцик В., Орлеан А., Рогальська В., Філоненко Т., Яворська В. Розкажи мені що сталося, або зіймайся. Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики. Київ, 2020. 232 с.

21. Бондаренко В. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із знищенням, підробкою або заміною номерів, вузлів та агрегатів транспортного засобу : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 20 с.

22. Бондаренко Д. А. Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування) : дис. ... канд. юрид. наук. Харків : ХНУВС, 2009. 237 с.

23. Борусовский М. В. Личность потерпевшего как элемент криминалистической характеристики вынесения судьей (судьями) заведомо неправосудного приговора, решения или постановления. *Борьба с преступностью: теория и практика* : тезисы докладов VIII Международной научно-практической конференции (г. Могилев, 23 апреля 2020 г.). Могилев : Могилев. институт МВД, 2020. С. 443–446.

24. Борусовський М. В. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Травневі правові читання* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти (м. Черкаси, 7 травня 2020 р.). Черкаси : ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. С. 406–408.

25. Борусовський М. В. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 29–30 січня 2021 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 116–119.

26. Борусовський М. В. Елементи криміналістичної характеристики постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів* : зб. статей за матеріалами Першої міжнародної конференції. Львів, 2020. С. 105–111.

27. Борусовський М. В. Особливості проведення окремих процесуальних дій та прийняття рішень під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя. *Наукові перспективи*. 2021. № 1 (7). С. 346–356. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/135/136>

28. Борусовський М. В. Спосіб вчинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: тези доповідей учасників науково-практичного семінару (м. Львів, 30 жовтня 2020 р.)* / упор. А. Я. Хитра. Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 118–121.

29. Борусовський М. В. Типові слідчі ситуації під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 84. С. 35–42. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2021/01/Borusovskyi_84.pdf

30. Борусовський М. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти (м. Рівне, 21–22 травня 2020 р.) : у 2 ч. Ч. 2. Рівне : НУВГП, 2020. С. 59–64.

31. Борусовський М. В. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 249–253. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/43.pdf>

32. Варфоломеева Т. В., Гончаренко В. Г. Криміналістика : академічний курс. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 496 с.
33. Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. 143 с.
34. Ведерников Н. Т. Личность обвиняемого и подсудимого. Томск, 1978. 167 с.
35. Великанов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12. 00. 09 / Нац. юрид. акад. України. Харків, 2002. 19 с.
36. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : Правник, 1999. 126 с.
37. Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2004. 19 с.
38. Вирок Апеляційного суду Харківської області від 25 червня 2012 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/24901107> (дата звернення 03.02.2021)
39. Вирок Апеляційного суду Івано-Франківської області від 16 листопада 2015 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/53508461> (дата звернення 19.02.2020)
40. Вирок Бахмацького районного суду Чернігівської області від 11 червня 2012 року (справа № 1-283/11). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/24597130> (дата звернення 03.02.2021)
41. Вирок Вишгородського районного суду Київської області від 15 січня 2020 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86915866> (дата звернення 03.02.2021)
42. Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 25 квітня 2015 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44322198> (дата звернення 03.02.2021)

43. Вирок Ленінського районного суду м. Миколаєва від 18 липня 2013 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32569469> (дата звернення 03.02.2021)

44. Вирок Летичівського районного суду Хмельницької області від 22 січня 2013 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36788997> (дата звернення 19.02.2020)

45. Вирок Онуфріївського районного суду Кіровоградської області від 2 травня 2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73745330> (дата звернення 03.02.2021)

46. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 4 березня 2015 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42987287> (дата звернення 03.02.2021)

47. Вирок Святошинського РС м. Києва від 8 квітня 2016 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57021853> (дата звернення 03.02.2021)

48. Вирок Чигиринського районного суду Черкаської області від 7 квітня 2015 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43831707> (дата звернення 19.02.2020)

49. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 25 серпня 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91799001> (дата звернення 03.02.2021)

50. Висновок Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України щодо питання про початок кримінального провадження стосовно суддів, яке пов'язане зі здійсненням ними судочинства, від 1 липня 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009700-13#Text> (дата звернення 03.02.2021)

51. Відсторонення судді КС від посади: науковці дали висновок. *Закон і бізнес*. 2021. 5 січ. URL: https://zib.com.ua/ua/print/146275-vidstoronennya_suddi_ks_vid_posadi_naukovci_dali_visnovok.html (дата звернення 03.02.2021)

52. Возгрин И. А. Методика расследования отдельных видов преступлений. (Краткий исторический очерк). Вопросы профилактики преступлений / ред. кол. : И. А. Возгрин (отв. ред.) и др. Л. : НИиРИО ВПУ МВД СССР, 1978. С. 62–101.

53. Волинець Р. Судові рішення, які не були скасовані чи змінені судами вищої інстанції, як предмет складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 280–288.

54. Володько Н. В. Объект и предмет контрабанды. *Труды КВШ МВД СССР*. 1975. Вып. 9. С. 85–87.

55. Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. М. : МГУ, 1997. 394 с.

56. Воробьева Е. А. Профессионально-психологические особенности контактности следователей в условиях допроса : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.03. М., 2003. 266 с.

57. Гааг И. А. Предмет вынесения заведомо неправосудных приговора, решения или иного судебного акта. *Борьба с преступностью: теория и практика*. М., 2014. С. 43–48.

58. Гааг И. А., Олуфинская Т. У. Проблема определения объекта вынесения заведомо неправосудного приговора, решения или иного судебного акта. *Социогуманитарный вестник*. 2015. № 2 (15). С. 71–80.

59. Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. Томск, 1985. 316 с.

60. Гавло В. К. Типовая криминалистическая характеристика преступления: изжила ли она себя. *Криминалистика: актуальные вопросы теории и практики: Второй всероссийский круглый стол* : сб. материалов. Ростов-на-Дону, 2002. С. 71–75.

61. Галахова А. В. Преступления против правосудия (Толкование уголовного закона). *Комментарий статей УК РФ: материалы судебной практики, статистика*. М. : Норма, 2005. 416 с.

62. Гамза В. А. Криминалистическая характеристика преступления: сущность, структура и содержание. *Сборник научных трудов*. Вып. 2. М., 2001. С. 3–16.

63. Герасимов И. Ф. Криминалистические характеристики преступлений в структуре частных методик. *Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений*. Свердловск, 1978. С. 6–7.

64. Головкин С. В. Криміналістична характеристика шахрайства відносно власності особи та її використання на початковому етапі розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Харківський нац. ун-т внутрішніх справ, 2008. 216 с.

65. Гусаков А. Н., Филющенко А. А. Следственная тактика (в вопросах и ответах) : учеб. пособие. 2-е изд. Свердловск, 1993. 147 с.

66. Густов Г. А. Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений. *Криминалистическая характеристика преступлений*. М., 1984. С. 43–44.

67. Дадаев Х. М., Мацалов Ш. Ш. Уголовная ответственность за вынесение заведомо неправосудного приговора, решения или иного судебного акта. *Современные фундаментальные и прикладные исследования*. 2016. Т. 2. № 2 (21). С. 119–122.

68. Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 227 с.

69. Драпкин Л. Я. Основы криминалистических теорий следственных ситуаций : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук : 12.00.09. М., 1987. 45 с.

70. Драпкин Л. Я. Ситуационный подход в криминалистике и проблема периодизации процесса расследования преступлений. *Проблемы оптимизации первоначального этапа расследования преступлений*. Свердловск. 1988. С. 8–11.

71. Драпкин Л. Я. Предмет доказывания и криминалистическая характеристика в методике расследования преступлений. *Криминалистическая характеристика в методике расследования преступлений*. Свердловск, 1978. С. 17.

72. Дудоров О. О., Палюх Л. М. Проблеми кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого статтею 375 КК України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1(6). С. 280–328.

73. Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. Минск : Алмафея, 2001. 241 с.

74. Єднак В. М. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з корисливих мотивів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ, 2015. 16 с.

75. Завидняк В. І., Гарбовський Л. А. Актуальні питання дослідження способів вчинення злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей і цінних паперів при їх зберіганні і транспортуванні. *Вісник державного управління. Серія «Право та державне управління»*. 2011. № 1. С. 127–132.

76. Загородников Н. И. Преступления против жизни по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1961. 278 с.

77. Захарова О. С. Теоретичні та практичні питання щодо дисциплінарної відповідальності суддів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 21–25.

78. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

79. Звіт про зареєстровані кримінальні провадження та наслідки їх досудового розслідування: статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2016–2020 рр. URL: <https://www.gp.gov.ua> (дата звернення 20.01.2021)

80. Зенина Л. С. К вопросу об уголовной ответственности за вынесение неправосудного судебного решения по законодательству стран

ближнего зарубежья: практика законодательного регулирования. *Пробелы в российском законодательстве*. 2018. № 6. С. 210–213.

81. Інформація щодо рішень ВРП стосовно суддів ОАСК. URL: <https://hcj.gov.ua/news/informaciya-shchodo-rishen-vrp-stosovno-suddiv-oask> (дата звернення 03.02.2021)

82. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2020 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2020_rik.pdf (дата звернення 20.01.2021)

83. Калашникова С. В. Правовые последствия вынесения заведомо незаконных приговора, решения и иного судебного акта : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2011. 24 с.

84. Карташов А. Ю. Уголовная ответственность за вынесение заведомо неправосудного приговора, решения или иного судебного акта: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. Ставрополь, 2004. 20 с.

85. Квасневська Н. Д. Відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 20 с.

86. Квасневська Н. Д. Відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 209 с.

87. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). Изд. 2-е. М. : Аванта+, 2001. 560 с.

88. Китаев Н. Н. Неправосудные приговоры к смертной казни: систематический анализ допущенных ошибок. СПб. : Юрид. Центр Пресс, 2004. 338 с.

89. Козак В. А. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або

постанови: аналіз основного складу злочину. *Проблеми законності*. 2013. С. 144–153.

90. Козюбра М. І. Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості. *Право України*. 2014. № 1. С. 22–32.

91. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 141 с.

92. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харьков : Харьковский юрид. ин-тут, 1967. 27 с.

93. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений. Харьков, 1985. С. 12–13.

94. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология : учеб. пособие. Харьков : Консум, 1999. 157 с.

95. Корушійні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.

96. Корухов Ю. Допустимы ли правовые и юридические экспертизы в уголовном процессе. *Законность*. 2000. № 1. С. 39–40.

97. Костицький М. В. Логіка як методологія наукового пізнання. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 3–13.

98. Котюк І. І. Судове впізнання : проблеми методології та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2008. 427 с.

99. Кошаева Т. О. Уголовная ответственность за вынесение заведомо неправосудных приговора, решения или иного судебного акта. *Журнал российского права*. 2007. № 3. С. 81–86.

100. Кригер Г. А. Объективная сторона преступления. *Советское уголовное право. Общая часть* / под ред. Г. А. Кригера, Б. А. Куринова, Ю. М. Ткачевского. М., 1981. С. 148–174.

101. Криминалистика : учеб. / отв. ред. С. А. Голунский. М. : Госюриздат, 1959. 510 с.

102. Криминалистика : учеб. / под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. М. : Высшая школа, 1994. 528 с.
103. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
104. Криміналістика : підручник / В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2015. 704 с.
105. Криміналістика : підручник / кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2008. 464 с.
106. Криміналістика : підручник / П. Д. Біленчук, В. В. Головач, М. В. Салтевський та ін.; за ред. П. Д. Біленчука. Київ : Право, 1997. 301 с.
107. Криміналістика: підручник / кол. авт. : В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : ВД «Ін Юре», 2001. 684 с.
108. Кудрявцев В. Л. Правовые и процессуальные проблемы определения предмета преступления, предусмотренного ст. 305 УК РФ «Вынесение заведомо неправосудных приговора, решения или иного судебного акта». *Евразийская адвокатура*. 2017. № 5 (30). С. 70–84.
109. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. М. : Госюриздат, 1960. 243 с.
110. Кузнецов В. В. Уголовно-правовая ответственность за вынесение заведомо неправосудного судебного акта : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. Кисловодск, 2006. 24 с.
111. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика : навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Мойсєєва. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 368 с.
112. Кулешов Ю. И. Уголовная ответственность за вынесение заведомо неправосудного приговора, решения или иного судебного акта: состояние и перспективы. *Уголовное право и современность*. Красноярск, 2003. С. 124–127.

113. Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьВДУВС, 2016. 227 с.
114. Кустов А. М. Криминалистика и механизм преступления. М., 2002. 334 с.
115. Кушакова-Костицька Н. В. Методологічні проблеми сучасних правових досліджень : об'єктивна необхідність чи суб'єктивна формальність. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2013. № 1–2. С. 23–31.
116. Леви А. А., Михайлов А. И. Обыск : справочник. М. : Изд-во Всесоюз. ин-та по изуч. причин и разраб. мер предупрежд. преступ., 1983. 95 с.
117. Лобанова Л. В. Преступления против правосудия: проблемы классификации посягательств, регламентации и дифференциации ответственности : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук. Казань, 2000. 27 с.
118. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д. Типові слідчі ситуації і шляхи їх розв'язання в окремих позавидових методиках розслідування. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2001. № 1(4). С. 262–273.
119. Лукашевич В. Г. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України – виклик теоріям кримінального процесу та криміналістики. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2014. № 3. С. 111 – 117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2014_3_25.
120. Маляренко А. В. Підстави юридичної відповідальності суддів загальної юрисдикції України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2013. 20 с.
121. Мартиненко В. О. Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2019. 187 с.
122. Метельский П. С. Вынесение заведомо неправосудного приговора, решения или иного судебного акта: вопросы уголовно-правовой

оценки и ответственности. *Вестник НГУ. Серия «Право»*. 2007. Т. 3. Вып. 2. С. 43–51.

123. Милуков С. Ф. Преступления против правосудия. СПб., 1999. 132 с.

124. Мирошниченко Н. М. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: деякі спірні питання. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10262/MYROSHNYCHENKO%20317-319.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 27.10.2019)

125. Митричев С. П. Методика расследования отдельных видов преступлений. Криминалистика и судебная экспертиза. Киев, 1973. 128 с.

126. Мусієнко О. Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 122 с.

127. Настільна книга слідчого : науково-практичне видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. Київ : ВД «Ін Юре», 2003. 720 с.

128. Нечваль А. О. Тактика обшуку в житлі чи іншому володінні особи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 219 с.

129. Номоконов В. А. Преступное поведение: механизм детерминации, причины, ответственность : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук. М., 1991. 352 с.

130. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника. М. : Юристъ, 1997. 336 с.

131. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2004. 19 с.

132. Омельчук Л. В. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2013. 228 с.

133. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії. Київ, 2002. 221 с.

134. Осадчий В. І. Шляхи криміналізації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Dictum factum*. 2020. № 2 (7). URL : <http://df.duit.edu.ua/index.php/dictum/article/view/157>
135. Пантелеев И. Ф. Криминалистика : учебник. М., 1988. 465 с.
136. Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. К., 2009. 442 с.
137. Пашнєв Д. В. Узагальнення способів вчинення комп'ютерних злочинів. *Сучасні проблеми криміналістики* : матеріали науково-практичного семінару. Сімферополь : КрЮІ ХНУВС, 2007. 100 с.
138. Петелин Б. Я. Теория и тактика установления субъективной стороны преступления в процессе расследования. М., 1992. 121 с.
139. Петрухина А. Н. Проблема постановки вопросов эксперту. *Следователь*. 2004. № 6. С. 54.
140. Печерский В. В. Предмет доказывания и типовые программы допроса в уголовном судопроизводстве Российской Федерации : учеб.-практ. пособие. М. : Юрлитинформ, 2012. 384 с.
141. Пивоваров В. В., Щербина Л. І. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ. Харків : Право, 2006. 313 с.
142. Питерцев С. К., Степанов А. А. Тактика допроса на предварительном следствии и в суде. СПб. : Питер, 2001. 146 с.
143. Плесовских Ю. Оценка судом заключений «правовых судебных экспертиз» в уголовном процессе. *Российский судья*. 2006. № 9. С. 33–35.
144. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності : монографія / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Дакор, 2014. 251 с.
145. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–334.

146. Політова А. С. Зловживання владою або службовим становищем: корупційний злочин чи злочин у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 136–145.

147. Пономарьова М. С. Кримінально-правова характеристика складу злочину постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 20 с.

148. Порубов Н. И. Тактика допроса на предварительном следствии : учеб. пособие. М. : Изд-во БЭК, 1998. 208 с.

149. Постанова Верховного Суду України. Касаційний кримінальний суд від 19 лютого 2019 р. № 349/1487/14-к. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/80115441?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_campaign=Verdictum_text&utm_content=jl03&_ga=2.113004740.1356967997.1588511522-1475031186.1569924820

150. Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду від 26 червня 2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75099762> (дата звернення 19.02.2020)

151. Поташник Д. П. Криминалистическая экспертиза документов и ее роль в судебном доказывании. *Вестник Московского университета. Серия «Право»*. 2000. № 3. С. 15 – 32.

152. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. *Голос України*. 2012. № 148–149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

153. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури : Закон України від 19 вересня 2019 р. № 113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20#n59>

154. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання) : Наказ

державної судової адміністрації від 20 вересня 2012 р. № 108. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/sa12037?an=1>

155. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Спільний Наказ ГПУ, МВС, СБУ, Адміністрації ДПрС, МФ, МЮ від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення 28.12.2020)

156. Про розгляд матеріалів кримінального провадження : Статистичні звіти ВАКС про здійснення правосуддя. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/gromadyanam/reports/> (дата звернення 28.12.2020)

157. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>

158. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення 03.02.2021)

159. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Харків. нац. ун-тет внутр. справ. Харків, 2017. 40 с.

160. Рішення Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 2 квітня 2018 р. № 800/536/17.... URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73249693> (дата звернення 28.12.2020)

161. Романюк Б. Призначення судової експертизи на досудовому слідстві: деякі проблемні питання. *Право України*. 2003. № 3. С. 86 – 91.

162. Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук / НУ «Львівська політехніка». Львів, 2016. 226 с.

163. Салтевский М. В. Криминалистическая характеристика: структура, элементы. Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе сред. спец. юридического образования) : учебник. К. : НИИ РИО КВШ МВД СССР, 1987. 315 с.
164. Салтевський М. В., Лукашевич В. Г., Глібко В. М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики К., 1994. 180 с.
165. Селіванов А. О. Вдосконалення механізму дисциплінарної відповідальності суддів та його науково-практичне осмислення. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 4 (56). С. 44–47.
166. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : монографія / за ред. В. І. Борисова. Харків : Право, 2006. 204 с.
167. Середюк В. Окремі аспекти методології дослідження проблем юридичної відповідальності в науці права України та Польщі. *Про українське право* / за ред. І. Безклубого. Київ, 2009. Ч. IV. С. 377 – 382.
168. Сиза Н. П. Кримінально-процесуальні аспекти поняття неправосудного вироку суду. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. № 1. С. 119–121.
169. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. Харків : Консум, 2001. 656 с.
170. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підруч. Харків : Еспада, 2006. 776 с.
171. Скригонюк М. І. Криміналістика : підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.
172. Слободяник О. П., Кравець Р. Ю. Деякі проблемні аспекти оцінки складу злочину «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови». *Адвокат*. URL: <https://iadvocate.com.ua/deyakiproblemni-aspekty-otsinky-skladu-zlochynupostanovlennya-suddeyu-suddyamyzavidomo-nepravosudnogo-vyroku-rishennyauhvaly-abo-postanovu/> (дата звернення 27.10.2019)

173. Словник української мови : в 11 т. / уклад. : І. К. Білодід, А. А. Бурячок та ін. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4. 840 с.
174. Смирнов А. М. Правовой статус жертв правосудия и злоупотребления властью как особый вид правового статуса человека : дис. ... канд. юрид. наук. Харьков : НУВД, 2004. 186 с.
175. Сорокотягин Н. И. Специальные знания в советском уголовном процессе. *Социалистическая законность*. 1980. № 8. С. 22–27.
176. Справа «Головань проти України» (Заява № 41716/06) від 5 липня 2012 р. URL:
http://www.golovan.com.ua/fileadmin/Blog/CASE_OF_GOLOVAN_v_UKRAINE.ukr.pdf.
177. Справа «Реквєньї проти Угорщини». (Judgment in the case of *Rekvényi v. Hungary*) Заява № 25390/94. 20 травня 1999 р. URL:
<http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=279>
178. Справа «Смирнови проти Росії»: Рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_168
179. Справа № 1-305/2019(7162/19): Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України від 11 червня 2020 року № 7-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20#Text> (дата звернення 28.11.2020)
180. Справочная книга криминалиста / рук. автор. кол. и отв. ред. Н. А. Селиванов. М. : НОРМА, 2000. 727 с.
181. Судді ВП ВС висловились стосовно порядку повідомлення про підозру спецсуб'єктам. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/130522-suddi-vp-vs-vislovilis-stosovno-poryadku-povidomlennya-pro-pidozru-spetssubyektam> (дата звернення 29.01.2021)
182. Танасевич В. Г. Значение криминалистической характеристики преступлений и следственных ситуаций для методики расследования

преступлений. *Актуальные проблемы советской криминалистики*. М., 1980. С. 84–93.

183. Танасевич В. Г., Образцов В. А. О криминалистической характеристике преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. М., 1976. Вып. 25. С. 94–101.

184. Татаренко Г. В. Проблемні питання призначення обшуку згідно з новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика* : зб. наук. праць. Луганськ, 2013. № 26. С. 63 –72.

185. Тепляшин П. В. Преступления против правосудия : учеб. пособие. Красноярск : Сибирский юридический институт МВД России, 2004. 160 с.

186. Титова А. В. Проблема установления умысла судьи на вынесение заведомо неправосудных решений : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2010. 24 с.

187. Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2003. 445 с.

188. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини : криміналістичний аналіз. Одеса : Юридична література, 2002. 360 с.

189. Трепак В. М. Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного судьями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / Львів. нац. ун-тет ім. І. Франка. Львів, 2011. 19 с.

190. Тютюгін В. І., Капліна О. В., Тітко І. А. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 2. С. 42–48.

191. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.

192. Федоренко М. С. Методика розслідування перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів : дис. ... д-ра філософії / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 216 с.

193. Федоров А. В. Преступления против правосудия (вопросы истории, понятия и классификации). Калуга, 2004. 231 с.
194. Фесенко Є. В. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 76–77.
195. Филиппов А. Г., Целищев А. Я. Узловые проблемы методики расследования преступлений. *Советское государство и право*. 1982. № 8. С. 71–76.
196. Философия права : учебник / под ред. О. Г. Данильяна. Харьков, 2005. 384 с.
197. Философский энциклопедический словарь / ред. кол. : С. С. Аверинцев и др. 2-е изд. М., 1989. 814 с.
198. Филькова О. В. Справочник эксперта криминалиста. М. : Юриспруденция, 2001. 121 с.
199. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею неправосудного судового рішення: міжнародні стандарти, законодавство України та інших держав Європи. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 4. С. 83–95.
200. Хижняк Є. С. Особливості розслідування статевих злочинів щодо малолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2013. 233 с.
201. Циркаль В. В. Участие специалистов в подготовке к проведению следственных действий. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев : Вища школа, 1978. Вып. 17. С. 44–49.
202. Чабанюк В. Д. Постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: сучасні проблеми тлумачення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1(6). С. 332–338.
203. Черенков А. М. Криминалистическое исследование малообъемных записей с целью розыска и установления преступника : дис. ... канд. юрид. наук. М. : Юридический институт МВД РФ, 1993. 479 с.
204. Чорноус Ю. М. Слідчі дії : поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 245 с.

205. Чуфаровский Ю. В. Психология оперативно-розыскной и следственной деятельности : учеб. пособие. М. : ТК «Велби», 2003. 208 с.
206. Шевченко А. В. Дисциплінарна відповідальність суддів : монографія. Київ: ВД «Дакор», 2014. 260 с.
207. Шевчишен А. В. Методологія проведення досліджень доказування корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Європейські перспективи*. 2016. Вип. 2. С. 81–86.
208. Шевчишен А. В. Проблеми доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2019. 624 с.
209. Шепітько В. Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. Харьков : РИП «Оригинал», 1995. 200 с.
210. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. Київ : ВД «Ін Юре», 2001. 208 с.
211. Шепітько В. Ю. Допит : науково-практичний посібник. Харків : КримАрт, 1998. 209 с.
212. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український): 1500 термінів. Харків : Право, 2001. 552 с.
213. Шепітько В. Ю. Проблеми формування та застосування типових тактичних операцій у слідчій діяльності. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 1 (48). С. 175–184.
214. Шепітько М. В. Злочини проти правосуддя: проблеми класифікації. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 50. С. 56–63.
215. Шепітько М. В. Проблеми розслідування постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. / редкол. : В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2017. Вип. 34. С. 102–117.

216. Шепітько М. В. Спосіб вчинення злочинів проти правосуддя як системоутворююча ознака: кримінально-правовий та криміналістичний аспекти. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія юридична*. 2015. Вип. 2. С. 336–346.

217. Шепітько М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 44 с.

218. Шиканов В. И. Видовые криминалистические характеристики преступлений: концепция, достоинства, перспективы. *Российская правовая система: становление, проблемы, пути совершенствования* : материалы республиканской научной конференции / под ред. В. К. Гавло, В. Я. Музюкова, В. В. Невинского. Барнаул, 2001. С. 49–52.

219. Шило А. І. Методика розслідування хабарництва в контексті нового антикорупційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2013. 20 с.

220. Шишка Р. Б. Організація наукових досліджень та підготовки магістерських і дисертаційних робіт : навч. посібник. Харків : Еспада, 2007. 368 с.

221. Шульга А. О. Основи методики розслідування вбивств на замовлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2003. 20 с.

222. Щасний А. В. Поняття та ознаки завідомо неправосудного вироку як предмета злочину, передбаченого ст. 375 Кримінального кодексу України. *Держава і право. Юрид. і політ. науки* : зб. наук. пр. Київ : ІДП НАН України, 2010. Вип. 47. С. 509–515.

223. Эйсман А. А. Заключение эксперта: структура и научное обоснование. М. : Юридическая литература, 1967. 152 с.

224. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования. М. : Изд-во МГУ, 1985. 98 с.

225. Яблоков Н. П. Криминалистика : учебник. М. : ЛексЭст, 2003. 376 с.

226. Якупов А. Ш. Объективная сторона преступления. Уголовное право УССР. Общая часть / под ред. В. В. Сташиса, А. Ш. Якупова. Киев : Вища школа, 1984. 383 с.

227. Якушин С. Ю. Тактические средства расследования преступлений: вопросы теории и практики : учеб. пособие. Казань : Унипресс, 2002. 120 с.

228. Ярковая Е. Н. История и методология юридической науки : учеб. пособие. Тюмень, 2012. 357 с.

АНКЕТА

ШАНОВНІ КОЛЕГИ

Львівський державний університет внутрішніх справ проводить цілеспрямовані наукові дослідження з питань проблем розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. Просимо уважно ознайомитися з передбаченими анкетною запитаннями й дати на них відповіді, обводячи правильний, на Вашу думку, варіант. Якщо зазначені варіанти відповідей не влаштовують, запропонуйте власний, висловивши відтак своє бачення,

Від Вашого сумлінного ставлення до заповнення запропонованої анкети залежить повнота і достовірність актуальної інформації. Анкета анонімна, зазначення особисті даних не потребує.

Заздалегідь дякуємо за участь у дослідженні.

№ з/п

Запитання:

- 1 Ваша посада:
 - 1.1. слідчий (детектив)
 - 1.2. старший слідчий (старший детектив)
 - 1.3. заступник керівника органу досудового розслідування
 - 1.4. керівник органу досудового розслідування
 - 1.5. прокурор
 - 1.6. керівник органу прокуратури
 - 1.7. оперативний працівник
- 2 Місце праці:
 - 2.1. Національна поліція України
 - 2.2. органи безпеки

- 2.3. органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства
 - 2.4. органи Державного бюро розслідувань
 - 2.5. Національне антикорупційне бюро України
 - 2.6. прокуратура
- 3 Стаж роботи за посадою:
- 3.1. до року
 - 3.2. 1–3 років
 - 3.3. 3–5 років
 - 3.4. 5–10 років
 - 3.5. понад 10 років
- 4 Чи траплялися у вашій практиці випадки участі у розслідуванні зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя або пов'язаних із цим кримінальних правопорушень?
- 4.1. так
 - 4.2. ні
- 5 Функції кого Ви виконували у кримінальному провадженні про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя чи пов'язаних із цим кримінальних правопорушень?
- 5.1. прокурор – процесуальний керівник
 - 5.2. керівник органу досудового розслідування
 - 5.3. слідчий, що здійснював провадження досудового розслідування
 - 5.4. оперативний працівник, що був залучений до процесу розслідування
- 6 Оберіть, будь ласка, основні елементи, які, на вашу думку, утворюють криміналістичну характеристику зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя :

- 6.1. обстановка
 - 6.2. спосіб вчинення
 - 6.3. особа злочинця
 - 6.4. особа потерпілого
 - 6.5. мотив та мета кримінального правопорушення
 - 6.6. час вчинення
 - 6.7. місце вчинення
 - 6.8. знаряддя (засоби) кримінального правопорушення
 - 6.9. «слідова картина»
 - 6.10. інше _____
- 7 З вашого досвіду, який судовий акт найчастіше було винесено внаслідок зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?
- 7.1. ухвала;
 - 7.2. вирок;
 - 7.3. постанова;
 - 7.4. інше _____
- 8 Що, на вашу думку, найчастіше є предметом злочинного посягання у досліджуваній категорії злочинів?
- 8.1. матеріальні об'єкти:
 - 8.1.1. грошові кошти;
 - 8.1.2. нерухомість
 - 8.1.3. земельні ділянки
 - 8.1.4. транспорт
 - 8.1.5. будь-яке інше майно
 - 8.2. нематеріальні об'єкти:
 - 8.2.1. право на майно
 - 8.3. інше _____
- 9 З вашого досвіду, ким найчастіше вчинялося зловживання владою або

службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?

9.1. суддею:

9.1.1. суду першої інстанції

9.1.2. апеляційного суду

9.1.3. Верховного Суду України

9.2. слідчим суддею

9.3. присяжним

9.4. іншою особою _____

10 З вашого досвіду, особою злочинця у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень були:

10.1. чоловіки

10.2. жінки

11 Як ви гадаєте, хто може вважатися особою злочинця як елемент криміналістичної характеристички зловживання владою або службовим становищем під час здійснення правосудді?

11.1. суддя

11.2. присяжні

11.3. інші особи

12 З вашого досвіду, особою потерпілого у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень були:

12.1. фізичні особи

12.2. юридичні особи

13 Що споріднювало потерпілого та злочинця у досліджуваній категорії кримінальних проваджень?

13.1. родинні зв'язки

13.2. знайомство між собою

13.3. ніщо

13.4. інше _____

14 Як ви вважаєте, чи досліджуваній категорії злочинів характерні

способи готування?

14.1. так

14.2. ні

14.3. інше _____

15 Як ви вважаєте, чи у досліджуваній категорії злочинів трапляються випадки приховання злочину?

15.1. ні

15.2. так

15.3. інше _____

16 Чи використовувалися підроблені документи в ході зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?

16.1. ні

16.2. так

16.3. інше _____

17 На вашу думку, де залишаються сліди вказаних злочинів?

17.1. у документах (письмових та електронних)

17.2. на матеріальних об'єктах

17.3. інше _____

18 Як, на вашу думку, реалізується безпосередній спосіб вчинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?

18.1. у постановленні та проголошенні незаконного судового рішення

18.2. в отриманні неправомірної вигоди для себе чи інших фізичних та юридичних осіб

18.3. інше _____

19 Чи потребує, на ваш погляд, додаткової кваліфікації зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?

- 19.1. так
- 19.2. ні
- 19.3. в окремих випадках
- 19.4. інше _____
- 20 За якою кваліфікацією вами вносилися відомості до ЄРДР у разі зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?
- 20.1. ч. 1 ст. 364 КК України
- 20.2. ч. 2 ст. 364 КК України
- 20.3. будь-яка інша стаття КК України
- 21 Розпочинаючи провадження за скаргою сторони захисту, щодо незаконності судового рішення, винесеного судом, чи висувалася вами версія про вчинення злочину, за ознаками ст. 364 КК України:
- 21.1. так
- 21.2. ні
- 22 Як ви вважаєте, чи можуть бути предметом досліджуваного нами кримінального правопорушення скасовані чи змінені судові рішення?
- 22.1. так
- 22.2. ні
- 22.3. інше _____
- 23 Що, на вашу думку, може бути приводом для початку досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?
- 23.1. заяви потерпілих чи їх родичів;
- 23.2. повідомлення працівників суду;
- 23.3. повідомлення засобів масової інформації;
- 23.4. скарга сторони захисту;
- 23.5. скарга сторони обвинувачення;
- 23.6. позиція суду;

23.7. інше _____

- 24 Як ви гадаєте, яке приміщення слугувало нарадчою кімнатою для прийняття судового рішення?
- 24.1. кабінет судді
 - 24.2. окреме приміщення
 - 24.3. інше приміщення
- 25 Які зі запобіжних заходів, на вашу думку, доцільно застосувати до підозрюваного під час розслідування аналізованого кримінального правопорушення?
- 25.1. особисте зобов'язання
 - 25.2. особисту поруку
 - 25.3. заставу
 - 25.4. домашній арешт
 - 25.5. тримання під вартою
- 26 Які з видів слідчих (розшукових) дій, на вашу думку, потрібно проводити під час розслідування заданого виду кримінального правопорушення?
- 26.1. допит
 - 26.2. огляд
 - 26.3. освідування
 - 26.4. обшук
 - 26.5. пред'явлення для впізнання
 - 26.6. слідчий експеримент
 - 26.7. призначення експертизи
- 27 Які труднощі виникали у Вас під у процесі проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?
- 27.1. допит:

27.1.1. потерпілого

27.1.2. свідків

27.1.3. підозрюваного

27.2. огляд:

27.2.1. складанням клопотання та питань, пов'язаних з отриманням дозволу

27.2.2. безпосереднім проведенням

27.2.3. фіксації результатів

27.3 освідування

27.3.1. складанням клопотання та питань, пов'язаних з отриманням дозволу

27.3.2. безпосереднім проведенням

27.3.3 фіксації результатів

27.4. обшук:

27.4.1. складанням клопотання та питань, пов'язаних з отриманням дозволу

27.4.2. безпосереднім проведенням

27.4.3. фіксації результатів

27.5. пред'явлення для впізнання

27.6. слідчий експеримент:

27.6.1. складанням клопотання та питань, пов'язаних з отриманням дозволу

27.6.2. безпосереднім проведенням

27.6.3. фіксації результатів

28 Із якими посадовими особами чи підрозділами повинен взаємодіяти слідчий у процесі розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя з метою дієвості кримінального провадження?

28.1. оперативним працівником

- 28.2. прокурором
 - 28.3. керівником органу досудового розслідування
 - 28.4. Міністерством юстиції;
 - 28.5. органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства
 - 28.6. Вищою радою правосуддя;
 - 28.7. засобами масової інформації;
 - 28.8. експертними установами;
 - 28.9. інше_____.
- 29 Які, на вашу думку, існують найефективніші форми використання спеціальних знань у розслідуванні аналізованих кримінальних правопорушень?
- 29.1. призначення судових експертиз
 - 29.3. отримання консультацій спеціалістів
 - 29.4. залучення спеціалістів до проведення окремих слідчих (розшукових) дій
 - 29.5. проведення інвентаризації, ревізії тощо
- 30 Зазначте, які види експертних досліджень, на ваш погляд, найдоцільніше проводити під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя:
- 30.1. судово-криміналістичні:
 - 30.1.1. дактилоскопічні
 - 30.1.2. почеркознавчі
 - 30.1.3. техніко-криміналістичні
 - 30.1.4. фоноскопичні
 - 30.1.5. лінгвістичні
 - 30.2. інші _____

Дякуємо за співпрацю.

УЗАГАЛЬНЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ
опитування працівників слідчих підрозділів (73 осіб)

№	Запитання:	Кількість осіб	Питома вага, %
1	Ваша посада: 1.1. Слідчий (детектив) 1.2. Старший слідчий (старший детектив) 1.3. Заступник керівника органу досудового розслідування 1.4. Керівник органу досудового розслідування 1.5. Прокурор 1.6. Керівник органу прокуратури	33 13 7 6 11 3	45,2 17,8 9,6 8,2 1,4 4,1
2	Місце праці: 2.1. Національна поліція України 2.2. Органи безпеки 2.3. Органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства 2.4. Органи державного бюро розслідувань 2.5. Національне антикорупційне бюро України 2.6. Прокуратура	15 34 9 15	20,5 46,6 12,3 20,5
3	Стаж роботи в посаді: 3.1. до року 3.2. 1–3 років 3.3. 3–5 років 3.4. 5–10 років 3.5. Понад 10 років	5 7 31 17 13	6,8 9,6 42,5 23,3 17,8

4	<p>Чи траплялися у вашій практиці випадки участі у розслідуванні зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?</p> <p>4.1. так</p> <p>4.2. ні</p>	<p>15</p> <p>58</p>	<p>20,5</p> <p>79,5</p>
5	<p>Функції кого ви виконували у кримінальному провадженні про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?</p> <p>5.1. прокурор – процесуальний керівник</p> <p>5.2. керівник органу досудового розслідування</p> <p>5.3. слідчий, що здійснював провадження досудового розслідування</p> <p>5.4. оперативний працівник, що був залучений до процесу розслідування</p>	<p>4</p> <p>2</p> <p>9</p>	<p>20,5</p> <p>2,73</p> <p>12,32</p>
6	<p>Оберіть основні елементи, які на вашу думку утворюють криміналістичну характеристику зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя:</p> <p>6.1. предмет кримінального правопорушення</p> <p>6.2. обстановка</p> <p>6.3. спосіб вчинення</p> <p>6.4. особа злочинця</p> <p>6.5. особа потерпілого</p> <p>6.6. мотив та мета кримінального правопорушення</p> <p>6.7. час та місце вчинення</p> <p>6.8. знаряддя (засоби) кримінального правопорушення</p>	<p>14</p> <p>4</p> <p>8</p> <p>21</p> <p>19</p> <p>3</p> <p>3</p>	<p>19,2</p> <p>5,5</p> <p>10,1</p> <p>28,8</p> <p>26</p> <p>4,1</p> <p>4,1</p>

	9.3. присяжним 9.4. іншою особою _____		
10	З вашого досвіду, особою злочинця у досліджуваних категорії кримінальних правопорушень були: 10.1. чоловіки 10.2. жінки	13 2	86,7 13,3
11	Як ви гадаєте, хто може вважатися особою злочинця як елемент криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя? 11.1. суддя 11.2. присяжні 11.3. інші особи	64 9	87,7 12,3
12	З вашого досвіду, особою потерпілого у досліджуваних категорії кримінальних правопорушень були: 12.1. фізичні особи 12.2. юридичні особи	9 6	12,3 8,2
13	Що споріднювало потерпілого та злочинця у досліджуваних категорії кримінальних проваджень? 13.1. родинні зв'язки 13.2. знайомство 13.3. ніщо 13.4. інше _____	2 5 8	13,4 33,3 53,3
14	Як ви вважаєте, чи у досліджуваних категорії злочинів трапляються випадки готування до злочину?		

	14.1. так; 14.2. ні; 14.3. інше _____	71 2	97,3 2,7
15	Як ви вважаєте, чи досліджуваній категорії злочинів характерні способи приховування злочину? 15.1. ні 15.2. так 15.3. інше _____	2 71	2,7 97,3
16	Як ви вважаєте, чи використовуються злочинцем підроблені документи в ході зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя? 16.1. ні; 16.2. так; 16.3. інше _____	5 68	6,8 93,2
17	На вашу думку, де залишаються сліди вказаних злочинів? 17.1. у документах (письмових та електронних) 17.2. на матеріальних об'єктах 17.3. інше _____	65 8	89 11
18	Як, на вашу думку, реалізується безпосередній спосіб вчинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя? 18.1. у постановленні та проголошенні незаконного судового рішення 18.2. в отриманні неправомірної вигоди для себе чи інших фізичних та юридичних осіб 18.3. інше _____	58 15	79,5 20,5

19	<p>Чи, чи потребує, на ваш погляд, додаткової кваліфікації зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?</p> <p>19.1. так</p> <p>19.2. ні</p> <p>19.3. в окремих випадках</p> <p>19.4. інше _____</p>	<p>61</p> <p>11</p> <p>1</p>	<p>83,6</p> <p>15,1</p> <p>1,4</p>
20	<p>За якою кваліфікацією вами вносилися відомості до ЄРДР у випадку зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?</p> <p>20.1. ч. 1 ст. 364 КК України</p> <p>20.2. ч. 2 ст. 364 КК України</p> <p>20.3. будь-яка інша стаття КК України</p>	<p>9</p> <p>4</p> <p>2</p>	<p>60</p> <p>26,7</p> <p>13,3</p>
21	<p>Розпочинаючи провадження за скаргою сторони захисту щодо неправосудного рішення, винесеного судом, чи висувалася вами версія про вчинення злочину за ознаками ст. 364 КК України?</p> <p>21.1. так</p> <p>21.2. ні</p>	<p>12</p> <p>3</p>	<p>80</p> <p>20</p>
22	<p>Як ви вважаєте, чи можуть бути предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, скасовані чи змінені судові рішення?</p> <p>22.1. так</p> <p>22.2. ні</p> <p>22.3. інше _____</p>	<p>65</p> <p>8</p>	<p>89</p> <p>11</p>

23	<p>Що, на Вашу думку, може бути приводом для початку досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?</p> <p>23.1. заяви потерпілих чи їхніх родичів</p> <p>23.2. повідомлення працівників суду</p> <p>23.3. повідомлення засобів масової інформації</p> <p>23.4. скарга сторони захисту</p> <p>23.5. скарга сторони обвинувачення</p> <p>23.6. позиція суду</p> <p>23.7. інше _____</p>	56 2 5 7 3	76,7 2,7 6,84 9,58 4,1
24	<p>Як ви гадаєте, яке приміщення слугувало нарадчою кімнатою для прийняття судового рішення?</p> <p>24.1. кабінет судді</p> <p>24.2. окреме приміщення</p> <p>24.3. інше _____</p>	56 10 7	76,7 13,7 9,6
25	<p>Які із запобіжних заходів, на ваш погляд, доцільно застосувати до підозрюваного під час розслідування аналізованого кримінального правопорушення?</p> <p>25.1. особисте зобов'язання</p> <p>25.2. особисту поруку</p> <p>25.3. заставу</p> <p>25.4. домашній арешт</p> <p>25.5. тримання під вартою</p>	2 5 22 11 33	2,7 6,8 30,1 15 45,2
26	<p>Які з видів слідчих (розшукових) дій, на ваш погляд, потрібно проводити під час розслідування заданого виду кримінального правопорушення?</p>		

	26.1. допит	73	43
	26.2. огляд	58	33,9
	26.3. освідуювання		
	26.4. обшук	21	28,7
	26.5. пред'явлення для впізнання		
	26.6. слідчий експеримент		
	26.7. призначення експертизи	19	11,1
27	Які труднощі виникали у Вас під у процесі проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя?		
	27.1. допит:	5	33,4
	27.1.1. потерпілого		
	27.1.2. свідків		
	27.1.3. підозрюваного		
	27.2. огляд:	2	13,3
	27.2.1. складанням клопотання та питань, пов'язаних з отриманням дозволу		
	27.2.2. безпосереднім проведенням	2	100
	27.2.3. фіксації результатів		
	27.3 освідуювання		
	27.3.1. складанням клопотання та питань, пов'язаних з отриманням дозволу		
	27.3.2. безпосереднім проведенням		
	27.3.3 фіксації результатів		
	27.4. обшук:	8	53,3
	27.4.1. складанням клопотання та питань, пов'язаних з отриманням дозволу	5	62,5

	<p>27.4.2. безпосереднім проведенням</p> <p>27.4.3. фіксації результатів</p> <p>27.5. пред'явлення для впізнання</p> <p>27.6. слідчий експеримент:</p> <p>27.6.1. складанням клопотання та питань, пов'язаних з отриманням дозволу</p> <p>27.6.2. безпосереднім проведенням</p> <p>27.6.3. фіксації результатів</p>	3	37,5
28	<p>Із якими посадовими особами чи підрозділами повинен взаємодіяти слідчий в ході розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя з метою дієвості кримінального провадження?</p> <p>28.1. оперативним працівником</p> <p>28.2. прокурором</p> <p>28.3. керівником органу досудового розслідування</p> <p>28.4. Міністерством юстиції</p> <p>28.5. органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства</p> <p>28.6. Вищою радою правосуддя</p> <p>28.7. засобами масової інформації</p> <p>28.8. експертними установами</p> <p>28.9. інше _____</p>	<p>55</p> <p>11</p> <p>7</p>	<p>75,3</p> <p>15,1</p> <p>9,6</p>
29	<p>Які, на ваш погляд, існують найефективніші форми використання спеціальних знань у розслідуванні аналізованих кримінальних правопорушень?</p> <p>29.1. призначення судових експертиз</p> <p>29.3. отримання консультацій спеціалістів</p> <p>29.4. залучення спеціалістів до проведення</p>	<p>45</p> <p>11</p>	<p>61,6</p> <p>15,1</p>

	окремих слідчих (розшукових) дій 29.5. проведення інвентаризації, ревізії тощо	17	23,3
30	Зазначте, які види експертних досліджень, на вашу думку, найдоцільніше проводити під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в процесі здійснення правосуддя? 30.5. судово-криміналістичні: 30.5.1. дактилоскопічні 30.5.2. почеркознавчі 30.5.3. техніко-криміналістичні 30.5.4. фоноскопичні 30.6. інші _____		
		28	38,4
		13	17,8
		9	12,3
		23	31,5
31	Чи відчували Ви труднощі при розслідуванні кримінальних проваджень вказаного виду? 31.1. так: 31.1.1. велика кількість кримінальних проваджень, що знаходяться в провадженні; 31.1.2. великий обсяг роботи за цією категорією кримінальних проваджень 31.1.3. відсутність досвіду з виявлення та розслідування такого роду кримінальних правопорушень злочинів 31.1.4. відсутність методичних рекомендацій з розслідування цих злочинів 31.1.5. недосконалість законодавства 31.1.6. погані умови праці 31.1.7. неналежна взаємодія з оперативними підрозділами		
		14	19,1
		7	9,6
		39	53,4
		2	2,7

31.1.8. труднощі в організації проведення судових експертиз	2	2,7
31.1.9. корумпованість деяких працівників правоохоронних чи судових органів;		
31.1.10. протидія з боку певних посадових осіб	9	12,3
31.2. ні		
31.3. інше _____		

УЗАГАЛЬНЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ
вивчення кримінальних справ (проваджень), розглянутих судами
України за ст.ст. 364, 375 КК України за 2010-2020 рр.

№ з/п	Запитання	Кількість	Питома Вага, %
	Всього розглянуто вироків	52	
Характеристика особи потерпілого			
1	Стать: 1.1. чоловік 1.2. жінка	48 4	92,3 7,7
2	Вік: 2.1. 25–29 років 2.2. 30–39 років 2.3. 40–59 років 2.4. понад 60 років	1 2 46 3	1,9 3,8 88,5 5,8
3	Рід занять: 3.1. працює 3.2. не працює 3.3. інше	51 1	98,1 2,9
4	Чи притягався до кримінальної відповідальності в минулому: 4.1. притягався 4.2. не притягався	52	100
Характеристика особи злочинця			
5	Стать: 5.1. чоловік 5.2 жінка	50 2	95,2 4,8

6	Вік: 6.1. 18–29 років 6.2. 30–39 років 6.3. 40–59 років 6.4. понад 60 років		
7	Особою злочинця є: 7.1. суддя суду першої інстанції: 7.1.1. голова суду 7.1.2. суддя 7.2. слідчий суддя 7.3. суддя суду апеляційної інстанції 7.3.1. голова суду 7.3.2. суддя 7.3.3. слідчий суддя 7.4. суддя адміністративного суду 7.5. суддя господарського суду 7.6. суддя іншого суду 7.7. присяжний 7.8. інше		
8	До відповідальності в минулому: 8.1. притягався 8.2. не притягався		
9	Відносини між злочинцем і потерпілим: 9.1. родинні стосунки 9.2. добре знайомі протягом тривалого часу 9.3. знайомі давно, але постійних відносин не підтримували 9.4. познайомилися безпосередньо перед вчиненням злочину		

	9.5. знайомі не були	49	94,2
10	Ступінь визнання вини:		
	10.1. повністю	1	1,9
	10.2. частково		
	10.3. вину не визнано	51	48,1
11	Поведінка під час допиту:		
	11.1. давав показання, визнавав вину повністю		
	11.2. давав показання, визнавав вину частково	1	1,9
	11.3. давав показання, винуватості не визнавав	32	62,7
	11.4. відмовлявся від дачі показань	19	36,5
12	Рішення суду, що визнано неправосудним, було переглянуто:		
	12.1. в суді апеляційної інстанції	48	92,3
	12.2. в суді касаційної інстанції	3	5,8
	12.3. Верховним Судом	1	1,9
Характеристика обставин вчинення злочину			
13	Кваліфікація дій злочинця:		
	13.1. мала місце додаткова кваліфікація дій злочинця поряд з кваліфікацією за ст. 375 КК України	48	92,3
	13.2. мала місце перекваліфікація дій з іншої статті на ст. 375 КК України		
	13.3. перекваліфікації не було	4	7,7
14	Інформація про вчинення злочину надійшла:		
	14.1. злочинець повідомив самостійно		
	14.2. про злочин повідомили працівники апарату суду, в якому було прийнято неправосудне рішення		
	14.3. про злочин повідомили інші свідки	3	5,7

	14.4. про злочин повідомили заявник, потерпілий чи їхні родичі	42	80,7
	14.5. про злочин повідомили працівники суду	1	1,9
	14.6. про злочин повідомили представники Вищої ради правосуддя		
	14.7. інше	6	11,5
15	Час вчинення злочину:		
	15.1. 0–10 год.	1	1,9
	15.2. 11–17 год.	50	96,2
	15.3. 18–21 год.	1	1,9
	15.4. 22–24 год.		
	15.5. не встановлено		
16	Предметами злочинного посягання були:		
	16.2. грошові кошти:		
	16.2.1. готівка	1	1,9
	16.2.2. безготівкові кошти	1	1,9
	16.3. об'єкти нерухомості	41	78,8
	16.4. земельні ділянки	4	7,7
	16.5. матеріальні цінності:	1	1,9
	16.5.1. майно		
	16.5.2. право на майно	2	3,8
	16.6. цінні папери	1	1,9
	16.7. інше _____	1	1,9
17	Що було предметом способу постановленого неправосудного судового рішення:		
	17.1. вирок		
	17.2. ухвала	4	7,7
	17.3. постанова	46	88,5
	17.4. інше судове рішення	2	3,8

18	<p>Протягом якого періоду часу здійснювався судовий розгляд, в якому постановлено завідомо неправосудне судове рішення:</p> <p>18.1. одноразово</p> <p>18.2. два</p> <p>18.3. три і більше судових засідань</p> <p>18.4. протягом року</p> <p>18.5. декілька років</p> <p>18.6. судове засідання відбулося формально без участі будь кого з учасників судового розгляду</p> <p>18.7. інше _____.</p>	<p>1</p> <p>2</p> <p>40</p> <p>9</p>	<p>1,9</p> <p>3,8</p> <p>76,2</p> <p>17,3</p>
19	<p>Місцем провадження досудового розслідування були:</p> <p>19.1. місце проживання / реєстрації потерпілого чи юридичної особи</p> <p>19.2. місце проживання більшості свідків</p> <p>19.3. місце вчинення правопорушення</p> <p>19.4. місце реєстрації органу досудового розслідування</p> <p>19.5. інше _____.</p>	<p>48</p> <p>4</p>	<p>92,3</p> <p>7,7</p>
20	<p>Чи мали місце способи готування до злочину:</p> <p>20.1. так;</p> <p>20.2 ні.</p>	<p>52</p>	<p>100</p>
21	<p>Чи були випадки приховання злочину:</p> <p>21.1. ні</p> <p>21.2 так:</p> <p>21.2.1. приховування знарядь (засобів) вчинення злочину</p>	<p>49</p>	<p>94,2</p>

	21.2.2. приховування місця злочину 21.2.3. підроблення документів 21.2.4. знищення бухгалтерських документів 21.3 інше _____	2	3,8
22	Види слідчих (розшукових) дій, що проводилися під час розслідування: 22.1. слідчий огляд (огляд місця події, огляд речей та документів тощо) 22.2. обшук 22.3. допит (підозрюваного, законних представників потерпілого, свідків тощо) 22.4. слідчий експеримент 22.5. пред'явлення для впізнання 22.6. освідування 22.7. призначення експертизи	12 8 52 19	13,2 8,8 57,1 20,9
23	Які зі заходів забезпечення кримінального провадження застосовувалися під час розслідування: 23.1. виклик слідчим, прокурором 23.2. привід 23.3. накладення грошового стягнення 23.4. тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом 23.5. відсторонення від посади 23.6. відсторонення судді від здійснення правосуддя 23.7. тимчасовий доступ до речей і документів 23.8. тимчасове вилучення майна	52 1 29 1	58,4 1,1 32,6 1,1

	23.9. арешт майна 23.10. затримання особи 23.11. не застосовувалися	6	6,7
24	Які зі запобіжних заходів застосовувалися до підозрюваного під час розслідування аналізованого кримінального правопорушення: 24.1. особисте зобов'язання (підписка про невиїзд) 24.2. особиста порука 24.3. застава 24.4. домашній арешт 24.5. тримання під вартою	51 1	48,1 1,9
25	Види негласних слідчих (розшукових) дій, що проводилися під час розслідування: 25.1. аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) 25.2. накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України) 25.3. огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України) 25.4. зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) 25.5. зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст. 264 КПК України) 25.6. обстеження публічно недоступних	4 1	7,7 1,9

	<p>місце, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України)</p> <p>25.7. спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України)</p> <p>25.8. аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України)</p> <p>25.9. негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).</p> <p>25.10. спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України)</p> <p>25.11. контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) у формі:</p> <p>25.11.1. контрольованої поставки</p> <p>25.11.2. контрольованої та оперативної закупки</p> <p>25.11.3. спеціального слідчого експерименту</p> <p>25.11.4. імітування обстановки злочину</p> <p>25.11.5. моніторингу банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України)</p> <p>25.12. не проводилися</p>	<p>7</p> <p>3</p> <p>37</p>	<p>13,5</p> <p>5,8</p> <p>71,2</p>
26	<p>Види експертних досліджень, які проводилися під час розслідування кримінальних проваджень розглядуваної категорії:</p> <p>26.1. судово-економічна</p> <p>26.2. судово-фоноскопична</p> <p>26.3. судово-почекознавча</p> <p>26.4. судова техніко-криміналістична</p>	<p>2</p> <p>10</p> <p>10</p>	<p>3,8</p> <p>19,2</p> <p>19,2</p>

	26.5. судова інженерно-технічна 26.6. судова сільськогосподарська 26.7. судово-біологічна 26.8. судово-медична 26.9. судова балістична 26.10. судова фізико-хімічна 26.11. інші 26.12. не призначалися	7 2 18	13,5 3,8 34,6
27	Обшук проводився : 27.1. в кабінеті судді 27.2. в нарадчій кімнаті 27.3. в іншому адміністративному приміщенні суду 27.4. за місцем проживання підозрюваного; 27.5. за місцем проживання родичів та друзів підозрюваного; 27.6. у господарських приміщеннях, транспортних засобах тощо; 27.7. інше _____	4 2 1 1	50 25 12,5 12,5
28	Основними об'єктами пошуку під час обшуку були: 28.1. грошові кошти 28.2. документи 28.3. обладнання і технічні засоби (печатки, штампи, комп'ютери, кліше, бланки, квитанції, листи, розписки, засоби підробки документів тощо 28.4. інше _____	3 3 1 1	37,5 37,5 12,5 12,5

29	<p>Чим закінчилося розслідування кримінального провадження про постановлення завідомо неправосудного судового рішення:</p> <p>29.1. складанням обвинувального акта;</p> <p>29.2. складанням клопотання про застосування до підозрюваного примусових заходів медичного характеру;</p> <p>29.3. складанням клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.</p>	42	80,8
30	<p>Зупинення кримінального провадження:</p> <p>30.1. мало місце у таких випадках:</p> <p>30.1.1. підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком</p> <p>30.1.2. підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, і його місцезнаходження невідоме</p> <p>30.1.3. слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування</p> <p>30.1.4. існує потреба у виконанні процесуальних дій в рамках міжнародного співробітництва</p> <p>30.2. не мало місця</p>	2	3,8
		10	1,9
		40	76,9

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Борусовський М. В. Типові слідчі ситуації під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 84. С. 35–42. URL : http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2021/01/Borusovskyi_84.pdf

(стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).

2. Борусовський М. В. Особливості проведення окремих процесуальних дій та прийняття рішень під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя. *Наукові перспективи*. 2021. № 1 (7). С. 346–356. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/135/136>

(стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).

3. Борусовський М. В. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. *Підприємництво, господарство та право*. 2021. № 1. С. 249–253. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/43.pdf>

(стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).

4. Borusovskyi M. The tactics of interrogation of witnesses during the investigation of abuse of authority or official position by a judge during a judgment. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Volume 7. Issue 5. P. 364–368. URL : <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-6/49.pdf>

(стаття в періодичному науковому виданні іноземної держави, яка є членом Європейського Союзу).

які додатково відображають наукові результати дисертації:

5. Borusovskyi M. State of scientific development of investigation of delivery a deliberately wrongful verdict, judgment, resolution or order by a judge (judges). *Polish journal of science*. 2019. Vol. 2. № 24. С. 42–47. URL : <https://www.polish-science.com/wp-content/uploads/2020/02/POLISH-JOURNAL-OF-SCIENCE-%E2%84%9624-2020-VOL.-2.pdf>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Борусовський М. В. Елементи криміналістичної характеристики постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів* : збірник статей за матеріалами Першої міжнародної конференції. Львів, 2020. С.105–111.

7. Борусовский М. В. Личность потерпевшего как элемент криминалистической характеристики вынесения судьей (судьями) заведомо неправосудного приговора, решения или постановления. *Борьба с преступностью: теория и практика* : тезисы докладов VIII Международной научно-практической конференции (г. Могилев, 23 апреля 2020 г.) / Министерство внутренних дел Республики Беларусь; Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь; редкол. : Ю. П. Шкаплеров (отв. ред.). Могилев : Могилев. институт МВД, 2020. С. 443–446.

8. Борусовський М. В. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Травневі правові читання* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти (м. Черкаси, 7 травня 2020 р.). Черкаси : ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. С. 406–408.

9. Борусовський М. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти (м. Рівне, 21–22 травня 2020 р.) : у 2 ч. Ч. 2. Рівне : НУВГП, 2020. С. 59–64.

10. Борусовський М. В. Спосіб вчинення зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : тези доповідей учасників науково-практичного семінару (м. Львів, 30 жовтня 2020 р.) / упор. А. Я. Хитра. Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 118–121.

11. Борусовський М. В. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 29–30 січня 2021 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 116–119.